శ్రీ:

వేణీసంహారనాటకము

సంస్కృత మూలము : భట్టనారాయణుడు .

తెలుగు అనువాదము: మార్కండేయ ప్రసాద్

8 వ శతాబ్దము నుండి సంస్కృత సాహిత్యములో

ప్రఖ్యాతి గాంచిన నాటకానికి

యథాశక్తి చేసిన

ఆంధ్రానువాదము.

సాహిత్యాభిమానులైన ఆంధ్రులకు ,

వినయముతో అందించిన కానుక .

అనువాదకుడు : బొడ్డుచెర్ల మార్కండేయ ప్రసాద్

ఆంధ్ర బ్యాంక్ విశ్రాంతాధికారి

పటేల్ నగర్, బాపట్ల, గుంటూరు జిల్లా

ఆంధ్ర ప్రదేశ్

చరవాణి : 94402 60163

మనవి

సంస్కృతనాటకాలలో ప్రసిద్ధమైన వాటిలో ఒకటిగా పేరుపడ్డ ఈ వేణీసంహారనాటకాన్ని నేను మొట్టమొదటిసారి 1990 లో చదివాను. శ్రీ బేతవోలు రామబ్రహ్మంగారి వ్యాఖ్యతో తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం వాళ్ళు చేసిన ప్రచురణ అది.

ఎందుకో దీనిని తెలుగులోనికి అనువదించాలని బుద్ధి పుట్టింది. ఎప్పుడో వడ్డాది సుబ్బారాయుడుగారు (వసురాయకవి) దీనిని ఆంధ్రీకరించి ఉన్నారని తెలుసుగాని ఆ అనువాదాన్ని నేను చదవలేదు. దాదాపు పదేళ్ళ తరువాత, గుంటూరు ప్రభుత్వ గ్రంథాలయంలో అది దొరికింది. ఆయన శక్తి, ఆయన శైలి ఆయనవి, నా బులుపు నాది.

కావ్యరచనకు హేతువులంటూ మనపూర్వులు కొన్ని చెప్పారు గాని వాళ్ళు చెప్పనిది నాదగ్గర ఒకటుంది. అదే ఉబలాటం. అనుకోవటమే ఆలస్యం అనువాదం పూర్తి చేసి, ఒకసారి ఆ రచనను చూడడానికి వీలుంటుందేమోనని అప్పుడు రాజమహేంద్రం లో ఉంటున్న ఆ బేతవోలు రామబ్రహ్మం గారికే ఒక ఉత్తరం వ్రాసాను. ఆయన సూచనమేరకు నా అనువాదాన్ని గుంటూరులో ఉన్న శ్రీ కోగంటి సీతారామాచార్యులుగారికి (వీరిప్పుడు కీర్తిశేషులు.) వినిపించాను. తద్వారా నాకు ఆచార్యులు గారితో పరిచయం ఏర్పడింది. ఇదంతా 1990- 1991 సంధిలో మాట. అంతటితో ఇక ఈ పుస్తకం విషయం ముగిసింది. కాని, ఆచార్యులుగారితో కలిగిన పరిచయం నన్ను తిరుపతివేంకటకవుల ఉద్యోగవిజయాలను సంస్కృతంలోనికి అనువదించటానికి పరోక్షంగా కారణమైంది. వాటికికూడ ఆచార్యులుగారే మొదటి శ్రోత. అందుకని ఈ వేణీసంహారానువాదం నా తరువాతి రచనలకు కారణమని చెప్పవచ్చు. ఆ పైన దాదాపు పాతికేళ్ళదాక రచనా లేదు, చదువూ లేదు.

చిరకాలానికి, 2014లో, నేను ఆంధ్ర బ్యాంక్ లో ఉద్యోగం నుండి విరమించుకొన్న తర్వాత, నా మిగిలిన పుస్తకాలతోపాటు దీనిని గూడ నేను నడిపే www.vyshnavikrishnamemorial.in అనే విశ్వవేదిక (వెబ్ సైట్) లో ఉంచాను.

కుర్రతనం నాటి వ్రాత గాబట్టి కొంచెం ఆరభటమూ, అనువాదంలో ఎక్కువ స్వతంత్రతా, ఉన్నట్లు నాకే అనిపిస్తున్నది గాని, ఎట్లా ఉన్నదానిని అట్లానే ఉంచుదామనే ఉద్దేశంతో నేను దీనినేమీ మార్చలేదు.

ఈ రచన, ఆంధ్రసాహిత్యాభిలాషులను తనవైపు క్రేగంటనైనా చూచేటట్లు చేసుకోగలిగితే, నేను ధన్యుణ్ణనే అనుకొంటాను.

విద్వద్విధేయుడు, బాపట్ల,

మార్కండేయప్రసాద్. 2015.

ముఖపత్రము

భారత మన్న సత్కవికి వారిధి వంటిది, దానినుండి యు
ద్ధారము సేయబూనిన నుదారకవిత్వము వచ్చు నక్షయం
బై, రహి జెప్పజాలిన మహాకవు లేతము లెత్తఁ జూచి, నా
నేరిచినట్టు లీ బరిణ నింప బ్రయత్నముఁ జేసి తీ గతిన్. 1

ఊరి జనమ్ము లెల్లఁ దినుచుండిరి కొన్ని తరాలనుండి యీ
భూరిరసాలభూజఫలముల్, రుచి యుండదు పాతబడ్డ, వేఁ
బారగపైతునన్న విని, పక్కున నవ్వరె లోకు! లెప్పుడో
వారును వీరుఁ జెప్పిరని భారతరామకథల్ దృజింతురే? 2

వ్యాసుడొసంగె రాశివలె భారత, మిద్దరు ముగ్గురందులో
వాసి దొరంగకుం డొడిసి పట్టిరి గంపెడు, దాని నుండి, యే
దోసెడొ, చేరెడో తమకుఁ దూగినటుల్ గొనినారు కొంద, రం
తేసి గ్రహింపనేరకయు, నీ విధి నేఁ జిటికెండు బట్టెదన్. 3

నవ్యప్రజ్ఞయు, పాండితీపటిమయున్, నానాగమాధీతిమే
ధావ్యుత్పత్తులు లేకపోయినను, శాస్త్రంబుల్ బురాణంబులున్
కావ్యంబుల్ బఠియించుకుండినను, స్వానందార్థమై యీ కవి
త్వవ్యాపారవిహారమున్ జలుపఁ జాపల్యంబు జాలున్ గదా! 4

వేణీసంహారము

నాంది

మును భార్యామణి కన్న మాట మెయిఁ , దెంపున్ బీరమున్ మీరగా ,
దన దాయాదుడె యైన దేవవిభునిన్ ,దత్సర్వయోధాళితో
నని నిర్జించి ,సతీమనః ప్రియకరుండై పారిజాతంబుఁ దె
చ్చిన శ్రీకృష్ణు డరాతిభీము డొసగున్,   శ్రేయోమహైశ్వర్యముల్ . 1

రాసవినోదమం దలుక గ్రమ్మి, చివాలున లేచిపోవు రా
ధాసతిఁ దేర్పగా జనుచుఁ , దత్పదచిహ్నకృతాత్మపాదవి
న్యాససముద్భవత్పులకితాంగుడు, కృష్ణుడు బన్ను చాటుభా
షాసరణుల్ జయంబొసగు , సర్వవిధంబుల సర్వవేళలన్. 2

శైలజ ప్రేమతో, మునులు శాంతముగా, హరి నవ్వుతో, సుప
ర్వాళి ముదంబుతోడ, నసురాంగనలెల్ల భయంబుతో, సగ
ర్వాలపనంబు లొప్ప (దితిజాధిపులున్ గనఁ బొల్చినట్టి యా
శైలధనుర్ధిధీర్షు, వఘుసంఘుదిధక్ష వహించు గావుతన్.) 3

(నాం ద్యంతమున సూత్రధారుడు బ్రవేశించును)

సూత్ర: (అంజలించి)

అంజలి జేసి కొల్చెద   ననంతశయానకథావినోదవృ
త్తిం జన గోరువారికి నతిప్రమదంబుగఁ, దత్వశాస్త్ర సి
ద్ధిం జనులెల్లఁ బొందుటకుఁ దీరిచిదిద్దెను భారతేతిహా
సాంజన మెవ్వ డాతని, మహర్షిని వ్యాసు నరాగు నిర్మలున్. 4

పరిషత్తునకు నమస్కారము. రూపకాభిమానులకు స్వాగతము.   ఉదారసామాజికులారా!

చాలినభంగిఁ జేయుదుము, స్వల్పములయ్యు గుణంబులున్నచో
మేలనుడయ్య! తప్పుల నమేయకృపన్ సహియింపుడయ్య! ధీ
శాలుల నాటకంబులను సాటికిఁ దెచ్చి పరస్పరంబుగాఁ
బోలిక బెట్టి చూడకు డమోఘుమొనర్పుడు మత్ప్రయోగమున్. 5

మరొక్క మనవి.

కైత గలిగినట్లుఁ గాన్పించు నెడఁ గైతఁ,
గైత లెని చోట గథనుఁ , గథయు

లేని చోట నటన సేనియుఁ గని ముదం

బందుడయ్య రసికులార! మీరు. 6

(తెరపైపు జూచి) మారిషా! త్వరగా రమ్ము.

మారి: ఇదె వచ్చితి నేమి యానతి?

సూత్ర: రసభరితనవనాటకదర్శనలాలసోత్త్వరాయమాణచిత్తులగు పారిషదులను గాలవిలంబనచే నేల విసివింతువు?

మారి: క్షమింపుడు. పూర్వోక్తసమయమునకే యారంభించి యుందుము గాని, మనలోనొకనికి వాని తమ్మునిచే నించుక వాగ్వాద మేర్పడినది. అది చినికి చినికి గాలివాన యగుచుండగా మనవారు జోక్యము జేసికొని శాంతింపజేసిరి, దాన నింత యాలస్య మైనది.

సూత్ర: సోదరకలహమా! ఏమి వీరి మూఢత్వము!

పసితనమునుండి పగఁబూని పాండవులకు

నిత్య మపకారములు జేసి, నెత్తి పైకి

యుద్ధమును దెచ్చుకొన్న సుయోధనకి

తీశుఁ గని **కూడ తెలియలేరేమి వీరు!** 7

మారి: ఆర్యా! అది నిజమే గాని, వారి పోరు నివారించి సంధి గావింప శ్రీకృష్ణుడే స్వయముగా ధృతరాష్ట్ర మహారాజు కడగేగుచున్నాడని వింటిని. అత డీ యుద్ధము నాపజాలకుండునా!

సూత్ర: ఓహో! అటులనా! సర్వనియంత యగు శ్రీకృష్ణునిచేఁ గాని దేముండును! **(స్మృతి నభినయించి)** మన ప్రసంగములోఁ బడి మొదటి మాటనే మరచితిమి.ఇక నాలసింపదగదు గాన గాన మారంభింపఁ జేయుము.

మారి: చిత్తమట్లే. కాని ఏ విషయము నధికరించి ?

సూత్ర: **(నవ్వి)** ఏ విషయమోనా? కనుల ముందు గన్పించుట లేదా! హంసక్రౌంచాదిపక్షికులముల చేతను ,భాస్వరనక్షత్రపంక్తుల చేతను, నధఃకృతడిండీరధావళ్యములైన చంద్రికల చేతను,నపేతపంక మ్మైన యీ జగత్తునకు దివారాత్రములు తెలిపూత బూయుచున్నట్లున్న యీ శరదృతువును గూర్చి యే! ఆహా! శరత్కాలప్రభావము!

సత్యశాలిపక్షమ్ము, ప్రసాధితాశ

మును, మధురగీః కలితము, స ముద్ధతమద

రాజితమ్మగు నీ ధార్తరాష్ట్రరాజి

కాలవశమయి మేదిని వ్రాలుఁ గనుము. 8

మారి: **(సంభ్రమముతో)** శాంతం పాపం. ఆర్యా! ఇదేమిటి?

సూత్ర: శరత్సమయసంచారసుందరమైన హంసబృందమును స్వభావస్ఫోరకముగాఁ జెప్పితిని, దీనఁ బాపమేమి? శాంతించుట యేమి?

మారి: అది యట్లే కావచ్చు గాని, ధార్తరాష్ట్రపదమునకు సద్యః స్ఫూర్తిచేఁ గౌరవులని యర్థాంతరము స్ఫురించి, దానివలన యమంగళము ద్యోతితమైనది సుమా!

సూత్ర: (చింతించి) అవును. ఐనను నిది కేవలము పొరబాటు.

మారి: ఏమయినను, నా కీ మాటలు వినుటచేత, హృదయము కంపించుచున్నట్లున్నది.

సూత్ర: భయపడనేల! మారిషా! సాక్షాద్భగవత్స్వరూపుడగు శ్రీకృష్ణుడే దౌత్యకార్యనిర్వహణధురంధరుడై నిలచి నప్పు డెవరి కే యమంగళ మగును?

అహితవినాశనప్రశమితాహితతానలులౌచుఁ బాండవుల్

మహితముదంబు గాంచెదరు మాధవుగూడి,....

మారి: కృష్ణసాహాయ్య ముండుటచే వారి కెప్పుడును గుశలమే. మరి ధార్తరాష్ట్రుల మాట?

సూత్ర: వారికి గూడ శుభమే యాసింతము.

...మహీప్రసాధనా

వహనిజరక్తులౌ సకలబంధుజనమ్ముల తో క్షతోరువి

గ్రహులయి స్వస్థులయ్యెదరు గాక యవశ్యము ధార్తరాష్ట్రులుస్. 9

(తెరలో)

ఓరీ అసహ్యావృథామంగళ పాఠక! ఎమిరా నీ కావరము?

మారి: ఆర్యా! ఏవరది!

సూత్ర: **(అటు జూచి)** అడుగో! కౌరవులతో సంధి తన కనంగీకార్యమగుట జేసి, శ్రీకృష్ణగమనోద్దీపితక్రోధుడై మండిపడుచున్న భీముడు సహదేవుడు వెంటరా రౌద్రాకారముతో నిటే వచ్చుచున్నాడు. ఇక మనమిచ్చట నిలువరాదు. పోదము పద.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు)

(ఇది ప్రస్తావన.)

వేణీసంహారము

ప్రథమాంకము.

(అంతట గ్రుద్ధుడైన భీముడును వెంట సహదేవుడును బ్రవేశింతురు.)

భీము: (క్రోధముతో)

రే వాచాల! విషాన్నజాతుషగృహక్రీడాచ్ఛలాచార కృ
ష్ణావాసః కచకర్షణాదుల, సదాస్మత్ప్రాణసంపజ్జిహీ
ర్షావిష్కారుల, ధార్తరాష్ట్రుల, మహాహంకారులన్, స్వస్థులం
చేవీకన్ వచియింపజెల్లు నిట నే జీవించి యే యుండగన్? 10

సహ: (సానునయముగా) అన్నా! ఆగ్రహింపకుము. ఈ శైలూషుని మాటలు గూడ నీ మనో రథార్థమునే ప్రకటించుచున్నవగుట మనకంగీకార్యములే. ఇటు చూడుము.

(అహిత......ఇత్యాది జదివి అర్థాంతరమును స్ఫురింప జేయును)

భీము: (అధిక్షేపముగా) అయ్యో! కౌరవులను గురించి మీరిటువంటి యమంగళము లాడవచ్చునా! వారు మీకు గలిసి మనదగిన సోదరశ్రేష్ఠులు గదా!

సహ: (ఇంచుక రోషముతో) అన్నా! ఇందు నీ వెరుంగని దేమున్నది! నీతోడి వారందరమే కదా మే మందరమును!

చిన్నతనముననుండియుఁ జెట్టచేయు
ధార్తరాష్ట్రధూర్తుల సైపఁ దలచు వాడు
గలడె నీతమ్ములందు నొక్కరుడు గూడ
యడుగడుగునందుఁ బెద్దన్న యాపకున్న? 11

భీము: అగునగును, నేటి దాక మీరందరు నాతోడివారేమోగాని నేటి నుండి నేను మాత్రము మీతోడి వాడను గాను.

గాంధారేయవిరోధకారణతరుస్కంధమ్ము నేఁ జుమ్ము, నీ
వుం ధర్మాత్మజఫల్గునుల్, నకులు డెప్డుం గారు, కానిం డిటుల్
సంధిం జేసి యనిష్టతత్సహనివాసం బీరు గూర్పన్, జరా
సంధోరస్స్థలి బోలె భీము డది చీల్చం జాలడే యెక్కటిన్? 12

సహ: కాని, నీ విట్లు క్రోధపరవశుడవగుట యన్నగారికి మనఃఖేదకారకాం బగునేమో కదా!

భీము: ఆయన ఖేదపడుటయా! అన్నగారికి ఖేదమననేమియో కూడ తెలియునా?

కురుసభలోన నాడు మన కోమలికా దురవస్థఁ జూచియుస్,

జిరము వనమ్ములస్ దలిసి జీవితముస్ గడుపంగఁ జూచియుస్,

విరటుని మ్రోల వాకొనగ నీచపు రీతిఁ జరింప జూచియుస్,

గురుశత మన్న సుంతయునుఁ గోపము దాల్పడు నన్ను మెచ్చడుస్. 13

అప్పుడెప్పుడును లేని బాధ యిప్పుడు **గలుగవలసినంత** యగత్యమేమి వచ్చినది?కనుక, నీవేగి, పెద్దన్న గారితో జిరకాలప్రవృద్ధక్రోధదందహ్యమానహృదయుడైన భీమ సేనుని మాటలుగా యిట్లు జెప్పుము.

సహ: ఏమని?

భీము: **భవదాజ్ఞస్ దెగి దాటిపోయిన మహాపాపమ్ము రానిమ్ము పా**

పవిచారుండితడంచు నన్నవరజవ్రాతంబు తప్పెన్ననీ,

వివశోత్తంభితలోకభీకరగదావిధ్యారికిన్నాకు న

న్నవు గా వీదిన మేను నీకు ననుజుండం గాను, మన్నింపుమీ! 14

అని తెలుపుము.

(పరిక్రమించును)

సహ: **(అనుసరించుచు దనలో)** ఓహో! అన్నగారు పాంచాలీసదనమునకరుగుచున్నారు. నే నిందే యుందును.**(నిలచును)**

భీము: **(మరలి చూచి)** తమ్ముడా! నీవేగి మహారాజుతో నే జెప్పినట్లు జెప్పుము. నేనిదే యాయుధా గారమునకేగి సన్నద్ధుండనయ్యెదను.

సహ: అగ్రజా! ఇది శస్త్రాగారము గాదు. పాంచాలీసదనము.

భీము: **(సవిమర్శముగా)** ఏమీ! ద్రౌపదీసదనమా! సరియే కానిమ్ము ద్రౌపదిని జూతము. **(సహదేవుని వైపు దిరిగి)**

రమ్ము కుమార నీవునిటు, రాజొనరించిన తొంటివెల్లఁ బో

ని, మ్మిపుడర్ధరాజ్యము గ్రహించి కురుప్రభు తోడ సంధికిస్

సమ్మతిజూపి యెట్లు మన సర్వులకుస్ వ్యథ గూర్చుచుండెనో

యిమ్మగువస్ గనుంగొనుచు నీవ యెరుంగుదుగాని యిచ్చటస్. 15

(ఇరువురు బ్రవేశము నటింతురు)

సహ: అన్నా! ఇదె యాసనము. కృష్ణాగమనపర్యంత మిందు విశ్రమింపుడు.

భీము: సహదేవా! కృష్ణాగమనపర్యంత మనుటచే జ్ఞప్తికి వచ్చినది. సంధి బొసగించుటకై కృష్ణుడేగెను గదా! ఇంతకు సంధినిబంధన లేమని?

సహ: ఐదూళ్ళనిచ్చుట.

భీము: (విస్మయముతో) ఐ దూళ్ళా! నేనిందనుక నర్ధరాజ్యమని భ్రమించుచుంటిని! (విచారముతో) ఎట్టి వానికెంత దైన్యమావేశించినది!

భూమీశుల్ బ్రణతుల్ బొనర్ప, ననుజుల్ భూమండలంబెల్ల ది
క్సీమాంతమ్ముగ గెల్చి యీయ, నతులశ్రీప్రాభవంబొప్పగా,
నామై యే పతి విశ్వసంస్తుతవిభుండై రాజసూయమ్ము చే
ప్రాముఖ్యమ్ము గడించె, నా పతియ యీ భంగిస్ బ్రవర్తించునే! 16

(ఖిన్నుడై యాలోచించుచుండును)

సహ: (తెరవైపు జూచి) అయ్యో! అశ్రుధారాసిక్తగండమండలయై, యాజ్ఞసేని యగ్రజుని కడకు వచ్చుచున్నది. ఇది పెద్ద సమస్య యే కాగలదు.

క్రుద్ధుడగు నన్న మనసులోఁ గ్రోధరేఖ
ద్రుపదకన్యకావ్యవసాయదోహదమున,
వృద్ధిఁ గాంచెడు ననివార్యరీతి నిపుడు,
మించుతీగ ప్రావృట్టునం బెరుగునట్లు. 17

(అంత యథోక్తముగా ద్రౌపదియు, వెంట జేటియు బ్రవేశింతురు)

చేటి: అమ్మా! చింతపడకుము. నిత్యానుబద్ధకురువైరుడగు భీమసేనకుమారుడు నీ శోకమును ద్వరలోనే దీర్పగలడు.

ద్రౌప: బుద్ధిమతికా! మహారాజు ప్రతిబంధింపకుండినగదా, అట్లగుట !

చేటి: (ఎదుట జూచి) అడుగో! భీమసేను డిచ్చటనే యున్నాడు. నీ కొరకే నని తలంతును. పోదము పద.

ద్రౌప: అట్లే, పద.

చేటి: (సమీపించి) కుమారునకు జయము.

భీమ: **(అనాకర్ణితముగా)** సహదేవా! అట్లయిన నేనేమియు నడుగలేదు, నీవేమియు జెప్పను లేదు.

ఆత్మరాజ్యమ్ము దాయాది కప్పగింప
దాపురమ్మైన నాటి జూదమ్ము నందు
క్షత్రసహజోర్జితోగ్రతేజస్సు గూడ
పాచికల కన్న నాడె కోల్పడియె, నిజము. 18

కాకున్న నింత దీనుడగునా!

చేటి: (వెనుదిరిగి) అమ్మా! నీ నాథుడేలనో కుపితుడైనట్లు గను పించుచున్నాడు.

ద్రౌప: అట్లయిన నీ యలక్ష్యత గూడ నాకొక యూరడింపే కాగలదు. ఇటనే యుండి యార్యపుత్రుని

గమనింతము గాక.

(ఇరువురు నట్లొనర్తురు.)

భీమ: **(క్రోధముతో, సహదేవునుపలక్షించి)** పంచ గ్రామ సంధి యట, పంచ-గ్రామ-సంధి!! అందును సుయోధనుని వేడుటయా!

అనుజులఁ గూడి మమ్ము పరిహాసమొనర్పగ వచ్చి, చిత్రసే
నునిరథమందు బంది వడ, నోరును నెత్తియుఁ గొట్టుకొంచు నే
డ్చిన కురుకాంతలం గని, కడింది దయన్ మన యన్న బంపఁగాఁ
జని విడిపించి పంపి, చెయిసాచుదుమే యిక వాని ముందిటుల్? 19

(తలపంకించుచు) కానిమ్ము. సంధి కుదురునే కాక! అంత మాత్రమున, కౌరవులకు బ్రదుకు గల్గనిత్తునా?

ఘోరరణమ్మునన్ దునుమకుందునె కౌరవరాజినెల్ల?, దు
ర్వారత, దుస్ససేనునెద వ్రచ్చనె త్రావనె వేడినెత్తురున్?
ఊరులు పిండిసేయనె సుయోధను నుగ్రగదారణమ్మునన్?
గోరునుగాక మీన్నృపతి కొండికచందపు సంధిపొందికన్. 20

ద్రౌప: **(జనాంతికముగా)** చెలీ! శ్రవణసుఖకరములైన యార్య పుత్రుని మాటలే నా మనస్తాపమును సగము దీర్చుచున్నవి.

సహ: అన్నా! మహారాజుగారి సందేశము నీ కవ్యుత్పన్నమనియు, నిరర్థకమనియు దోచినట్లున్నది.

భీము: కాక, దీనిలో సార్థక్యమేమైన గలదా?

సహ: మహారాజు గారి సందేశమిది.

భీమ: ఎవరికి? సందేశము?

సహ: సుయోధనునకు.

భీమ: ఓహో! ఏమనియో!

సహ: ఇట్లు.

వారణావతమ్మును, వృకప్రస్థమును, జ
యంతపురము, నింద్రప్రస్థ మనెడు నాలు
గూళ్ళ తోడ నేదే నొక యూరిఁ గలపి
యైదు గ్రామమ్ము లిమ్ము మా కైదుగురకు. 21

భీము: దీనిలోని పాండిత్యమేమియో నా కించు కంతయు దెలియ లేదు.

సహ: ఏమియు లేదు గాని,

నాలుగు గ్రామనామములు నాల్గు విధమ్ముల౯ జాటి చెప్పగా౯

జాలును దొల్లి కౌరవులు సల్పిన కీడుల, దాన వారలస్

బాలిశు లందు రెల్లరును; పంచమనామము౯ జెప్పకుంటచే

నాలము దెచ్చిపెట్టిన మహాఘము నీదని చెప్పినట్లగుస్. 22

భీమ: **(ఎకసక్కెముగా)** అందుచే నొరగునదేమి?

సహ: తద్ద్వారా, కురురాజు దౌష్ట్యమును, సంధి కాత డనుకూలుడు గామియు౯, గులక్షయమున కే మాత్రము జంకమియు౯ దెల్లమగును.

భీము: ఆ౯!,ఇది యంతయు వ్యర్థమే . కురురాజు గాని మరొక్కడు గాని, యనుకూలుడో ప్రతికూలుడో యయినగాని సంధి విషయమెరుగరానిదా? మూఢుడా!

వనములకేగుచో శపథవాక్కులు బల్కిన నాడె తెల్లమ

య్యెను గురుపాండవుల్ గలసి యింక వసించుట గల్ల యంచు, ని

ష్ఠనుకొననేల, సంధి యగునా చెడునా యని? క్రొత్తయా సుయో

ధనునివిధంబు లోకులకు౯ ? దత్క్షయ మెట్లును నిశ్చితంబ కా! 23

సహ: నిశ్చితమే. కాని, వంశనాశనకారణభూతులమైతిమను లజ్జావహమగు నింద నొందుట యన్నగారి కభిమతము గా దనుకొందును.

భీము: తమ్ముడా! వెర్రియెక్కినదా యేమి!

నిరతాపకారులును ము

ష్కరులగు శత్రువుల కులము క్షయ మగు టది ప్రీ

కరమై, భార్యాంబరకచ

పరకర్షణ మీకు సహనభాజనమయ్యెస్! 24

ద్రౌప: నాథా! వారికేమియును లేదుగాని, మీరు మాత్రము నన్ను మరువకుడు.

భీము: వత్సా! పాంచాలి యింకను రాకున్నదేమి?

సహ: అగ్రజా! ఆమె వచ్చి చాలసేపైనది. కాని రోషపరవశుడవై నీవే కానకుంటివి.

భీము: **(మరలి ద్రౌపదిని జూచి యాదరముతో)** కోపాంధుడనై చూడనైతిని. అన్యథా తలపకుము.

ద్రౌప: నాథా! మీరు నిస్తేజముగా నుండుట నాకు విషాదహేతువగును గాని, కోపావిష్టులై యుండుట ముదావహమే కదా!

భీము: ఇక నీ హృదయవ్యథ తీరినట్లే యనుకొనుము.(పరికించి)ఉద్విగ్నవైనట్లు గనిపించుచున్నావేమి?

ద్రౌప: మీరు నా చెంత నుండగా నాకుద్వేగమేల?

భీము: ఇంతకును విచారహేతువును దెల్పవైతివే! (కేశముల జూచి) ఐనను, నేడు నీవు క్రొత్తగ జెప్ప వలసిన దేమున్నదిలే!

పాండుపుత్రులైదుగురును బ్రదికియుండి,

కట్టగట్టుక యెదుటనే గలసియుండ,

యజ్ఞసంభవ కీ దశ ప్రాప్తమయ్యె.

నింక దెలిపించఁదగు హేతువేమి యుండు? 25

ద్రౌప: బుద్ధిమతికా! ఆర్యపుత్రున కెరిగింపుము. నా పరాభవమును మనసున బెట్టువారిం కెవరున్నారు!

చేటి: చిత్తము **(సమీపించి)** కుమారా! దేవిగారి దుఃఖమున కింతకంటె ముఖ్యమైన కారణమే కలదు.

భీము: ఇంతకంటె ముఖ్యమైనదా! దేవీ!

కౌరవకులవనదావము

మారుతి నేనుండ, నెవడు మరల శిఖిశిఖో

దారస్ విముక్తవేణీ

ధారిణి నిన్ జెనకి, శలభతాపదమయ్యెన్? 26

చేటి: కుమారా! నేటి యుదయమున దేవి సుభద్రాది సపత్నీజనపరివృతయై గాంధారీపాదవందనము నకై యేగినది.

భీము: పెద్దలు పూజ్యులు గదా! అది యుక్తమే!

చేటి: మరలి వచ్చుచున్నపుడు భానుమతీదేవి యెదురైనది.

భీము: శత్రుకాంతకే యెదురుపడెను గా! ఇది నిక్కముగా దేవికి రోషకారణమే.

చేటి: అంత నామె విలాసముగా స్వపరివారమును జూచుచు సగర్వహాసముతో దేవి కిట్లనెను.

భీము: ఓహో! చూపులే కాక మాటలు గూడ నడచినవా! ఏమనినది?

చేటి: 'పాంచాలీ! పంచగ్రామసంధిప్రస్తావన జరుగుచున్నదని వింటిని. ఇంకను నీ కురులు ముడువ కున్నావేమి?' అనినది.

భీము: సహదేవా! వింటివా!

సహ: అగ్రజా! వింటిని. కాని-

చెప్పెడిదేమి, కౌరవుని చేడియ గాదె! సతీజనాళికిన్

దప్పక భర్తృసంగతినిఁ దత్సదృశంబగుఁ జిత్తవృత్తి; తా

నొప్పెడిదయ్యుఁ దీవ, సహజోజ్జ్వలమాధురి యెల్ల వీడి పె-

న్నొప్పి ఘటించుఁ, బ్రాకిన యనోకహమే విషయుక్తమైనచో. 27

భీము: అప్పుడీమె యేమియు ననలేదా?

చేటి: కుమారా! నేనుండియు, దేవి మాటలాడునంత పని రానిత్తునా!

భీము: మంచిది. నీవేమంటివి?

చేటి: 'అమ్మా! భానుమతీ దేవీ! మీ కేశములు విడివడకుండ మా దేవి కేశములెట్లు ముడివడు?' నంటిని.

భీము: మేలు మేలు. మా పరిజన మనవలసిన మాట యంటివి…భానుమతి కింత యయుక్త పరిహాసమా? కానిమ్ము.

మగడు పరిహాసముల ఫల మనుభవించు
వెనుక నీ గేలి సేత కీ వెలది కగును
దగిన శాస్తి; యెరుగుగాక, ద్రౌపదీశి
రోజసంయమనం బెంత క్రూర మగునొ ! **28**

దేవీ! ఐనను నీ వీ పరాభవము నెంతో కాలము సైపనక్కరలేదు.

ఉద్దామప్రతియోధయూథహననోద్యోగప్రతాపాఢ్యభా
స్వద్దోర్దండసముద్ధృతభ్రమితవిస్ఫాయద్గదాఘాతపా
తౌద్దండ్యాసహచూర్ణదూరురిపురక్తక్లిన్న దుర్లక్ష్యమూ
ర్త్యుద్దీప్తుండగు భీముడీ కురుల సంయోజించు శీఘ్రమ్ముగన్. **29**

ద్రౌప: మీ కోపమునకెదురేమున్నది? మీ చే గానిదేమున్నది! మీ సహోదరులు మీకు సర్వ విధముల సహకరింతురు గాక.

సహ: తప్పక యట్లే కాగలదు.

(తెరలో కలకలము. భేరీ నాదము. అందరాకర్ణింతురు.)

భీము: సహదేవా! వినబడుచున్నది గదా!

ప్రమథితాంభోధివా:పరిపూర్తకందర
మందరధ్వానసామ్యంబుఁ గాంచి,
ప్రళయనీరదపరస్పరఘట్టనోద్భవో
దీర్ణరావంబు నతిక్రమించి,
శత్రుదర్శనమహోత్సాహోత్థమత్సింహ
గర్జానినాదసఖ్యమ్ము నొంది,
ధార్తరాష్ట్రక్షయోత్పాతకేతువు నాగ,
ద్రుపదజాక్రోధాగ్రదూత యనగ
రిపుపరాభవతప్తమద్హృదయనిరత
కాంక్షితాహవసిద్ధివాగ్దానమనగ,
సంభ్రమోద్గీవసైనికశ్రవ్యమగుచు,
భూరిభేరీనినాదంబు మీరు నేల? **30**

(సంభ్రమముతోఁ గంచుకి ప్రవేశించును)

కంచు: కుమారా! మన శ్రీకృష్ణభగవానులు…..

(అందరు లేచుచున్నారు)

భీము: ఏడి? ఎక్కడ?

కంచు: పాండవపక్షపాతి యని కినిసి, దుర్యోధనుడు బంధింపనుంకించెనట!

భీము: ఏమి? బంధించెనా?

కంచు: లేదు. బంధింప బ్రయత్నించెనట.

సహ: అపుడు శ్రీకృష్ణుడేమి చేసెను?

కంచు: ఏమి చేయుట యేమి కుమారా!

సాధువాక్యసరణి చేతఁ జక్క బడమి,

విశ్వరూపంబుఁ జూపించి వెగడు పరచి,

వారు మీచేతఁ బడదగువారు గాన

నేమియును జేయకే యిట కేగుదెంచె. 31

ఇప్పు డ య్యనఘుం డన్నగారితో గలసి మిమ్ము జూడగోరుచున్నాడు..

భీము: **(దుర్యోధనునుపలక్షించి)** ఓరీ భూభారభూత! చంద్రవంశకళంక! ఇక మీ సర్వనాశమునకు బాండవక్రోధము కేవలము నిమిత్తమే.

సహ: అన్నా! ఈ దుష్టదుర్యోధనుడు తుదకు శ్రీకృష్ణునిగూడ స్వరూపమున నెరుగలేకున్నాడేమి!

భీము: సహదేవా! వానికంత తెలివి గూడనా!

జ్ఞానుల్ గామజయుల్, సమాధిరమణుల్, సత్త్వైకనిష్ఠుల్ మునుల్,

గానంజాలుట దుష్కరంబెవని కల్యాణాత్మరూపంబు, దా

నా నిర్వాచ్యుని, నిర్గుణుస్, బరము, ద్వంద్వాతీతుఁ, గైవల్యదుస్,

గానస్ నేర్చునె గ్రుడ్డిరాజుకొడుకీ కష్టుండు మోహాంధతస్? 32

జయంధరా! మరి, యన్నగారిపుడేమని నిశ్చయించిరి?

కంచు: తమరక్కడకేగినప్పుడే సర్వమును విశదము కాగలదు.

(తెరలో గలకలము, తదనంతరము, నేపథ్యము నుండి .)

ఓహో! ద్రుపదవిరాటధృష్టద్యుమ్నాది పాండవచమూపతులారా! కౌరవయోధులారా! వినుడు, వినుడు.

బోధప్రాభవసంయతంబు, ద్రుపదోద్భూత్యంగవస్త్రాపహృ-

త్యేధోవర్ధిత, మన్వయార్థ శమితోత్సేకంబు, యౌధిష్ఠిర

క్రోధజ్యోతి, యవార్యమై కురువనక్షోణిస్ విజృంభించెఁ, గృ

ష్ణాధర్షాసహనప్రభంజనముహుర్వ్యాపారసంపుష్టమై. 33

భీము: **(సంతసముతో)** భళీ! అగ్రజక్రోధజ్యోతి యప్రతిహతముగా విజృంభించుగాక!

(తెరలోనుండి మరల మరల భేరీనినాదము వినబడును)

ద్రౌప: నాథా! విలయసమయపయోదగర్జాభీలముగ భేరి మరల మరల మ్రోగుచున్నదేల?

భీము: ఏమున్నది! యజ్ఞము జరుగుచున్నదని యాహ్వానించుటకు.

ద్రౌప: (ఆశ్చర్యముగా) యజ్ఞమా!

భీము: అవును. యజ్ఞమే.

అనుజుల మేము ఋత్విజుల, మగ్రజుడే క్రతుకర్త, దేవకీ
తనయుడు కర్మదేశికుడు, తత్కురువంశకళంకముల్ పసుల్,
జనపతులే సదస్యులుగ, సంగరయజ్ఞము సాగు నంగనా
జనపరిభూతిఖిన్నమతిశాంతిఫలంబని భేరి చాటెడున్. 34

సహ: అన్నా! మనమిక యగ్రజాజ్ఞానుసారము విక్రమకేళి నెరప బోవుదమా?

భీము: ఇదే సన్నద్ధుడను. దేవీ!

పోరితమైనఁ నజాలును రిపుప్రకరంబుల నుగ్గుజేయఁ జే
కూరునటంచు నెప్పుడునుఁ గోరుదు, నేటికిఁ బ్రాప్త మయ్యె, భూ
భారము దీర్తు దుష్టకురువర్గమహాటవిఁ గాల్చివైచి , త
త్కౌరవవంశనాశమునకై నను బంపుమ హర్షమొప్పగన్. 35

ద్రౌప: నాథా! అసురసంగ్రామములో హరి వలె జయలాభముతో మరలి రండు.

ఇరువురు: మంగళాశంసనము ప్రతిగృహీతము.

ద్రౌప: ఆర్యపుత్రా! రణమునుండి వచ్చి నన్నూరడింతురు గదా!

భీము: పాంచాలీ! ఇక మాటలకవసరము గాదు.

పరిభవక్షాంతిలజ్జావివర్ణముఖుని
నకృతకౌరవ్యసర్వసంహారు నన్ను
మరలఁ జూడవు నమ్ము మీ మాట. కోర్కెఁ
దీర్ప నున్నాడ , వట్టి యోదార్పు లేల? 36

ద్రౌప: స్వామీ! శత్రుబలము లప్రమత్తసంచరణీయము లని తెలియ వచ్చుచున్నవి. పాంచాలీపరాభవ ప్రవృద్ధక్రోధవివశులై యనపేక్షితశరీరులుగా సంచరింపకుడు.

భీము: ద్రుపదరాజపుత్రి!

క్షతవైరీభాహతోద్యద్గజరుధిరవసాగాఢమస్తిష్కపంక
ప్రతిరుద్ధస్యందనాశ్వోపరికృతచరణాక్రాంతివిక్రాంతపత్తిన్

బ్రతతాస్పృక్స్వానగోష్ఠీవదదశివశివావాద్యనృత్యత్కబంధ-
ప్రతతిస్ యుద్ధార్ణవాంతర్జలమున దిరుగస్ బండితుల్ పాండుపుత్రుల్. **37**

(అందరు నిష్క్రమింతురు. తెర పడును.)

భట్టనారాయణుని సంస్కృతవేణీసంహారనాటకమునకు

ఋక్శాఖాధ్యాయి, ఆశ్వలాయనసూత్రుడు, కుత్సనగోత్రుడు,

నందవరశాఖాబ్రాహ్మణుడు,

బొడ్డుచెర్ల సుబ్బారావు జోగాంబల పుత్రుడు,

మార్కండేయప్రసాద్ చేసిన ఆంధ్రానువాదమునందు

ఇది ప్రథమాంకము.

వేణీసంహారము

ద్వితీయాంకము.

విష్కంభము

(అంతట గంచుకి ప్రవేశించును.)

కంచు: దుర్యోధనమహారాజు పుణ్యమున సేనాయనను గనిపెట్టుకొని జీవితము సుఖముగా గడపుచున్నాను. ధార్తరాష్ట్రులు పుట్టకముందునుండియు గౌరవరాజుల నాశ్రయించి యే జీవిక సాగించుచుంటిని. ప్రాయము జెల్లినది.

పైన బడినది వార్ధక్యభార మిపుడు,
యౌవనమునాటి దేహదార్ఢ్యంబు తగ్గె.
కానఁ , బ్రాగొల్వుకాడను కరుణ చేత,
నలతి పనులకు రాజు న న్ననుపుచుండు. 38

(ఆలోచించి) ఐనను, దీనివలన మహారాజు కరుణాతిశయమే తెలియుచున్నది గాని, నాకీ ముదుసలితనము వలన వచ్చిన క్రొత్త బాధ లేమున్నవి? అంతఃపురసేవకులందరివలెనే నాకును కాలము వలనగలుగని ముదిమి లక్షణములు మొదటినుండియే యున్నవి.

కనులివి యున్నవయ్యుఁ గనగాఁ జన, దీ శ్రవణంబులుండియున్
వినఁ దగ, దోపియున్ నృపతివేశ్మవిధంబని యష్టి బూనితిన్.
అనిశము సావధానమతినై మెలమెల్లగ నే చరింతు; గ్రొ
ల్వున బ్రదుకీడ్చువానికికఁ గ్రొత్తగ నీ ముదిమేమి దెచ్చెడున్! 39

(స్మృతినభినయించి) నిన్నటి పోరిలో నభిమన్యుం జంపిన రాధేయజయద్రథాదికురు సేనానులను సత్కరింప జనుటకు ముందు భానుమతీదేవిని జూడగోరిన దుర్యోధన మహారాజు 'శ్వశ్రూజనవందనమునకై యరిగిన యామె తిరిగి వచ్చినదేమో చూచి రమ్మ' ని నన్నంపినారు'. **(పరిక్రమించి తెర పైపు జూచుచు)** విహంగికా! శ్వశ్రూ మందిరమునుండి భానుమతీ దేవిగారు మరలి వచ్చిరా లేదా? **(చెవి యొగ్గి)** ఏమీ! కృతగురుజననమస్కారయై, భర్తృవిజయకాక్షచే నేటినుండి వ్రతము పట్టిన యామె, బాలో ద్యానమున నున్నదా! సరి సరి, మహారాజునకెరిగింతును. **(పరిక్రమించి)** తల్లీ భానుమతీ దేవీ! యుక్తాయుక్తకార్యప్రవర్తనమున నీ పతి కంటె నీవే మెరుగు.

ఇంతివ యయ్యు నన్నియు గ్రహించి రణమ్మున గెల్పు గూర్చి చిం
తింతువు గాని, నీ మగనిదీమస మేము, విహారలోలుడై
యంతిపురంబుఁ జొచ్చె, హరి యంతటివానిసహాయమొప్పగాఁ
బంతముతోడఁ బాండవులవంటిబలాఢ్యులె యెత్తివచ్చినన్. 40

(సాలోచనగా) ఏమో మహారాజుగారి ప్రవర్తన వింతగా నున్నది.

రాజుల గొంగయౌ పరశురాముని గెల్చిన జోదు తాత ను
గ్రాజి, విరోధిశస్త్రపరికల్పితతల్పునిఁ గాగఁ జూచి యు
ద్వేజన లేదుగాని, కురువీరజయశ్రము నొక్క బాలు వి
ద్యాజితుఁ బార్థపుత్రు విగతాయుధు వంచనఁ గూల్చి యుబ్బెడున్. 41

లక్ష్మణ కుమారుం గూల్చి పుత్రశోకము గల్గించినవాడగుట నాతని వధ తోషకారణమే యైనను గావచ్చును. కానిమ్ము. భగవంతుడు కౌరవులకు మేలు జేయుగాక. నేనరిగి మహారాజునకు దేవి గారి వార్తను దెలుపుదును.

(నిష్క్రమించును.)

(ఇది విష్కంభము)

(పిదప యాసీన యైన భానుమతియు, సఖియు, జేటియు బ్రవేశింతురు)

సఖి: రాజ్ఞీ! అభిమానధనుడు, నరివీరభయంకరుడు నైన దుర్యోధనమహారాజునకు దేవేరివి, నీకిట్లు స్వప్నమాత్రమున కింత బెంగ వడుట తగదు సుమా!

చేటి: ఔను దేవీ! నిద్రలో కలవరింతలవలెనే స్వప్నదృశ్యములు గూడ లెక్కలోనికి రావు. కనుక భయపడకుము.

భాను: నిజమే కాని, నాకు మాత్ర మీకల కడు నమంగళకరముగా యనిపించుచున్నది.

సఖి: ఐన నీ స్వప్నమేమియో తెలుపుము. దానినిబట్టి దాన హోమాదులచే శాంతి గావింతము.

చేటి: నిక్కము. దుస్స్వప్నములు దేవతారాధన వలన శుభపరిణామము లగునని విందుము. చెప్పుము.

భాను: భయముచే మరచితిని. కొంచెమాగుము. జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొని చెప్పెదను. **(స్మరించుచుండును.)**

(అపుడు రెండవవైపునుండి కంచుకియు, దుర్యోధనుడు బ్రవేశింతురు.)

దుర్యో: కంచుకీ! నిన్నటినుండి మనస్సు తేలికపడినట్లున్నది సుమా! ఎందుకనిన,

సడి యెరుగనీక గాని, వెల్లడిగ గాని,
స్వయము గా నైన, నితరుల వలన నైన,

తెలిసియో తెలియకయొ శత్రులకుఁ జేయు

హాని సుంతైన యత్యంతహర్ష మొసగు. 42

ఇక మనవారభిమన్యునే కూల్చిరన్నప్పుడు , దానివలన గలిగిన ముదమునకు మేరలుండునా!

కంచు: దేవా! రాధేయజయద్రథాదుల కిది యొక్క ఘనకార్యము గాదు గదా! ఇక ద్రోణాచార్యశస్త్రాస్త్ర ప్రతిభాపాటవములకిది యొక లెక్కయా!

దుర్యో: వినయంధరా! వాడేకాకియు, బాలుడును, నిరాయుధుడును గనుక వాని గూల్చుట మన యోధులకు గీర్తికరము గాదందువా! అమాయికుడా! పాండవులు వహించిన ఘనత మాత్ర మే పాటి దేమి?

పోర శిఖండిని మున్నిడ

నేరమొగమ్మైన తాత నుర్విం గూల్పన్,

వారల కేయశ మబ్బెనొ,

వీరల కా యశమ యబ్బు వేరన నేలా! 43

కంచు: దేవా! నా భావ మదికాదు. తమ పౌరుషమున కిత: పూర్వ మెరుంగని కళంకము వచ్చుట యనభిలషణీయమగుట యట్లంటిని.

దుర్యో: కడచినదానికేమిలే! వినయంధరా! ఇది వినుము.

అచిరమున యుద్ధమందు బలాఢ్యుడగుచు

భ్రాతృమిత్రసేవకసుతబంధుయుతుని

శూరుడు సుయోధనుని పాండు సుతుడు గూల్చి

యఖిలసామ్రాజ్యవైభవ మందగలడు, 44

కంచు: (చెవులు మూసికొని) శాంతం పాపం. అమంగళము నశించు గాక.

దుర్యో: వినయంధర! నేనన్నదేమి!

కంచు:

అచిరమున యుద్ధమందు బలాఢ్యుడగుచు

భ్రాతృమిత్రసేవకసుతబంధుయుతుని

శూరుడు సుయోధనుడు పాండుసుతునిఁ గూల్చి

యఖిలసామ్రాజ్యవైభవ మందగలడు. 45

అనవలసినది, తద్విపరీతముగా బల్కితిరి.

దుర్యో: వినయంధరా! నేడు భానుమతీదేవి యేలనో నాతో జెప్పకయే ప్రాతఃకాలముననే శయనగృహము వీడి చనినది గదా! దానంజేసి డెందము గలతవడినట్లున్నది. ఆమె యున్నకడకు బోదము పద.

కంచు: చిత్తము, ఇటు దయచేయుడు.

(పరిక్రమింతురు)

కంచు: దేవా! ఇదే బాలోద్యానము. **(ఆఘ్రాణించి)** చూచితిరా! తుహినకణశీతలవాతపోతపాతితములైన నానావిధకుసుమరాజులతోడను, ముగ్ధాంగన లేయెరుపు జెక్కిళ్ళవలె నొప్పు లోధ్రకుసుమ పాటలిమంబు చేతను బ్రభాతరమణీయమై యాహ్లాదపరచుచున్నది. అవిగో అటు చూడుడు.

హిమమకరందభరానత
తమస్వినీబుద్ధపుష్పతతి వెడలి, యుషో2
ర్యమకరభిన్నోదరసాం
ద్రమనోజ్ఞామోదజలజతతి వ్రాలు నళుల్. 46

దుర్యో: **(పరికించుచు)** అటు జూడుము , మరొక సుందరదృశ్యము.

జలజాతాప్తకరప్రబోధితములై, స్వల్పాంగరాగమ్ములై,
చెలులుస్ దామువికస్వరాంబుభవరాజీకర్ణికాంతఃస్థల
మ్ములలో నుండి వినిర్గమించు నళు లొప్పుస్ సుమ్ము, వైతాళికా
వళిసుష్ఠూదితసుప్రభాతవిగతస్వాపావనీశుల్ బలెస్. 47

కంచు: దేవా! సువదనా తరళికలతో గూడ దేవిగారిచటనే యున్నారు. దయచేయుడు.

దుర్యో: నీవేగి నా రథమును సన్నాహపరపుము. నేనును దేవిని వీడ్కొని నీ వెనుకనే వత్తును.

కంచు: చిత్తము . దేవర యానతి.

(నిష్క్రమించును)

సఖి: దేవీ! జ్ఞప్తి రాలేదా!

భాను: వచ్చినది. నేను మన ప్రమదోద్యానములో గూర్చుండి యుంటిని .దివ్యరూపాతిశయమహిత మైన యొక నకులము నా యెదుట నహిశతమును వ్యాపాదించెను.

ఇరువురు: **(విషాదమును దాచుకొనుచు)** తరువాత?

భాను: భయమువలన సరిగ గురుతుదెచ్చుకొనజాలకున్నాను. చెప్పెద నాగుము.

దుర్యో: **(పరిక్రమించి)** ఇదిగో! సఖులతో నేమో మాటలాడుచున్నది. ఈ లతామండపమువలన డాగి వీరి విస్రబ్ధాలాపము లేమో విందును. **(ప్రక్కన దాగును.)**

సఖి: సంతాపము మానుము. చెప్పుము.

దుర్యో: సంతాపమా! ఈమెకు సంతాపకారణమేమోకదా! శయనగృహమునుంది నాకు జెప్పకయే వెడలి వచ్చుట చేత నాపై యలిగి యున్నదని యూహింతును. ఆ యలుకయే సంతాపహేతువై యుండును. దేవీ! నాపైననా నీకు కోపము?

స్వాపమునస్ వివర్తనవశమ్మున నేఁ బెడమోముబెట్టినా
నో! పరిరంభబంధమున నూల్కొని నే సడలించికొంటినో!

యే పొరబాటుఁ గంటివొ సఖీ యిక యీ భవదీయదాసునం,

దోప భవత్కథాభర మనూహ్యమసహ్య మపూర్వజాతముస్. 48

(చింతించి) అవునింతే యై యుండును.

గాఢమగుప్రేమ నాయెడఁ గల కతాన,

యేదియో నాదొసంగొకయింత దొరల,

దానఁ దానినుత్ప్రేక్షించి , తద్ద యలిగి

యున్న దీకాంత, పతి నేర మోర్చు నెవతె? 49

భాను: అంత నేనా దివ్యరూపాతిశాయినకులదర్శనమువలన బొడమిన కౌతుకమున జూచుచు నచ్చటనే యుంటిని.

దుర్యో: **(ఉలికిపాటుతో)** దివ్యరూపాతిశాయినకులదర్శనము, గౌతుకమునా! ఒకవేళ మాద్రేయానురక్తయై యీ కులట నన్ను వంచించుచున్నదా యేమి? మూఢ దుర్యోధన! ఇపుడైన నీపైన యీమెకు గల గాఢమైన ప్రేమ తెలిసెనా! **(ఆలోచించి)** ఓహో! ఈ దుష్ప్రసంగలాలస వలననే కాబోలు, నింత ప్రాతఃకాలముననే వివిక్తమున సఖులతో గలసి యున్నది. అది యెరుంగక నే నేమేమియో యనుకొనుచుంటిని. ఛీ! నారీజనకళంకమా!

ఎంతటిభీరుభావ, మది యెంతటి సంభ్రమ, మెంత భక్తి, యిం

కెంతటి మెచ్చుకోలు వెలయించెదు నాయెడలస్ సమక్షమం,

దింతటి పాపచింతన, పరేచ్ఛయుఁ గల్గునటంచెరుంగ, నా

వంతయు మచ్చలేని కులమందునఁ బుట్టియు , నిట్టిశీలమా! 50

సఖి: దేవీ! పిమ్మట!

భాను: నేన నా పీఠమునుండి లేచి సమీపలతామండపములోనికి బోయినను నన్ను వెన్నంటియే వచ్చెను.

దుర్యో: ఆహా! ఈ నీచురాలినేమందును?

భాసురనిర్భరప్రణయభావము లుప్పతిలంగ, ము

న్నే సఖితోడఁ దాను వచియించెనొ మత్సురతోప భోగముస్

వేసట లేక, యీ సఖిక వేడ్క నిజవ్యభిచారముల్ నిరా

యాసముగా వచింప నిసుమంతయు సిగ్గిల దెంత జాణయో! 51

సఖి: దేవీ! ఆ తరువాత!

భాను: అంతట సగర్వకరప్రసారంబున నా స్తనాంశుకమును బట్టుకొనియెను.

దుర్యో: స్తనాంశుకమును బట్టుకొనియెనట! ఛీ! ఇంకను వినవలయునా! ఓరీ పరవనితావినోదాసాద ప్రగల్భ! మాద్రీసుత! నేటితో నీవు లేవు. **(పరిక్రమించి)** అట్లు గాదు. తొలుత నీ కులటనే

శిక్షింపవలయును. **(మరలును)**

సఖి: దేవీ! తరువాత!

భాను: అంతట నార్యపుత్రప్రబోధకములైన ప్రభాతమంగళతూర్యారావముల వలన మేలుకొంటిని.

దుర్యో: **(సిగ్గుతో)** మేలుకొంటిననుచున్నది. ఈ చెప్పిన దంతయు స్వప్న వృత్తాంతమెమో! కానిమ్ము సఖి మాటలవలన దెల్లమగును గదా!

(సఖియు జేటియు నన్యోన్యము సాభిప్రాయముగా జూచుకొందురు.)

సఖి: దేవీ! ఇందేమైన యమంగళమున్న యెడల దాన గానున్న కీడు, హోమదాన విప్రాశీస్సులచేత నివృత్తమగును గాక.

దుర్యో: నిస్సంశయముగా నిది స్వప్నగాథయే. ఔరా! శంకావిశ్వాసక్రోధములకు స్థానాస్థానములు లేవు గదా! కానిమ్ము మేలే యైనది.

ఇది సగమాలకించి కనలెక్కి చనం దలవోయకుంట, యిం
తదనుక దాల్మి బూని తన దాపున కేగక యుంట, యిట్లు నా
హృదయపు శంకదీరఁ గథ యెల్ల వచించుట నిన్నిటస్ శుభం
బొదవె, విశుద్ధచిత్త సతి, యూరక వెంగలి యూహ సేసితిస్ 52

భాను: నాకుగూడ యిది యంత శుభసూచనముగా ననిపించుట లేదు గాని, యిందు గల యశుభ మేమందువు?

సఖి: అమ్మా! ఇది యంతయు నమంగళసూచనమే. క్రూరజంతువులు గలలలో గనబదుట యమంగళ సూచకమని స్వప్నశాస్త్రవిదులు దెల్పుదురు.ఇక,నకులము, పైపెచ్చు శతసర్పసం హారమును గూర్చి వేరే చెప్పవలయునా?

దుర్యో: ఇది యుక్తమే. నకులమొనర్చిన స్తనాంశుకగ్రహణాదికము గాని, యహిశతవ్యాపాదనము గాని కేవలమనిష్టసూచకము.

జనులకు శుభాశుభమ్ములు వొనరునట్లు
స్వప్నములు గూడ పర్యాయవర్తనమున
నగు శుభాశుభావహము లట్లయ్యు, దీన
శతమనెడు సంఖ్య మద్భ్రాతృశతముఁ దగులు. 53

(కన్నదరుట సూచించి) ఎడమకన్నదరుచున్నది! ఏమీ! దుర్యోధనునకు నాకు గూడ దుశ్శకున ములు బాధకములగునా! విజ్ఞులు చెప్పలేదా!

స్వప్నశాస్త్రమ్ము, శకునశాస్త్రమ్ము, జ్యోతి
షంబు, కాకతాళీయఫలంబొ సంగుఁ,

బేద మానిసి వీనికి బెదరు గాని,

ప్రాజ్ఞుడుగణింప బోవ డీ పాటి వాని. 54

కనుక నైజభీరువైన యీమెకు దన కల వలన గలిగిన భయమును బోగొట్టవలయును.

భాను: సువదనా! చూడుము. సహస్రరశ్మి యిపుడిపుడే ప్రయత్నదర్శనీయమండలు డగుచున్నాడు.

సఖి: అవును. పూజాసమయమైనది.

భాను: చేటీ! నీ వేగి పూజాద్రవ్యములు దెమ్ము. నేనింతలో బ్రత్యక్షదైవమగు నీ సూర్యభగవాను నారాధింతును.

చేటి: చిత్తమట్లే. **(నిష్క్రమించును).**

దుర్యో: ఇదే ప్రకాశపడుట కనువైనసమయము. **(పరిక్రమించును)**

చేటి: **(ప్రవేశించి)** అమ్మా! ఇదిగో! పూజావస్తుపాత్రము.

సఖి: **(చూచి చేటితో , జనాంతికము)** అయ్యో! మహారాజుగారు! ఇక దేవికి నియమభంగమైనట్లే తలప వలయును.

(రాజు సమీపించి, చేసన్నచే చేటిని నిలిపి పూలసజ్జ తానే యందుకొనును.)

భాను: **(సూర్యునకు నమస్కరించుచు)** భగవాన్! కర్మసాక్షీ! ప్రాగ్దిశావధూలలాటకుంకుమాంక! ఏత న్నమస్కారార్చనప్రీతుడవై దుస్స్వప్నదోషమును బరిహరించి సభ్రాతృకముగా నార్యపుత్రుని గుశలుని గావింపుము. తరళికా! పూవులందిమ్ము. ఇతర దేవతలను గూడ యర్చింతును.

(రాజు పూవులందించుచు, స్పర్శసుఖమనుభవించుచు గ్రింద బడ జార్చును.)

భాను: **(కోపముతో)** ఏమే ప్రమాదము! **(మరలి చూచి సంభ్రమముతో)** అయ్యో ఆర్యపుత్రులే!

దుర్యో: సేవాప్రకార మపరిచితమగుటచే నేమరిన యీ నీ పరిజనుని దగినట్లు శిక్షించుకొనుము.

భాను: **(లజ్జించుచు దల వాల్చుకొనును).**

దుర్యో: ప్రియా!

సంభ్రమంబేల ? పరిజనచర్య సేయు

నన్ గటాక్షించి, మధురమందస్వరమునఁ

బలుకు సుదతి! నీ సేవకై పట్టినాడ,

పాణిసంయోజితాంజలిబంధ మిదిగో! 55

భాను: ఆర్యపుత్ర! తమరనుమతించినచో, నా కనుష్ఠింపదగిన వ్రతమొకటి కలదు.

దుర్యో: **(నవ్వి)** నీ స్వప్నవిషయమంతయును వింటిమి గాని, సహజకోమలమైన నీ తనూలతనూరక శ్రమపరపకుము.

భాను: కాని, శంకాపీడితను. దయతో ననుమతి నిండు.

దుర్యో: శంకయా! ఏ విధమైన శంకయు నీకక్కర లేదు.

తరుణీ నీవిటు ఖిన్నవైన , బహుళైతత్సైన్యసంరంభముల్,
గురుడున్ గర్ణుడికేటికిన్? సమరమున్ గోలాహలంబేల? వి
స్తరమత్సోదరబాహుకాననఘనచ్ఛాయాసుఖోపస్థితిన్
వెరపా! కౌరవకేసరీంద్రగృహిణీ ? భీతిల్ల నీకేటికిన్? **56**

భాను: ఆర్యపుత్ర! తమరుండగా నా కే భయము నుండదు గాని, తమ మనోరథసిద్ధినే నిరంతరము గోరుచుందును.

దుర్యో: నా మనోరథసిద్ధి నీ చేత నుండగా, నీవే దానికై వేరు నియమములు దాల్చెదవా! ఇంతకు నా మనోరథమేమియో తెలియునా?

ప్రేమాబద్ధవిశాలలోచనయుగాపేయాంబుజశ్రీకమున్,
హ్రీమంద్రాస్ఫుటవాక్యమున్, స్మితలవక్రీడాస్థలమ్మున్, సదా
కామాస్త్రప్రతిమల్లమున్, నియమముక్తాలక్తకాగ్రాధర,
మీమ్మొమున్ గనుచున్కి దుర్లభమనోభీష్టమ్ము మాకెప్పుడున్. **57**

(తెరలో గలకలము.)

భాను: **(భయముతో గౌగలించుకొని)** ఆర్యపుత్రా! ఏమిది?

దుర్యో: **(చుట్టును జూచి)** దేవీ! భయపడకుము. ఏమియును లేదు.

ధరణీరేణువు పెల్లురేగి చదలన్ స్తంభాకృతిన్ నిల్వ, భూ
మిరుహాంగమ్ముల రాయిడిన్ బొగ సమున్మీలంబు గాగన్, భయం
కరగంభీరపయోదనాదనిభఝూంకారప్రచారమ్ము,చం
డరయమ్మై పెనుగాలి వీచె నిదె కాంతా సంభ్రమబేటికిన్? **58**

సఖి: మహారాజా! ఆ దారుపర్వత ప్రాసాదమున కరిగి యుద్వేగకారి యైన యీ భీషణసమీరణ ప్రసారణము వలన దొలగవచ్చును.

దుర్యో: ఈ వాత్య, యందరకు నుద్వేగకారి యైనను, నాకు మాత్రము తద్విపరీతము. ఏలయన,

(మా మదిఁ గల్గు కోరిక సమస్తము దీరగ, స్వప్నభీతయై
నీమము పేరు జెప్పి మము నిల్వగఁ జాలశ్రమించుచున్న యీ
లేమ కనిష్టతావ్యథయు లేక, పయోధరఘుట్టగాఢమౌ
యీ మెయి కౌగిలింత నొదవించిన వాయువు నాకు మిత్రుడౌ.) **59**

మీ రాజ్ఞి విచ్ఛిన్న నియమ యైనది గనుక సంపూర్ణమనోరథుడనైన నాకు విహారావకాశము గలిగినది. దారుపర్వతప్రాసాదమునకే వోదము దారి జూపుము.

సఖి: దేవా! ఇటు రండు.

(అందరు వాయుబాధనభినయించుచు బ్రయత్నమున బరిక్రమింతురు)

దుర్యో: ప్రియా!

ద్రుతగమనబుద్ధి విడనాడు, తొట్రుపడక
యబల! ఇటురమ్ము మెలమెల్ల నడుగు లిడుము.
లలితభవదీయబాహువల్లరుల, మద్గ
ళమ్ము నవలంబనము జేసికొమ్మ కొమ్మ!. **60**

(ప్రవేశము నటించి) దేవీ! సంవృతమగుచోటగుటచే నిచ్చటికి వాయువు రానేరదు. కన్నులు దెరచి నలకల దుడిచికొనుము.

భాను: అమ్మయ్య! ఇక్కడ వాయుపీడ లేకున్నది.

సఖి: మహారాజా! మా ప్రియసఖి యారోహణఖిన్న యై యున్నది. కనుక మీరీ యాసనవేదిక నలంకరింపుడు.

దుర్యో: **(పరికించి)** దేవీ! ఈ ప్రభంజనప్రచారము నీకు పెద్ద బాధనే కలిగించుచున్నది.

కనులతివిస్తరమ్ములివి, కాన యొకింతయు ధూళి యేచె; సు
స్తనభరితమ్మురస్స్థలము, స్వల్పవికంపనచేతఁ గూడ వే
దనగొనియెస్; బృథూరువులు తద్ద వడంకెను మందయానమం
దును; భవదంగకమ్ములిటు దోడ్పడ నిన్ను సమీరమేచెడుస్. **61**

(అందరు గూర్చుందురు)

దుర్యో:
అతిసుకుమారదేహవు శిలాసనమందు వసింపనేల! యు
ద్ధుతవసనాంచలమ్ము, కడు తోరము , నా కనుపండువైన నీ
వితతనితంబముస్ నిలుప పీఠముగాఁదగు వస్తువొక్కటే
యతివ! త్వదీయవిభ్రమకటాక్షహరమ్ము మదూరుయుగ్మమే. **62**

(తెరలో)

విరిగినది ! విరిగినది!

(అందరు సంశయముతో జూచుచుందురు,)

కంచు: **(ఉద్విగ్నుడై ప్రవేశించి)** దేవా విరిగినది!

దుర్యో: **(అసహనముతో)** ఏమిటది?

కంచు: మారుతౌద్ధత్యమున భగ్నమై.....

దుర్యో: ఆఁ ! ఏమి వదరితివి!

భాను: ఆర్యా! అమంగళములాడెదవేమి?

కంచు: దేవా! నిజముగనే భీమవిజ్రంభణసమీ...

దుర్యో: ఛీ! వృద్ధాపశదా! మతి బోయినదా యేమి?

కంచు: దేవా! మతిభ్రాంతి గాదు. నిజమే చెప్పుచున్నాను.

వాయుజాతమహోపప్లవమ్ము వలన,
భగ్న మయ్యెను దేవ భవద్ధ్వజమ్ము.
కలితకింకిణీక్వాణమాక్రంద మనగఁ
గూలె ధర నెల్లరము గనుగొనుచు నుండ. 63

దుర్యో: మూర్ఖుడా! దానికింత రాద్ధాంతము జేయుట కది యేమైన యుత్పాతమా! సంక్షోభమా!

ఉర్వి నున్న వస్తులనెల్ల యూపివైచు
తీవ్రమారుతధాటికి , దీర్ఘమగుటఁ
దట్టుకొనలేక , స్యందనధ్వజము గూలి
యుండుఁ , బెడబొబ్బలేల యిట్లుద్ధతముగ? 64

కంచు: దేవా! ఏమియును లేదుగాని , యీ దుశ్శకునదోషము శమించుటకై తగు విధుల నాజ్ఞాపించెదరని స్వామిభక్తివశుడనై యిట్లు జేసితిని.

భాను: స్వామీ! దుర్నిమిత్తము లొకదాని వెనుకనొకటి గలుగుచున్నవి. శాంతివిధు లవశ్యముగా జేయింపదగినవి.

దుర్యో: **(అనంగీకారముగా గంచుకితో)** సరి సరి, నీ వేగి పురోహితునకెరిగింపుము.

కంచు: చిత్తము. తమ యానతి. **(నిష్క్రమించును)**

(అంత నొక ప్రతీహారి సంభ్రమముతో బ్రవేశించును)

ప్రతీ: **(త్వరగా సమీపించి)** మహారాజులకు జయము. సింధురాజమాతయు , జెల్లెలు దుస్సలా దేవియు వాకిట నిలచి యున్నవారు.

దుర్యో: **(తనలో)** సింధురాజమాతయును దుస్సలయునా! అభిమన్యువధక్రోధమున బాండవులేమైన జేసి యుండరుగదా! వాడు జిక్కుటకు జయద్రథుడే ముఖ్యహేతువు. **(ప్రకాశముగా)** సత్వరము ప్రవేశపెట్టుము.

ప్రతీ: చిత్తము. దేవర యానతి.

(నిష్క్రమించును)

(అంత రోదించుచు దుస్సలయు, సైంధవమాతయు బ్రవేశించుచున్నారు.)

మాత: నాయనా! దుర్యోధనా! కాపాడుము **(పాదములపై బడును**).

(దుస్సల యేడ్చును.)

దుర్యో: **(గౌరవముగ లేవనెత్తి)** అత్తా! భయపడకుము. ఏమి జరిగినది? అప్రతిహతరథప్రచారుడు జయద్రథుడు గుశలియే కదా!

మాత: నాయనా! ఇకనెక్కడి కుశలము?

దుర్యో: ఏమైనది?

మాత: పుత్రవధామర్షితుడైన కిరీటి 'నేడరుణాస్తమయమునకు బూర్వమే జయద్రథుని వధింతు' నని ప్రతిజ్ఞ సేసెనట.

దుర్యో: దానికా మీరింత వగచుట! ఆహా! ఎవడో తేలిక మానిసి పుత్రమరణశోకాకులుడై యేదో యనిన, దానికింత యలజడియా! స్త్రీ స్వభావమును గనబరచితిరే! చెల్లెలా దుస్సలా! దీనికై మీరింత భయపడవలసిన పనియే లేదు.

మాత: కుమారా! వారిపుడు పుత్రవధసంజాతక్రోధోద్ధతులై తెగించి చరించుచున్నారు సుమా! వారి యలుక సామాన్యమా! నేనెట్లు ధైర్యముగా నుండగలను! అందును ధనంజయు డనివారణీయ విజృంభణప్రతాపుడు గదా!

దుర్యో: **(నవ్వి)** ఆఁ! అవునవును. వారి యలుక మేమే కాదు. ఈ జగత్తంతయు నెరుంగును. గాండీవి మాత్రము నేనెరుగని వీరుడా!

నలుగురు జూడఁ దత్సతిని నాడు మహాసభలోనికీడ్చి, మై
వలువల నూడ్చి గేలి సలుపన్ బహుధా, భయవిహ్వలాంగయై
వలవల యేడ్చిన ష్టచట వాడును లేడె? కృతాస్త్రుడైన రా
ట్కులజున కంతకంటె నికఁ గ్రోధకరంబు మరొక్కటుండునే? 65

అప్పుడు లేని పౌరుషప్రతాపములు వారికి నేడేమియు గ్రొత్తగా రాలేదు. సంశయింపకుము.

మాత: వత్సా! ఫల్గునుడు, దన ప్రతిన నెరవేర్పలేనిచో నాత్మాహుతి గావించుకొందునని కూడ బల్కినాడట.

దుర్యో: **(సంతోషముతో)** అనగా యుధిష్ఠిరుడు సానుజముగాఁ జచ్చె ననియే!

మనకీ వార్త మహాముదావహమగుం, బార్థుండు పోరన్ సుయో
ధనగోపాయితునిన్ జయద్రథునిఁ జేతంజూపగానైనఁ జా
లునె? ప్రాణాంతకరప్రతిజ్ఞలనిటుల్ గుంభించి , భీముండు బో
యిన త్రోవంజను వీడుగూడ , భయమింకేలా ముదంబందుడీ! 66

అదియును గాక, ద్రోణాశ్వత్థామకృపకర్ణాదియోధసంరక్షితుండగువాని నర్జునుడేమి , మరొక్క డేమి, తేరిపారజూడలేడు. అత్తా! భయపడకుము. భయముతో నీ సుతుని పరాక్రమమును నీవు విస్మరించినట్లున్నావు గాని ,

యమసుతునిఁ గవలనుఁ జెప్ప ననవసరమ.
యింక భీమార్జునులలోన నెవ్వడైన
యనవరతవృత్తచాపముక్తాస్త్రుడైన
సింధుపతి చెంతకైననుఁ జేరగలడె ? 67

భాను: నాథా! మీరన్నది నిజమే కాని, గాండీవి, యందును, సుతహత్యాజనితక్రోధబహుగుణీకృత ప్రతాపుండును, నాత్మాహుతికే యుంకించి యున్నవాడగుట మనమించుక యోజింపవలసినదే

మాత: నీ తల్లి కడుపుచల్లగ, సమయోచితమైన మాట బలికితివి.

దుర్యో: దుర్యోధనునకు, నాకు గూడ బాండవులొక లెక్కలోని వారేనా?

కలికీ! ధిక్కృతశత్రువీరులు, కనత్కాండాసనుల్, త్యక్తవ
ర్మలు, శ్వేతాబ్జవనభ్రమావహమరుల్లోలాతపత్రుల్, మహో
గ్రులు మత్సోదరులానతీయ, బహుళక్రూరాయుధాభీలముల్,
బలముల్ సర్వదిశాగతమ్ములు రిపు వ్రాతమ్ములస్ జీల్చెడుస్. 68

పాండవుల పస నెరిగిన నీవే యిట్లైతివేమి? కానున్న దానిని మరల జెప్పుచున్నాను, వినుడు.

తమ్ముని యెడంద రక్తమ్ముఁ ద్రావుటయు, మ
దూరుభంగమ్ములందు వాయుజుని ప్రతిన
లట్ల యగు జయద్రథవధ మందుఁ గ్రీడి
ప్రతిన ; పాటియే వారి బీరములు మాకు? 69

(తెరలో జూచి) ఎవరక్కడ? నా రథము బన్నింపుము.

కంచు: **(ప్రవేశించి)** జయము దేవా!. సర్వము సన్నద్ధము.

గమన వశమున గింకిణీగణము మ్రోయ,
వరలు మాలికల్ జామరప్రభలఁ బెనుప,
యమిత వల్గితాకులజాతిహయములొప్ప,
హృతవిరోధిమనోరథం బిదిగొ రథము. 70

దుర్యో: దేవీ! అభ్యంతరమున కేగుము . దుస్సలా నీవును నీ మందిరమునకరుగుము. అత్తా! నిశ్చింతగనుండుము. జయద్రథుని రక్షించి, తన్మూలమున నా పాండవమధ్యమప్రగల్భునకు నక్షత్రియోచితంబును నశస్త్రపూతంబును నగు నికృష్టప్రాణనష్టంబును గల్గింతును.

(అందరు నిష్క్రమింతురు)

(తెర పడును.)

భట్టనారాయణుని సంస్కృత వేణీసంహారనాటకమునకు
ఋక్శాఖాధ్యాయి, అశ్వలాయనసూత్రుడు, కుత్ససగోత్రుడు, నందవరశాఖాబ్రాహ్మణుడు,
బొడ్డుచెర్ల సుబ్బారావు జోగాంబల పుత్రుడు,
మార్కండేయ ప్రసాద్ చేసిన ఆంధ్రానువాదమునందు

ఇది ద్వితీయాంకము.

వేణీసంహారము

తృతీయాంకము

ప్రవేశకము

(అంతట వికృతవేషముతో వసాగంధయను రాక్షసి ప్రవేశించును.)

వసా: ఆహాహా! యేమి నా యదృష్టము! నేటి దాక నేనెరిగిన యుద్ధములన్నియు నొక యెత్తు. ఈ కురుక్షేత్రమహాసంగ్రామమొక యెత్తు. సమరమనిన నొక పాటి సమరమా!

హతమనుజమాంసరాశు లవ్యయములయయ్యె,
స్వాదుతరవసాఘటసహస్రమ్ములొదవె,
దనివి దీరగ రక్తమ్ముఁ ద్రావుచుంటి,
నిట్లె యగుగాక రణము నూరేండ్లపాటు. 71

అర్జునుడు గనుక జయద్రథవధము నాటివలె బ్రతిదినము సమరము గావించెనా, నా యిల్లు సదా మాంసభాండసహస్రపరిపూర్ణమై యుండదా! **(స్మరించి)** మరి నా మగడు రుధిరప్రియుడు దానీ సంకులసమరమున నెక్కడున్నాడో గదా! పిలచి చూచెదను. **(బిగ్గరగా)** రుధిరప్రియా! రుధిరప్రియా!

(అంతట నలసట నటించుచు రుధిరప్రియుడు ప్రవేశించును.)

రుధి: **మిక్కిలి తిరుగుట స్రుక్కితి,**
గ్రుక్కెడు ప్రత్యగ్రనిహతకోష్ణరుధిరముస్,
బుక్కెడు మాంసపు ముక్కలు
దక్కిన నా శ్రమము దీరు తత్క్షణముననే. 72

వసా: అరే రుధిరప్రియా!

రుధి: **(చెవి యొగ్గి)** ఎవరది నన్ను బిలచుచున్నది! **(చూచి)** అరే! నా ప్రియ వసాగంధ! **(సమీపించి)** వసాగంధా! ఏమి యిట్లరచుచున్నావు? అదిగో! ఆ మూల వేయిమంది జచ్చిరని వినబడు చున్నది.....

వసా: ఇదిగో1 ఇప్పుడే చచ్చిన యొక రాజు శరీరమునుండి ప్రభూతస్నేహవసాసాంద్రమగు కవోష్ణరక్తమును, నగ్రమాంసమును నీకొరకని తెచ్చితిని.

రుధి: **(ఆనందముతో)** మంచిపని చేసితివి. ఇటిమ్ము. మిక్కిలి యలసి యుంటిని, దప్పి గొంటిని.

వసా: ఈ యసంఖ్యేయ నరవాజిగజశోణితప్రవాహముల మధ్య దిరుగుచు దప్పి గొనినావా! వింతగా నున్నదే!

రుధి: లేదు. నేను పుత్రశోకపీడిత యైన మన రాజమాత హిడింబాదేవిగారిని జూచుట కని యామె కడకేగితిని.

వసా: పాప మామెకు ఘటోత్కచవధశోకమింకను నుపశమింపలేదా?

రుధి: మహావీరుడైన పుత్రుని బోగొట్టుకొన్న యామె శోకమునకుపశమనమా! తనవలెనే యభిమన్యువధదుఃఖిత యైన సుభద్రయు యాజ్ఞసేనియు నోదార్చు**చుం**డగా నెట్లెట్లో తేరుకొనుచున్నది.

వసా: సరే. ఇదిగో ఏనుగుకపాలము నిండ వేడి నెత్తురును క్రొత్త మాంసమును. తిని త్రావి దప్పి దీర్చుకొనుము.

రుధి: ఇంతకు నీ సమరావకాశమున రుధిరవసామాంసాదులనే మాత్రము సంపాదించితివి?

వసా: మునుపు దాచినది నీవెరుగుదువు గదా! నూతనముగ ద్రుపదవిరాటభూరిశ్రవోభగదత్త సోమదత్త బాహ్లిక ప్రముఖ నరనాయకుల దేహములనుండియు మరియు పెక్కండ్రు ముక్కడి మూకల శరీరములనుండియు సంగ్రహించిన వసామాంసశోణితముల గుంభముల నిండ నించి గృహము గ్రిక్కిరియ దాచితిని.

రుధి: **(సంతోషముతో గౌగిలించికొని)** భళీ! నీ సుగృహిణీత్వ మిట్లుండుట చేతను, నేడు మన స్వామిని హిడింబాదేవి నాకప్పగించిన మహాకార్యము వలనను నా జన్మ ధన్య మైనది.

వసా: ఏమి మహాకార్యమప్పగించినది?

రుధి: రాజమాత నన్ను సాదరముగా రప్పించి 'ఓరీ రుధిరప్రియా! నేడు నీవు రణరంగమున భీమ సేనుల వారి వెన్నంటియే తిరుగుచుండుము.' అని యాజ్ఞాపించినది. కనుక భీమసేనులవారి ననుసరించు నాకు క్షుత్పిపాసలం దీర్చు లెక్కకు మిక్కిలి యగు శోణితనదీప్రవాహములు స్వర్గసుఖముల నిచ్చుటనే జూపునుగదా!

వసా: అవును గాని, యెందులకని భీమసేనులవారి ననుగమించియుండుట?

రుధి: ఆయన దుశ్శాసనుని గుండెజీల్చి నెత్తురు ద్రావుదునని ప్రతిజ్ఞ జేసెను గదా! ఆ సమయమున రాక్షసులమైన మనచే నావిష్టుడై త్రావవలయునని.

(తెరలో బెద్ద కలకలము. ఇరువురు విందురు.)

వసా: ఏమా పెను కలకలము?

రుధి: **(చూచి)** అదుగో! ధృష్టద్యుమ్నుడు గత్తితో ద్రోణాచార్యుని శిరస్సు నరకి దేహమును రథముమీది నుండి గ్రిందకు దొరలించుచున్నాడు. పితృవధప్రతీకారము గాబోలు!

వసా: ఏదైన నేమి! రమ్ము ద్రోణుని రక్తము ద్రావుదము.

రుధి: బ్రాహ్మణరక్తము జోలి మనకేల? అది కంఠము గాల్చును. మరొకవైపునకు బోదము రమ్ము.

(తెరలో మరల గలకలము.)

వసా: ప్రియా! మరల యీ వైపున నేదియో గోల యగుచున్నది!

రుధి: **(తెరలో జూచి)** అవును. అడుగో అశ్వత్థామ కత్తిదూసికొని ఇటే వచ్చుచున్నాడు. ఇది జూచెనేని ద్రుపదసుతుని తో బాటు మనలనుగూడ మట్టుబెట్టును. త్వరగా దప్పుకొందము పద.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ప్రవేశకము.

(అంతట గలకలము నాకర్ణించుచు ఖడ్గధారి యైన యశ్వత్థామ బ్రవేశించును.)

అశ్వ:

ప్రళయసమీరసంక్షుభితవారిదసంచయఘోరఘోషణా
వళికిఁ బ్రతిత్వమొంది, శ్రుతిభైరవమై, భరితాంతరాళమై
యలజడి వించు నల్లదె రణావనినుండి, యభూతపూర్వమీ
కలకల, మింత రాయిడికిఁ గారణమేమయి యుండనోపునో? 73

(ఆలోచించి) ఏముండును! యౌవన మదముచేత నే భీముడో, యర్జునుడో, సాత్యకియో తండ్రిగారిని దాకి మేరమీరి యుండును. అంతనాయన శిష్యవాత్సల్యమును విస్మరించి తనకు దగిన రీతి బరాక్రమించి యుండును. తప్పక యంతే.

కురుపతిసైన్యనాయకునకున్ భృగురామ సుశిక్షితాస్త్ర సం
భరణపరాక్రమాఢ్యునకుఁ, బ్రౌఢధరాజగదేకధన్వికిన్,
దురముననెట్లు జేయఁదగునో యటులిప్పుడు జేసిచూపగా
దొరకొని యుండు మత్పిత, విధూతవిరోధిబలప్రధానుడై. 74

(వెనుకకు జూచి) ఎవరక్కడ! రథమును దెమ్మురా! సమరభూమికరిగి తండ్రిగారి విక్రమవిహారము కన్నులార గాంతును. పోనీ, రథమేల! నీటిమొగిలుపై మెరుపు వలె మెరుగులు గ్రమ్ముచు వెండి పిడితో వెలుగుచు శత్రుప్రాణానిలమహాహియై మెరయుచున్న యీ ఖడ్గరాజము జేకొనియే రణ భూమికరుగుదును. **(కొంచెము నడచి)** ఇదేమి యేడమకన్నదరుచున్నది! అశ్వత్థామకు గూడ దుశ్శకునములవలన వెరపు గలుగునా! **(ఆటోపముతో బరిక్రమించి)** అరే! ఇదేమి?

అరయక రాచపాటి విడనాడి, మహీశుడు జేయు మన్ననల్
మరచి, భయాకులాత్ములయి, మార్గొగమైరి మహారథుల్, చమూ
వరులును నిల్వరింపఁగల వారొకరేనియుఁ గానరారు, సం
గరమున వెన్ను జూపి కులగౌరవమున్ జెడఁగొట్టుకొందురే! 75

అదియును గాక, నా తండ్రి సేనాముఖముననుండగా గూడ వీరికీ లఘుచేష్టలేమి? ఆహా! కర్ణాది ప్రముఖయోధులు గూడ బరచుచున్నారే! ఛీ! ఛీ! నిలువరింతును గాక! **(బిగ్గరగా)** ఓహో! కౌరవ చమూసముద్రవేలాపాలనమహీభృన్మహీభృత్తులారా!

భండనము వీడఁ జావు రాకుండుసేని,
యర్థమగుఁ బలాయనకర్మమాశ్రయింప,
నెల్లరకుఁ జావు నిత్యమంచెరిగి కూడ
పిరికి చేష్ట లివేటికి పేరు మాయ? 76

నిలువుడు . నిలువుడు . అయ్యో! ఏమంత యపాయము సంభవించినది?

అరిబలవార్ధిగర్భబడబానలుడుస్ సకలాస్త్రవేత్తయుస్
గురుడు సమస్తధన్వులకుఁ గుంభజుడుండగ సైన్యనేతగా,
వెరచెదవేల కర్ణ! చను వెన్కకు మాతుల! శంకవీడు మ
ద్రరమణ! ద్రోణుడే రణభరంబును బూన భయంబికేటికిస్? 77

(తెరలో)

ఇక యెక్కడి ద్రోణుడు !

అశ్వ: **(విని)** ఏమీ! ఇక యెక్కడి ద్రోణుడా! **(క్రోధముతో)** ఓరీ! క్షుద్రుడా! ఇట్లు వదరిన నీ నాలుక యీ పాటికి జీలి యుండ లేదా!

ఇనులొక మూడునాల్గులుదయింపరు విశ్వమునెల్ల గాల్పగస్,
జనవిట సప్తవాయువులు సప్తవిధంబులఁ జీలి దిక్కులస్,
గనబడవేదివిస్ బ్రళయకాలఘనంబులు , శౌర్యరాశి మ
జ్జనకున కిట్లమంగళపు వాక్కులు బల్కెదవేల పాపివై? 78

(క్షతగాత్రుడైన సారథి ప్రవేశించును.)

సార: **(ఏడ్చుచు)** కుమారా! కాపాడుము. కాపాడుము. **(పాదములపై బడును)**

అశ్వ: అరే! తండ్రి గారి సారథి యశ్వసేనుడు! త్రిజగత్త్రాణసమర్థుడు తండ్రి గారికి సారథివి గదా, నన్నాశ్రయింపనేల?

సార: **(లేచి దిగులుగా)** ఇక నెక్కడి నీ తండ్రి నాయనా!

అశ్వ: **(ఆవేగముతో)** ఏమీ! తండ్రిగారే లేరా?!

సార: **(నెమ్మదిగా)** అవును.

అశ్వ: హా తండ్రీ! **(మూర్ఛిల్లును).**

సార: **(పట్టుకొని)** కుమారా! నిగ్రహించుకొనుము.

అశ్వ: **(తెలిసి)** హా తండ్రీ! సుతప్రణయ! లోకైకధనుర్ధర! పరశురామప్రియశిష్య! ఏమయితివి? పలుక వేమి? **(విలపించును)**

సార: నాయనా! ఊరడిల్లుము. ఆ మహనీయుడు వీరపురుషోచితమైన గతి నందెను. నీవు ధైర్యము నవలంబించి శోకసాగరమును దరింపుము.

అశ్వ: **(కన్నీటిని దుడిచికొనుచు)** ఆర్యా! అంతటి సమగ్రభుజ శౌర్యనిధి యెట్లస్తమించెనో గదా!?

భీమునిమీది కూరిమికి భీము గదాహతిఁ గాన్క గాంచెనో!

సార: శాంతం పాపం.

అశ్వ: **ప్రేమము నెంచకర్జునుడె వీతనయుండయి యిట్లు సేసెనో!**

సార: అది యసంభవము గదా!

అశ్వ: **తా మును సేయు బాస దిగఁద్రావి మురారియె చక్రమెత్తెనో!**

సార: కాదు వత్సా!

అశ్వ: **ఏమగవారలింక సమయింపగ శక్తులు వోర మద్గురున్?** 79

సార: కుమారా! వారు వీరులే కాని యాయన ముందు గాజాలరు గదా!

అమ్మహనీయుడే కుపితుడై సశరుండయి నిల్వ నాజిలో
నిమ్ముగురైన గాని సరియే త్రిపురారికిఁబోలె? తీవ్రశో
కమ్మున మున్గి శస్త్రమెడగాఁ బడవైచిన యంతలో యనా
ర్యమ్మొనరించె, దుష్టరిపు డక్కట ! యల్పు డనల్పబుద్ధికిన్. 80

అశ్వ: ఐన మరి శోకమునకుగాని శస్త్రత్యాగమునకు గాని కారణ మేమి?

సార: తన కుమారుడే.

అశ్వ: ఏమి! నేనా? అదెట్లు?

సార: అవును. వినుము.

ఋజువచనుడనుకొన్న ధర్మజుడు నేడు
సమరమందు 'నశ్వత్థామ జచ్చె' ననుచు
నరచి, 'గజ' మని మెల్లగా ననియెఁ జివర.
సత్యవాక్కగు నతనిపై బ్రత్యయమున 81
బాష్పములతోడ్ శస్త్రముల్ వదలె గురుడు.

(ధర్మజుండు గొంతెత్తి మీ తండ్రి వినగ
జచ్చె జచ్చె నశ్వత్థామ జచ్చె ననుచు
నరచి, 'గజ' మని మెల్లన ననియెఁ జివర.
సత్యవాక్కగు నతనిపై బ్రత్యయమున
బాష్పములతోడ శస్త్రముల్ వదలె గురుడు. 82

అశ్వ: తండ్రీ! నీ సుతవాత్సల్యము యుధిష్ఠిర ప్రేమాతిశయము, నేటికీ రీతిగా బరిణమించినవా!

(దు:ఖించును)

సార: కుమారా! నీ వంటివాని కీ రోదనము దగునా! మానుము.

అశ్వ: తండ్రీ!

నా మిథ్యా మృతివిని నీ

వా మెయి శస్త్రములతోడ నసువులు బాయన్,

నీ మృతి నెరిగియు బ్రదికితి

యీ మిక్కిలి ప్రేమ వ్యర్థ మీ క్రూరునిపై. **83**

(మరల మూర్ఛిల్లును)

(కృపుడు ప్రవేశించును)

కృపు: (నిట్టూర్చి)

నృపసభ నట్లు ద్రౌపదిని, నేడు రణావని ద్రోణునిట్లు, ని

స్త్రపత, శిరోరుగ్రహపరాభవభాక్కులఁ జేయ, బొమ్మల

ట్ల పలుకకున్న యీ నృపతు లందరు నేటికి ? పార్థులేల? జా

తిపరువు చేటుగా ధనువుఁ ద్రిప్పెడు మాదృశులేల? కాల్పనే? **84**

ఛీ! ఏ మొగముతో నశ్వత్థామను జూడగలను!

(చింతించి)

లోకవర్తనమెరిగిన ప్రోడగాన,

నితడు దుఃఖభారము సహియింప నేర్చుఁ

గాని, పితృపరాభవవార్త గనుక తెలిసె

నేని, క్రోధవేగమున నేమైనఁ జేయు. **85**

స్వభావము చేతనే యీతడు తీవ్రుడు.

కలిగె కృష్ణాశిరోరుహగ్రహఫలమ్ము

దారుణమ్మగు నీ ప్రవిదారణమ్ము,

జరుగఁగలదీ ద్వితీయకేశగ్రహమున

విశ్వనాశనకరమైన విప్లవమ్ము. **86**

(పరిక్రమించి) అశ్వత్థామ యిచ్చటనే యున్నాడు. **(సమీపించును)**

అశ్వ: (తెలిసి) హా! సకలభువనైకధనుర్ధర! తండ్రీ! **(ఆకసము వంక జూచుచు)** ధర్మరాజా!

వితథములాడవీవెపుడు, ద్వేష్యులు లేమి యజాతశత్రువే

యితడని పేరుగాంచి, తిపు డంతయు నొక్కట వీటిఁబోవ, నీ

గతి గురుడంచు విప్రుడని గాని గణింపక కల్లలాడగా

మతిఁ బొడమించె నీకు కృపమాలిన దైవము నా యభాగ్యతన్. **87**

సార: నాయనా! మామ శారద్వతులు వచ్చియున్నారు.

అశ్వ: **(చూచి, డగ్గుత్తికతో)** మామా! ఈ ఘోరవార్తను వింటివా!

నెయ్యముమీరఁ బల్గతుల నీ పరిహాసము సైచువాడు, నీ

వియ్యపుబావ, యుగ్రరణవేళలఁ దోడును, శూరరాజికిన్

గయ్యపు తీట మాన్పఁ గల గండరగండడు, సైన్యనేత, మా

యయ్య ధనుర్గురుండు సమరావని నేమయిపోయె చెప్పవే! **88**

కృపు: ఎరుక చాలినవాడవు . నీకేమి చెప్పుదును? ధైర్యమూనుము.

అశ్వ: అవును. నిరర్థకముగా జీవించుటకంటె బుత్రవత్సలుడైన తండ్రిం జేరుటయే యుక్తము.

కృపు: అది నీవంటివాడు జేయదగినది గాదు గదా!

సార: కుమారా! ఏల యిట్టి దుస్సాహసము?

అశ్వ: అట్లు గాదు మామా!

సుతవియోగభారమ్ముచే బ్రతుక వెరచి

యసువులను బాసె నా తండ్రి యైచ్ఛికముగ,

నట్టి వాత్సల్య మూర్తి నే ననుగమించి

నిత్యదర్శనప్రీతి సంధింతు నయ్య. **89**

కృపు: వత్సా! దీనికి పరంపరాప్రసిద్ధమైన సముదాచారమే కలదు గదా!

బ్రదికి యున్న వారిఁ బరిచర్య లొనరించి,

చనినవారిఁ దగిన శ్రాద్ధవిధులఁ,

దనుపవలయు నండ్రు తలిదండ్రులనుఁ బుత్రు

లింకఁ దనువు బాయ నేల నీకు? **90**

సార: నాయనా! మామ జెప్పినది సత్యము, ననుసరణీయమును.

అశ్వ: నిజమే. కాని శోకభారము వలనను, పితృవియోగము వలనను క్షణమైనను జీవింప శక్యము గానట్లున్నది. కానిమ్ము. తండ్రిగారు పడియున్న చోటికరిగి తనువునైనను కండ్ల జూతును. **(లేచుచు ఖడ్గము జూచి యాలోచించి)** ఇంకను నీ వృథాశస్త్రాలంకారము మాత్ర మేల? ఓ శస్త్ర రాజమా!

కూడనిదయ్యెఁ,బౌరుషము కోసము దాల్చి, 'యమోఘ' మంచు నె

వ్వాడు ప్రశస్తి నీకొసగె వాడె విరక్తత జేసి నిన్నుఁ దా

వీడెఁ, దనూజశోకమున వీరవరేణ్యుడు; నేను గూడ నిన్

వీడెద, నీకు స్వస్తి యగు, వీరిడి చేతుల శస్త్రమేటికిన్? **91**

(కత్తిని విడచును)

(తెరలో)

ఓ మహీపతులారా! కౌరవ పాండవయోధాగ్రణులారా! ఆచార్య భారద్వాజునకు నీ నీచు డొనరించు నసహ్యమగు పరాభవము నుపేక్షింతురేమి?

అశ్వ: **(విని, మెల్లగా కత్తినందుకొనుచు, బొమముడి వైచి)** ఏమీ! ఆచార్యభారద్వాజునకా? పరాభవమా?

(మరల దెరలో)

భువనగురుండు ద్రోణుడటు పుత్రమృతిశ్రవణోత్థ శోకభా
రవశత, ఖిన్నుడై శరశరాసనముల్ దృజియించి యుండ, భై
రవత, సితోత్తమాంగముఁ గరమ్మునఁ బట్టి ఖరాసిఁ ద్రుంప , నో
యవనిపులార! కన్గొనుచు నక్కట! సైచెద రేల పార్షతుస్? 92

అశ్వ: **(విని, కోపముతో వణకుచు)** ఏమది !

విలువీడి నియమ మూనిన
తలపండిన గురుని మౌళితలమున, ఖలుడై
యలుగెత్తి వ్రేసెనే రిపు ?
డులుకు పలుకు లేక, చూచుచుండిరె నృపతుల్? 93

కృపు: ఆత డట్లే ఘోషించుచున్నాడు గదా!

అశ్వ: ఆ దుర్మార్గుడు నా తండ్రి తలమీదనే చేయి వైచెను గా!

సార: కుమారా! ఆ తేజోరాశి కిదియే కాగూడని, మున్ను కాని, పరాభవము.

అశ్వ: హా! జనకా! నా వంటి కృపణుని నిమిత్తమున శస్త్రపరి త్యాగ మొనర్చుటవలన గదా తుదకీ నీచపశువుచేత గూడ నీకీ పరాభవము ప్రాప్తించినది! వాడు నీ తలపై జేయిడుట యనగా నా తలపై గాలిడుట గాదా! సరే!

అతిశోకాకులచిత్తతాగతరణవ్యాపారమైనట్టి న
ష్టతనుత్రాతములస్ శ్వకాకములలో ధృష్టద్యుమ్నుడో సంస్పృశిం
చుత, దివ్యాస్త్రబలోద్ధతాత్ముడను సచ్ఛూరుండ నేతత్కృతి
త్రృతి గా వాని శిరస్సుపై నిదిగో నా పాదంబు నే పెట్టెదస్. 94

ఓరీ! పాంచాల పశువా!

బాలిశవృత్తివై, గురుని వాల్గయికోమినెరింగికూడ, శం
కాలవమేని లేక , చనఁ గాలము దాపురమైన నీవు, త
న్మౌళిని బట్టునప్డు, గురునందనుఁ, బాండవసైన్యతూలవా
తూలనిభుస్ ననుస్ మరచితో! స్మరియించియు లెక్క సేయవో! 95

ఛీ! విప్రగౌరవమెరుగని ద్రుపదుని కొడుకవు నీవేమైన జేయుదువు. నీకు కార్యాకార్యములేమి?

అమిథ్యావాదీ ! ధర్మనందనా! భీమార్జునులారా! తుదకు వాసుదేవుడైన మీకు బోధింపలేక పోయెనా!

ఆచార్యుండు సమస్తధన్వులకు, మీ కాబాల్యమున్ దేశికుం
డై, చాపాదిసమస్తయుద్ధకళలభ్యాసంబు జేయించి, వి
ద్యాచాతుర్యమొసంగినిట్టి ద్విజు, నా తండ్రిన్, వయోవృద్ధు, నా
నీచుండట్లు శిరంబుఁ బట్టినను వానిన్ మీరుపేక్షింతురే? 96

ఇది నా దౌర్భాగ్యమా, మీ కావరమా! హుఁ!అట్టి మనుజపశువును దండింపని మీరందరును పాతకులే. యెవ్వరిని దక్కువగా నెంచరాదు. మామా! ఇది వినుము.

ఇంచుక యైన గౌరవము నెంచక యీగతి పాపియై ప్రవ
ర్తించినవానితో, ననుమతించినవారిని, దానిగాంచి సై
రించినవారినెల్ల, సకిరీటమురారిమరుత్సుతంబుగాఁ
ద్రుంచి, రణోర్వికిన్ రుధిరరోచులతో బలులెత్తి చిమ్మెదన్. 97

కృపు: వత్సా! ద్రోణునంతవానికి నీకది యసాధ్యమా!

అశ్వ: ఓరీ! క్షత్రియకులకళంకములారా! పాండవమాత్స్యపాంచాలాది వీరమ్మన్యులారా!

నిలువుడు వెన్క దీయకిట, నిల్వున నీరొనరింతు మిమ్ము, బొం
కులుసయిదోడుగా నిలుపుకొన్న మహా కుటిలాత్ములార! రా
ట్కులకృతదోష రుష్టమునికుంజరునిన్ జమదగ్నినందనున్
దలపకపోరు నేడు, సముదగ్రమదుగ్రరణాతిభీతులై. 98

సారథీ! నీవేగి సాంగ్రామికోపకరణసన్నద్ధమగు నా రథము దెమ్ము.

కృపు: వత్సా! అవశ్యప్రతికర్తవ్యమైన యీ దారుణపరాభవాగ్ని జల్లార్పగలవాడు మనలో నీవుగాక మరెవరు? అట్లయ్యును,

అశ్వ: ఇంకనేమి?

కృపు: నీవు సేనాపతిత్వాభిషిక్తుండవై రణమ్మునకరుగుట మంచిదని తలంతును.

అశ్వ: మామా! అది మనచేతిలోనిపనిగాదు గదా! ఐనను,

అందరుజూడ, నాహవమునం దొక దుష్టుడు త్యక్తచాపు, దం
డ్రిం, దల బట్టి కోయుట నెరింగియు దత్ప్రతిచర్యగాగ వా
నిం దునుమాడబోక , 'యవనీధవ! సైన్యపతిత్వమిమ్మ ' టం
చుం దిరిపంబులెత్తుదునె! చెప్పడి మాత్ర మదేమి గూర్చెడున్? 99

సేనాపతిని గానంత మాత్రమున నా భుజబలప్రతాపశౌర్యమహాస్త్రములు గొరత వడునా యేమి?

కృపు: నాయనా! నీకిది యకించిత్కరమే కావచ్చును గాని, కౌరవపక్షమునకు గాదు. ఎందుకనిన,

లేడు భీష్ముడు, నీ తండ్రి లేడు, నేడు.

వారి సాటివి నీవ యీ భార మూన

వలయు; లేకున్న పాండవ పార్షతులకు (వాహినులకు)

మారు నిలువంగ నేర్చునే మనబలమ్ము? 100

చూడజూడ నిది పరతంత్రమును గాదు. సన్నాహవిజృంభితుండవగు నీకు యుధిష్ఠిరబలములే కాదు ముల్లోకములైనను నొక లెక్క లోనివి గావని యెరిగియుండుటచే, కౌరవరాజు గూడ తానే యభిషేకోపకరణములతో నీ కై చూచుచుందునని తలంచెదను.

అశ్వ: అట్లయిన, గురువధఖిన్నుడైన దుర్యోధనుని సైనాపత్యస్వయంగ్రహణాదరమ్మున సమాశ్వాసింతును. పరాభవాగ్నిదందహ్యమానమగు నా మనమ్ము ప్రతీకారజలావగాహార్థము తహతహలాడుచున్నది.

కృపు: ప్రతీకారము, ప్రభుకార్యము, రెండును దుల్యప్రతిపత్తికములే. పద, సుయోధనుని యొద్దకు బోవుదము.

(పరిక్రమింతురు.)

(అంతట రెండవైపునుండి కర్ణుడును, దుర్యోధనుడును బ్రవేశింతురు.)

దుర్యో: కర్ణా!

అరిహతబంధుశుగంబుధి

దరిఁ జేరును వీరుడాయుధప్లవములచే,

మరి సుతుని చావు విని, యని

గురు డస్త్రము లేల విడచెఁ గోపంపు తరిన్? 101

లేక, స్వభావో దురతిక్రమః యన్నట్లు, శోకాంధుడగుట క్షాత్రధర్మ కార్కశ్యము వీడి విప్రజాతినైజమగు మార్దవము నవలంబించె నేమో!

కర్ణు: మిత్రమా! కాదు. అశ్వత్థామ జచ్చెనే యనుకొందము. పోయి ధర్మజు డది వాని తండ్రికి జెప్ప వలయునా! ఇందనుక జచ్చినవారి వార్తల నెవరైన రణమధ్యమున బనిగట్టుకొనిపోయి వారి వారలకెరిగించిరా? ఒకవేళ జెప్పినను, అది విన్నంతనే, క్షణమాత్రమున నస్త్రసన్యాసము జేయునా?

దుర్యో: మరి యీ యస్త్రత్యాగ మెందుల కందువు?

కర్ణు: **వినుము నరేంద్ర! యీ జరఠవిప్రుడు సర్వమహీపతిత్వమున్**

దనయుని నెత్తికెత్తుటకుఁ దా మునుగోరుచునుండువాడు; త

త్తనయుడ చచ్చెనన్న యిక దండుగ భండనభారమంచు నీ

పని నొనరించె, సైన్యపతిబాధ్యతనెంచక వీసమంతయున్. 102

దుర్యో: **(సాలోచనముగా)** ఐన గావచ్చును.

కర్ణు: అంతే కాక, యింతదనుక నాతడు పేరుమోసిన ప్రత్యర్థుల నెవ్వరిని జంపకుండుట యేలనో దెలియునా?

మీరును మీరుఁ బోరునెడ మేదిని గల్గు సమస్తభూపతుల్
జేరిరి రెండుపైపులను, జిక్కిన దీయవకాశ, మీ మిథో
మారణకాండ నెట్లయిన మ్రుందుదు రందరు, దాన నుర్వి ని
ర్వైరముగా లభించునని వైరులఁ దానయు చంపడెవ్వరిన్. 103

కాని, పాప మెవరిని జంపకున్నను, బ్రాయముపైబడి సగముచచ్చిన విరాటుని, పూర్వపరాభవ జాతక్రోధముచే ద్రుపదుని మాత్ర మెట్లో కూల్చెను. తుదకు దన యుపేక్ష చేతనే తమ్మిమొగ్గరము జొచ్చిన యభిమన్యుని నేకాకిని సైతము దానుగా నేమియు జేయక నన్నును నిన్నును గవియించెను గదా!

దుర్యో: **(తలయూచి)** లెస్సగా బలికితివి.

అట్ల కాబోలు, లేకున్న నభయమిచ్చి
కూడ సైంధవున్ గ్రీడిచేఁ గూలనీడు.
తలచి యుండినఁ దన కసాధ్యమ్మె చెపుమ,
సైంధవుం గావ, బార్థులఁ జంపుటేని! 104

కర్ణు : మిత్రమా! మరొకటి. అతనిపై గురుభావమును మాత్రమే జూపు నీ వెరుగవు గాని,

బాల్యముననుండి ద్రుపదభూ పాలు డితని
వక్రబుద్ధులనెరిగినవాడు గాన.
చెంత నుండనిచ్చినఁ జేటుఁ జేయు నని గ్ర
హించి, రాజ్యమునుండి బహిష్కరించె. 105

దుర్యో: నిస్సందేహముగా నట్లే.

కృప: నాయనా! కురురాజడుగో! కర్ణునితో నేమియో మాటలాడుచు నీ న్యగ్రోధచ్ఛాయ యందున్నాడు.

అశ్వ: **(సమీపించి)** కురురాజునకు జయము.

దుర్యో: **(చూచి)** కృపాశ్వత్థామలా! **(కృపునితో)** ఆచార్యా! నమస్కారములు. **(అశ్వత్థామతో)** మిత్రమా! గురునందనా!

మముమన్నింపుము క్రూరులన్ ఖలుల, నస్మత్కార్యసంసిద్ధి య
త్నములన్ దండ్రినిఁ గోలుపోవలసె నన్నా! నీకు,(కౌగిలించుకొని) నెంతెంత క
ష్టములన్ సైతము నాకుఁ దావకపరిష్వంగమ్ము చిత్తవ్యథా
శమమున్ గూర్చును, ద్రోణపాదయుగళ స్పర్శంబు బోలెన్ సఖా! 106

(ప్రక్కన గూర్చుండబెట్టుకొనును)

(అశ్వత్థామ కన్నీరు నించును)

కర్ణు: ద్రోణాత్మజా! ప్రాజ్ఞుడవు, నీకీ విలాపము దగదు. ధైర్యము దెచ్చుకొనుము.

దుర్యో: సోదరా! ఈ వ్యసనము పట్ల నీకును నాకును భేదమేమియు లేదు. ఎట్లందువా!

నీకుఁ గన్న తండ్రి, నాకుఁ బితృసఖుండు
నీకుఁ బోలె గురుడు నాకుఁ గూడ,
యట్టి మహితు గూర్చి యనుతాప మేనువా
కొనగఁజాల నెరిగికొనుము నీవె. **107**

కృప: నాయనా! కురునాథుని మాటలు నిక్కువములు. నీ కెంతయో తనకును నంతియే దుఃఖము గదా!

అశ్వ: రాజా! నీవింత ప్రేమ జూపుటచే నాకు శోకమన్న తగ్గగలదుగాని, యొక్కటి మాత్రము మనసు నెరియించుచున్నది.

కొడుకు బ్రదికి యుండ, గురునిఁ గుంభజు నరుల్
మౌళి బట్టి యీడ్వఁ జాలిరనిన,
నింక సుతుల వలన నేయాసతోఁ బ్రేమ
మూనువారు జగతి నున్న వారు? **108**

కర్ణు: గురుపుత్రా! నీవన్నట్లు సర్వత్రాణక్షముండైన ద్రోణున కిట్లగుట మాకందరకు గూడ వ్యథ గూర్చుచున్నది. కాని,

మనలో నెవ్వరికే యపాయమయినం బైబడ్డచో, వచ్చి చే
కొన శక్తుండని నమ్మియున్న గురుడే, ఘోరాజిలో నేడ్చుచుస్
ధనువుస్ బాణములుస్ త్యజించి, తనకై తాఁ గోరి కావించు కొ
న్న నిటుల్, జేయునదేమి యెవ్వరయినస్? గన్నీటితో జూచుటే. **109**

అశ్వ: రాధేయా! ఏమంటివి? 'ఎవ్వరైనజేయునదే' మనియా! 'ఎవరో' చేయలేకపోవచ్చును. కాని, నేను లేనా? చేయునది, చేయబోవునది , యిది.

భుజమదంబునఁ బాండవుల పక్షమునజేరి
శస్త్రమెత్తిన ప్రతి క్షత్రియుండు,
పురుటి కందులతోడఁ బిరికి బాంచాలసం
తతిలోన మిగిలిన ప్రతి జనుండు ,
గురునంతవానికా ఘోరావమానమ్ము
జరుగ,సైచిన ప్రతి ధరణిపతియు,

గన్నుగానకఁ, బోర నన్ను మార్కొనునంత
శౌర్యమూనిన ప్రతి శాత్రవుండు,
వాడు వీడేమి, యీ శత్రువర్గమెల్ల
మచ్ఛరాగ్నిలో వ్రగ్గించి మాడ్చి పైతు,
వచ్చుఁ గావుత వారికి బాసటగుచు
దండధరుడైన, వాని నంతమ్మొనర్తు. **110**

అంతే కాదు, పరశురామాంతేవాసీ!

పాపియొకండు తండ్రి తలఁబట్టినఁ , దత్ప్రతికారమేమియో
చూపెను భార్గవుండు రిపుశోణితపున్మడువుల్ సృజించి యి
చ్చో, పితృకేశమర్శనుడు క్షుద్రుడు నేడును క్షత్రియుండె, నా
కా పరమాస్త్రసంతతియె యండ, యదే యిపుడేనుఁ జేయుదుస్. **111**

దుర్యో: ఆచార్యతనూజా! అనన్యసాధారణమైన నీ పరాక్రమమునకు దగిన ప్రతీకారమదియే కాని వేరొకటి కాదు.

కృపు: కౌరవేశ్వరా! గురుపుత్రుడు బూనిన కార్యభారము గడు బెద్దది గదా! నీచే గృతపరికరుండైనచో నితనికి ద్రిజగమ్ము లొకటైనను మారునిలువజాలవిక పాండవబలములేమి లెక్క? కనుక సేనా పతిగా నభిషేకింపుము.

దుర్యో: గురుదేవా! మీరన్నది ప్రత్యక్షరసత్యమే. కాని యిందుకై కర్ణుడీవరకే నిర్ణయింపబడెను.

కృపు: రాజా! తొలుత నీవట్లు ప్రతిపాదించుకొనియుండిన యుండవచ్చును.

ఇరువురు నీకు మిత్రతము లిందెవరైన మరేమి? కాని, యే
యరికులముస్ వధించుటకు నంగపతిస్ నియమించుచుంటివో,
పరిభవఖిన్నుడీతడును వారలనే కద త్రుంపఁగోరు, నీ
వరయక యిట్లు సేసిన వ్యథావహమౌఁ గద వీనికియ్యెడస్! **112**

ప్రతీకారవాంఛాతంతప్యమానమానసుడైన యీతనిని గర్ణుని నిమిత్తమై యుపేక్షించుట యయుక్తము గదా!

అశ్వ: సుయోధనా! ఇంకను నీ యుక్తాయుక్తవిచారణవిలంబమేల?

పార్థివ! గుండెపైనఁ జెయివైచుక నిద్దురపొమ్ము నేడు, ని
ష్పార్థ, మకృష్ణముస్, విగత పార్షత మౌను జగమ్ము, సర్వకా
మ్యార్థము లొందు ని, న్నిక సమాప్తమగుస్ రణగాథ నేటితో,
వ్యర్థనరేంద్రదుర్భరమహావనిభారము నేడ తీరెడుస్. **113**

కర్ణు: **(వెడనవ్వుతో)** ఇది చెప్పుట చాల సుకరము. చేయుట దుష్కరము. ఐనను నీపాటికి జాలినవారు

గౌరవబలమున బెక్కురు వీరులు గలరు.

అశ్వ: అంగరాజా! నిజమే. కలరు. దుఃఖోపహతుడనై క్రోధోద్వేగమున నట్లంటిని గాని యితరవీరజనాధిక్షేపముగా గాదు.

కర్ణు: మూఢుడా! దుఃఖితుడైనవాని కశ్రుపాతమ్ము,ను, గ్రుద్ధుడైనవానికి శస్త్రమందికొని పోరి కురుకుటయును దగును గాని యిట్టి ప్రలాపములు గావు.

అశ్వ: **(క్రోధముతో)** ఓరీ ! సూతాధమ! రాధాగర్భభారభూత! అశ్వత్థామకు నాకు గూడ బ్రాద్రవపండితుడ వైన నీ వంటి వారికి దగిన చర్యల నుపదేశించెదవా!

నీ వోలెన్ బదినాళ్ళు డాగితినొ, నేనింటన్ సమిద్ధీతిచే?
నీ వోలెన్ గురుశాపభీషణవచోనిర్వీర్యశస్త్రుండనో!
నీ వోలెన్ రథకారవంశజుడనో, నీ వోలె నే లెంకనో!
యీ విద్వేషిభుజావలేపమును మాయింపంగ లేకేద్వగన్. **114**

కర్ణు: **(మండిపడుచు)** ఓరీ! వాచాట! వృథాశస్త్రగ్రహణ శూరం మన్యా!

సూతుడనైననౌదు మరి సూతతనూజుడనైన నౌదు, నీ
జాతులు దైవనిష్ఠములు, శౌర్యము నాయది, దానికేమి? యే
రీతివొ యాయుధమ్ము,లు ధరించితిఁ గాని, త్యజింపలేదులే!
భీతి మెయిన్ భవజ్జనకు పెంపునఁ బెంపరి యుద్ధభూమిలో. **115**

అశ్వ: రథకారకులకళంక! వీధికొక ముక్కగా ధనుర్వేద మభ్యసించిన నీవు చాపాచార్యునే యధిక్షేపించుచుంటివిగా! పిరికి పందా!

భీరువొ, శూరుడో ప్రథితవిక్రము డాతడు ముజ్జగమ్ము,లన్,
బోరినయిన్నినాళ్ళుఁ దన పోకడ నీ జగమే యెరుంగు, నే
తీరున శస్త్రముజ్ఝితమొ తెల్పగ సత్యముఖుండు ధర్మజ
క్ష్మారమణుండె సాక్షి, మొనగాడవు నీవపుడేడ నుంటివో? **116**

కర్ణు: **(నవ్వి)** అవును, నేనేమో పిరికి వాడను. ఇక నీవు,గతించిన తండ్రిని గూర్చి విక్రమనిధి, జగదేకవీరుడు నని పనవుకొనుచు నేమి జేయుదువా యని నాకు పెద్ద సందేహము. అయిననుమూఢుడా! నీ తండ్రి నిక్కముగా నంతటి పోటరి యే యైనచో,

శిరము నరకెడు వరకుదాసీనుడగుచు
నుండునే యెల్లరును జూడ నువిద వోలె?
యాయుధము లేక సాయుధులైన రిపుల
నెదిరి మరలింపరే వీరులెవ్వరేని? **117**

అశ్వ: **(క్రుద్ధుడై)** అరే అసంబద్ధప్రలాపీ! రాజవాల్లభ్యమత్త! సూతాపశద! ప్రగల్భ! చూడుము.

భయమో శోకమొ కల్గి మజ్జనకు డా పాంచాల పాపాత్ము డు
ర్నయచేష్టాపరహస్తముస్ నిలుపఁ బూనండయ్యె, దుర్దర్పవా
గ్వ్యయిపై యుబ్బెడు నీ శిరమ్ము పయి నా పాదమ్ము ఛట్టించుచుం
టి, యిదే త్వద్భుజశక్తి, పౌరుషము, వాడిం జూపి వారింపుమా! 118

(లేచును.)

కృప, దుర్యో: గురుపుత్ర! శాంతింపుము.

అశ్వ: **(కాలితో గర్ణుని దన్నబోవును)**

కర్ణు: **(చివ్వున లేచి , వాలు దూసి)** ఓరీ! ఆత్మశ్లాఘానంద!

బ్రదికితి వవధ్యజాతిసంభవుడ వగుచుఁ,
గాని, కన్నును మిన్నునుఁ గానకుండ
నెగసిపడి పైకిఁ జాపిన యీ పదమ్ము
మాత్ర మొక్క ప్రేటున ధరం బడును జూడు. 119

(నరకబోవును. కృప దుర్యోధనులు వారింతురు.)

అశ్వ: ఏమిరా కులీనా! నే నవధ్యజాతిసంభవుడ ననియా?**(జన్నిదము ద్రెంచి)** ఇదిగో యా జాతినే విడచితిని.

పౌరుషమ్మున్న శస్త్రమ్ముఁ బట్టి రమ్ము,
నేటితో ఫల్గును ప్రతిజ్ఞ వీటిబోవుఁ :
జావ భయమేనిఁ, జేమోడ్చి శరణమనుము.
స్వపరశౌర్యవిశేషవిజ్ఞానహీన! 120

(ఇరువురు బరస్పరము బ్రహరించుకొనబోవఁ గృపదుర్యోధనులు వారింతురు)

దుర్యో: కర్ణా! నీ పైన యుడుగుము.

కృప: వత్సా! ఏల యీ యస్థానక్రోధము? నీవు కత్తి దూయవలసినది శత్రువులపైన గాని యీతని పైనగాదు గదా!

అశ్వ: మామా! నన్నేల వారింతువు? ద్రోణనిందా సాహసియైన వీడుగూడ ధృష్టద్యుమ్నపాతకుని తోడనే పోవలసినవాడు.

కర్ణు: రాజా! నన్నాపకుము. వీనిని సైరింపరాదు.

హీనుడని యెంచి ధీరు లుపేక్ష సేయ,
మేను మరచి ప్రగల్భుడై మేర మీరి,
మిడిసిపడుచుండు నీ రీతి వెడగు జనుడు.
చెలగి యించుక కన్నెర్ర జేయవలయు. 121

అశ్వ: సుయోధనా! రానిమ్ము. మద్భుజదండాంతరనిష్పేషణమున తేలికగా జావనిమ్ము. అర్జున ప్రతిస్పర్థి యని కాని, మిత్రుడని కాని, గురునిందాపాతకుడైనవీనిని నా బారినుండి గాచుటకు యత్నించుచుంటివేమో, రెండును వ్యర్థములే.

నీచకులుండువీడు, రజనీశకులుండవు నీవు, పాపకా
ర్యాచరణుండు వీడు, సుగుణాఢ్యుడ వీ, విది తగ్గ చెల్మియే?
పీచమడంతువీని, నృప! వీడుము, ఫల్గును నేను ద్రుంతు, సం
కోచమువూను, మే సలుపకుందునె, లోకమకర్ణపార్థముస్! 122

(కత్తి విసరబోవును)

కర్ణు: బ్రాహ్మణాధమా! అట్లయిన ముందు నీవే చచ్చితివి. **(కత్తి నెత్తును)**

(కృపదుర్యోధనులు మరల వారింతురు.)

దుర్యో: కర్ణా! ఏమి మీకీనాడీ భ్రాంతి? రణమధ్యమున మనలోమన కవాంతరకలహమా!

కృపు: వత్సా! అశ్వత్థామా! జరుగవలసినదొకటైన జరుగుచున్న దింకొకటియా! నీ మూలమున వీరికీ వ్యసనమును గల్పింతువా!

(సాభిప్రాయముగా గర్ణుని రాజును మార్చి మార్చి చూచుచు)

కౌరవవంశకార్యమునకై యసువుల్ ద్యజియించె గుంభజుం
డీరణమంద, తత్సుతుడహీనపరాక్రముడయ్యు దా నహం
కారము చే వృథాకలహకారకుడై చెడఁగొట్టె రాజసే
వారతి నున్న వారి నను వాదుపయిం బడవైచుకొందువా! 123

అశ్వ: మామా! ఈ సూతకులీనుని దర్పమడచి దుష్ప్రలాపములకు దగిన శాస్తి జేయ గుదురకున్నది గదా!

కృపు: దుష్ప్రలాపములే కానిమ్ము, మరియేమైన గానిమ్ము. ఇది స్వబలప్రధానవిరోధమునకు సమయము గాదు.

అశ్వ: మామా! అట్లయిన వీని పస యందరకు దెలియును గాక!

అని నీ దుష్టుడరాతిశస్త్రనిహతుం డై కూలు నందాక దా
ల్పను శస్త్రమ్ముల, రేపు క్రుద్ధులయి బీభత్సుండు భీముండు సై
న్యనికాయమ్ములఁ జెండుచుండఁ జకితుండై యున్న యీ సైన్య సే
తనుఁ గన్గొంచుఁ, గురుప్రభుండెరుగు నేతన్మిత్రు దోస్సారముస్. 124

(ఖడ్గమును బారవైచును)

కర్ణు: **(నవ్వి)** అస్త్రసంన్యాస మను నిది మీకు కులక్రమాగతమే కాదా!

అశ్వ: విడువక చేపట్టియే యున్నను. నిష్ఫలములగుట మీ బోటి పోటరుల శస్త్రములెప్పుడో

విడచిపైచినట్లే లేరా గర్విష్ఠ!

కర్ణు: ఓయీ! నిరభిమాన!

నా కరమ్ముగ విల్లుండు నంత వరకు,
నన్ను నొక్కడు బోరాడు టనవసరము
నేను నా వింట సాధింపలేని దానిఁ
బూని సాధింపఁగలవాడు పుట్టలేదు. 125

(తెరలో)

అరే కౌరవ పశువా! పాంచాలరాజతనయాకేశాంబరాకర్షణమహాపాతకీ! ఎంతకాలమునకు నా కంట బడితివిరా! ఇప్పుడెక్కడకు బోయెదవు? ఓరీ! దుర్యోధన శకుని రాధేయాది కౌరవపక్షవీరమ్మన్యులారా! మానధనులైన పాండవవిరోధి రాజన్యులారా! వినుడు.

కులవృద్ధుల్, బహుబంధువుల్, గురువులున్, గొల్వున్నచో , ద్రౌపదిన్
వలువల్ లాగి పరాభవించిన మహాపాపాత్ము, డెవ్వాని హృ
త్స్థలరక్తమ్మును ద్రావఁ దత్సభఁ బ్రతిజ్ఞల్ సల్పితిన్ నాడు, ద
ళ్థలు డస్మద్భుజపంజరమ్మునఁ బడెన్ గాపాడ యత్నింపుడీ! 126

అశ్వ: **(ఎగతాళిగా)** దుర్యోధనదయాలేశపరిలబ్ధాంగరాజ్యరమారమణా! జామదగ్న్యకరుణాప్రసాద ప్రాప్తధనుర్విద్యాభరణా! ద్రోణాపహాసచణా! కర్ణా!

వాడును వీడు నేల, రణ భారము నేన వహింతునంటివే!
వాడె సుయోధనానుజుని పైఁ బడె భీముడు; చేతనైనఁ గా
పాడుము వానిబారిఁబడి ప్రాణముఁ గోల్పడకుండ నీ
ప్రౌఢిమ తెల్లమౌను గురురాజునకున్ గురువాహినీపతీ! 127

కర్ణు: **(నిర్లక్ష్యముగా)** ఏమి! కర్ణుడు జీవించి యుండ , వృకోదరుడేమి, మరొకడేమి, దుశ్శాసనుని గంట జూడనైనను జాలునా! **(వెనుకకు జూచి)** యువరాజా! జడియకు మిదే వచ్చుచున్నాను.

(వేగముగా నిష్క్రమించును)

అశ్వ: కౌరవేశ్వరా! భీష్మద్రోణులు లేమి, యనాథ వలె నున్న నీ సైన్యము నవలోడించుచున్న భీమార్జునులను – ఈ కర్ణుడో యిట్టి వాడు మరొకడో నిలువరింపజాలరు. సోదరత్రాణేచ్ఛ గలిగినచో నీవే స్వయముగా పోయి యత్నింపుము.

దుర్యో: **(హుంకరించి)** దురాత్ము డీ పవనతనయు డొక్కడే కాదు, శమనుడైనను సరియే, నేను సాయుధుడనై యుండ నా తమ్ముని నీడనేనియు ద్రొక్కజాలడు. (తెరలోనికి జూచి) ఎవడురా యక్కడ! నా రథమును దెమ్ము. **(నిష్క్రమించును)**

(తెరలో గలకలము)

అశ్వ: **(ముందు జూచి)** మామా అటు జూడుము. అయ్యో! అగ్రజప్రతిజ్ఞాభంగభయమ్మున గాండీవి రాధేయదుర్యోధనుల నిరువుర నేకకాలమ్మున నవార్యశరవర్షమ్ములచే బారద్రోలుచున్నాడు. అకటా! దుశ్శాసను డిక నుండడు. ఛీ! అనృతమే యైన నగుగాక! మామా ఆయుధ మాయుధము !

కృపు: వత్సా! క్రోధావేశమున ననృతవాగ్దోషమును దెచ్చిపెట్టుకొనకుము.

అశ్వ:

అనృతఫలముగ నరకమే యగునుగాక,
సమ్మతమె కాని, యెదుట దుశ్శాసనుడు వృ
కోదరునిచేతఁ జచ్చుచు నుండఁ జూచి
సైపఁ జాల, గ్రహింతు శస్త్రమ్ము మరల. **128**

(అందుకొనబోవును)

(తెరలోనుండి)

మహాత్మా! ఆచార్యపుత్రా! అనుల్లంఘితపూర్వమైన సత్యవాక్కునుల్లంఘింపదగదు.

కృప: వింటివా! అశరీరవాణియు నిన్నీ యకార్యమునుండి మరలించుచున్నది.

అశ్వ: **(విని)** ఛీఛీ! తుదకీ పాడు దైవము గూడ పాండవపక్షపాతియేనా! మామా ! నిస్సందేహముగా భీము డింక గృతకృత్యుడే. ఇస్సీ! రాధేయుని మీది క్రోధమున నాయోధనము వీడి సాధునింద్య మగు పని గావించితిమి. నీవైన బోయి సుయోధనునకు దోడుపడుము.

కృపు: నేనేగి రాజునకు బాసటగా నిలచెదను. నీవిక శిబిరమునకే పొమ్ము.

(నిష్క్రమించును)

అశ్వ: అశ్వత్థామ మేన బ్రాణములుండగనే యింత ఘోరము జరిగిపోయెనుగదా! ఇక నా శౌర్యమేటికి? ఎప్పటికి? మూటగట్టుకొననా, ఏట బారవేయనా?

ఎట్ట యెదుట దుశ్శాసను నిట్లు జేసి
శోణితముఁ ద్రావు భీమునిఁ జూచుచుండ
వలసెనూర, కే నిక నాహవమున నిలచి
యొరుగఁబెట్టెడి దేమి సుయోధనునకు? **129**

(నిట్టూర్చి)

తులువస్ గైకొని నన్ను మెచ్చని నరేంద్రుస్ సైప లేకుంట నిం
తలు బుట్టెస్, బది మంది కర్ణు లయినస్ దథ్యంబు గాండీవిచేఁ
గలనం గూలక తప్ప, దెట్లయిన మత్ఖడ్గగ్రహంబే నృపుస్
గెలిపించుస్, గనుచుందు నందనుక నింకేమేమి గానున్నవో! **130**

దైవమనివార్యము. ఒకానొకనాటికి నా కరవాలమే సుయోధనజయాలవాలమగునేమో! కాలము మహేంద్రజాలము వంటిదిగదా! ఎట్లు చెప్పగలము?

(విషాదముతో నెమ్మదిగ బరిక్రమించి నిష్క్రమించును)

(తెర పడును)

భట్టనారాయణుని సంస్కృతవేణీసంహారనాటకమునకు

ఋక్శాఖాధ్యాయి, ఆశ్వలాయనసూత్రుడు, కుత్ససగోత్రుడు,

నందవరశాఖాబ్రాహ్మణుడు,

బొడ్డుచెర్ల సుబ్బారావు జోగాంబల పుత్రుడు,

మార్కండేయప్రసాద్ చేసిన ఆంధ్రానువాదమునందు

ఇది తృతీయాంకము.

వేణీసంహారము

చతుర్థాంకము

(పిదప ప్రహారమూర్ఛితుడైన దుర్యోధనుని రథము

దొలగదోలుకొనిపోవు చున్న సారథి ప్రవేశించును.)

సార: **(సంభ్రమముతో నటు నిటు బరిక్రమించును)**

(తెరలో)

ఓ సరిలేని విక్రమమహోజ్జ్వలులార! సమిత్సణీకృతా
త్మాసువులార! భూమిపతులార! రణమ్మునఁ బీతశేషదు
శ్శాసనరక్తసేచితనిజాంగుని భీమునిఁ జూచి భీతిమై
వాసిదొరంగి సైన్యములు బారుచునున్నవి , గావరారొకో! **131**

సార: **(విని)** అయ్యయ్యో! భీకరాకారుడైన వృకోదరుని జూచి సైన్యములెల్ల బెదరి చెదరి పారుచున్నవే! ఎవ్వరును గడంగకున్నారేమి? **(నిరూపించి)** అదుగో! రభససంచరణనదత్కింకిణీకమ్మును గోవృష లాంఛనాంచితపతాకమ్మును నైన రథముతో గృపాచార్యుడు కర్ణుని పైకి బోవు నర్జునుని వారించినాడు. అమ్మయ్య! మనబలముల కాధారము దొరకినట్లే. శరవర్షప్రతిస్తంభితపరబల ప్రసరుండగు నీ విప్రు డపరద్రోణాచార్యుని వలె కౌంతేయసేనాకాననంబు దహింపగలడు.

(తెరలోగోలాహలము, పిదప)

కౌరవపాండవసైనికులారా! ఏల మీరందరు నన్ను గని భయాకులులరై పరువులెత్తుచున్నారు? నేను దుశ్శాసనరక్తాసవపానమత్తుడను, కౌరవరాజునకు ద్యూతార్జితదాసుడను, భీమసేనుడను. ఓ సమస్త యోధులారా1 మీరందరు సాక్షులుగా నుండగా జెప్పుచున్నాను. వినుడు .

అభిమానధనుడు నుద్యతగదా యుధుడైన
కురురాజరాజు గన్గొనుచునుండఁ ,
గౌరవావళికెల్లఁ గడుఁగూర్చుపోటరి
యంగభూపతి యంగలార్చుచుండఁ,
గపటాక్షదేవనాకారయిత్రథముండు
గుడ్లనీటిని గ్రుక్కుకొనుచునుండ,
శల్యాదికౌరవసైన్యనాయకులెల్ల
దౌదవ్వులనె నిల్చి తలకుచుండ,

నార్తనాదమ్ము శ్రవణసుఖావహముగ,

గుండె జీల్చి క్రొన్నెత్తురు గ్రోలినాడఁ,

గొల్వులోపల బాంచాలి కొప్పు లాగి,

వలువ లూడ్చిన నరరూప పశువుఁ బట్టి. 132

సార: **(విని భయముతో)** అమ్మో! కౌరవరాజపుత్రవనోత్పాతమారుతమైన యీ మారుతి హతకుడు దగ్గరకు రానే వచ్చినాడు. మహారాజింకను మూర్ఛ నుండి దేరుకొనలేదు. ఈ దుష్టుడు మహారాజు పట్ల గూడ దుశ్శాసనుని యందు వలె నీచకృత్యమొనర్చునేమో!రథ మెడముగా గొనిపోయెదను. **(త్వరగ బరిక్రమించి)** ఇదిగో! సరస్తీరమున న్యగ్రోధచ్ఛాయలో రథము నిలిపెదను. జెండా కొయ్య విరిగి యుండుటచే చెట్టు క్రిందకు రథము నిర్నిరోధముగ బోవును.**(చుట్టును జూచి)** ఈ సురభి శీతలవాయుప్రసారము వలన మహారాజు సేద తీరును. కాని, యొక పరిజనుడైనను లేడే! అట్లున్న భీముని జూచి యందరును భీతులై పారిపోయిరి గాబోలు. అకటా! ఎంతటి దురవస్థ! విధి యింతటి కాఠిన్యమును వహించునా! సర్వవిధముల విధిప్రాతికూల్యము మమ్ము పరి హసించుచున్నదే!

గురుడభయమ్మొసంగినను, గోల్పడగా వలసెస్ జయద్రథుస్,

హరి హరిణమ్ము జీల్చి నటు లందరు జూడగ దుస్ససేను పే

రురము బగుల్చి శోణితముఁ గ్రోలె వృకోదరు, డా విధాత దు

ష్కరపుఁ బ్రతిజ్ఞలస్ గడు సుసాధ్యము సేసెనె వారి కీ గతిన్. 133

ఇక నైన దైవ మీ కురుకులమున కనుకూలించునో లేదో! **(రాజును జూచి)** మహారాజింకను మూర్ఛ దెలియ లేదు. **(నిట్టూర్చి)** సార్వభౌమా!

వనతరువు లన్నిటిని మదేభములు గూల్పఁ,

బడక నొకటఁ జిక్కిన మ్రాను భంగి నింకఁ

గౌరవులకెల్ల నుంటి వొక్కడవు నీవ,

(విషాదముతో) పాడు విధిచూపు పడునె నీపైనఁ గూడ! 134

ఇంతకు నా వృకోదరహతకున కెదురు లేకున్నది! దైవమా! ఏమి నీ భీమపక్షపాతము!

ప్రత్యయముతోడఁ దన జంటబాసలందు

మొదటి దానిని నెరవేర్చి, మదము హెచ్చ,

నక్షతుండయి నిల్చె నాహవము నందుఁ,

దీర్చునే భీము డిక యీ ప్రతిజ్ఞ గూడ! 135

దుర్యో: **(తేరుకొని)** ఆఁ! నేనుండగా, భీమునకు బ్రతిజ్ఞ దీర్చుపాటి శక్తి యెక్కడిది? సారథీ! రథము సత్వరముగ దుశ్శాసనుడున్న చోటునకు గొనిపొమ్ము.

సార: ఆయుష్మన్! **(దుఃఖమాపుకొనుచు)** అలసి యున్న యీ వాహము లిపుడు నీ రథమును గడపజాలవు **(అపవారించి)** మనోరథమును గూడ.

దుర్యో: సరే! **(రథము దిగుట నటించి)** రథము కొరకు వేచియుండు విలంబము మాత్ర మెందులకు?

సార: మహారాజు మన్నించు గాక!

దుర్యో: అరాతివ్యూహసంమర్దనిశ్శంకసంచారుడనైన నాకు , దుర్యోధనునకు, రథమేల? సారథి యేల? కేవలగదాసహాయుడనై విక్రమింతును!

సార: చిరంజీవీ! అందు సందేహమేమున్నది?

దుర్యో: మరి? నన్నేల యాప జూచెదవు? సారథీ!

అనుగుం దమ్ముని, బ్రాణతుల్యుని, మదీయాజ్ఞానువర్తిన్, రిపుం
డనుమానింపక , మత్సమక్షమున, నన్యాయంబుగాఁ జంప వ
చ్చిన, నన్, దత్ప్రతికారతత్పరుని యీ చేష్టన్ నివారించెదే?
చనునా నీకిది? లేవె సుంతయును లజ్జాక్రోధకారుణ్యముల్? **136**

సార: **(దుఃఖించుచు పాదములపైబడి)** మహారాజా! క్షమింపుడు. ఈ పాటికి భీముడు దన ప్రతిన జెల్లించుకొని పోయియే యుండును గనుక యిట్లు విన్నవించితిని.

దుర్యో: **(మ్రాన్పడి, వైవర్ణ్యముతో)** హా దుశ్శాసనా! మదాజ్ఞావిరోధితపాండవా! అస్తమించితివా తండ్రీ!

(మూర్ఛిల్లును)

సార: **(ఉత్తరీయముతో విసరును)**

దుర్యో: **(తెప్పరిల్లి, నిట్టూర్చి, గద్గదస్వరముతో)** తమ్ముడా! నేనెంతటి పాపిని!

పేరునకన్ననయ్యు నినుఁ బ్రేమగలాలన సేయనైతి, యిం
పారగ సర్వభోగసుఖమందవ, యన్నిట యన్నిమార్లు నేఁ
బ్రేరణ సేసి యెగ్గు సలిపించితి వారికి , నీ విపత్తు కేఁ
గారణ మయ్యుఁ, గాచుకొనఁగానకపోతిని నిన్ను తమ్ముడా **137**

సార: మహారాజా! దుఃఖింపకుడు. సుక్షత్రియులకెల్ల సమరమరణమనునది తప్పనిది తగినది గదా!

దుర్యో: **(చేతులు విదల్చుచు)** ఛీ! సారథీ! రథము దొలగించి యెంతటి పాడుపని జేసితివో చూడుము.

అనవరతసేవిఁ, దమ్ము నాజ్ఞానువర్తి,
నేను రక్షించు టటులుండ నిచ్చి, వానిఁ
గోలుగానిచ్చి రక్షించుకొంటి నన్ను,
నలుగు రిది విన్న మొగమున నవ్వ రొక్కొ! **138**

సార: దేవా! శర తోమరప్రాసాది శస్త్రఘాతమ్ముల భిన్నమర్ముడవై, మూర్ఛిల్లితివనియు, రథికరక్షణము సారథికర్తవ్యమనియు దొలగదోలుకొని వచ్చితిని.

దుర్యో: అగునే కాక! కేవలము కానిపని గదా! **(నిట్టూర్చి)** దురదృష్టమెంత బలీయము!

బెడిదపుటంపరస్, గడకు భీమగదాహతిచేతఁగాని, నేఁ
దడయక లేవనైతి, నట తమ్ముని నెత్తుటిగుండె మీద నే
బడుటయొ లేక వానిఁ బడవైచుటయో యొనరింపనైతి, భీ
ముడు సహజన్ముతోఁ గురువిభుస్ బొరిపుచ్చకనైన పోయెనే! **139**

తమ్ముని వాని బారికి విడచివచ్చి యే మొగముతో మరల యా విరోధి నెదిరింపగలను? హా విధిహతకా! నిర్దయా! నీ యిచ్ఛయే జర గనిమ్ము .

చావు మూడె నేని చత్తును గాని వృ
కోదరుండు జంప కుండు గాక!

సార: **(చెవులు మూసికొని)** శాంతం పాపం. మహారాజ! ఏమిది?

దుర్యో: **సర్వ బంధు హితులఁ జంపించుకొన్న నా**
కేల రాజ్యసుఖ మికేల జయము? **140**

(నిట్టూర్చి, చింతించుచుండును.)

(అపుడు రెండవపైపు నుండి యొడలినిండ గాయములతో
సుందరకుడను నొక సైనికుడు బ్రవేశించును.)

సుంద: **(ఎవరినో యుద్దేశించి)** అయ్యా! సారథిద్వితీయుడైన దుర్యోధనమహారాజును మీరెవరైన జూచితిరా! **(చూచి)** ఎవరును బలుకరేమి? సరియే, మరియొకచోట నడిగెదను .**(పరిక్రమించి)** ఇక్కడ నొక యోధసమూహమున్నది. వీరేమైన జెప్పగలరేమో!**(నిరూపించి)**

మొగములు విన్ననై తెలివి బోయిన యట్టుల యున్న వీరు నే
త్రగళిత బాష్పధారలఁ గరమ్ములఁ ద్రోచుచు . మాటరాక, న
న్నెగదిగఁ జూచి యొక్కట మరింతగ నేడ్చిరి. దీనఁ దెల్లమ
య్యె గద యెరుంగరంచు నవనీశుని యున్న స్థలంబొ జాడయో, **141**

(అటునిటు జూచి) ఈ ప్రక్కన మరికొందరున్నారు. **(పరిక్రమించి)** అకటా! ఈ దృశ్యము గుండెను బిండివేయుచున్నది.

భండనమ్మునఁ గూలిన భర్త తోడ
సహగమించెడు సర్వభూషణ విభూషి
తాంగి యైన కోడలిఁ గూడి యరిగి , పొందు
చున్న దీ వీరమాత దుఃఖోపశాంతి. **142**

భళీ! వీరమాతా! రానున్న జన్మమునందైనను జిరంజీవియగు పుత్రుని బడసెదవు గాక! **(పరిక్రమించి)** పాపము! వీరి యవస్థ దయనీయముగ నున్నది.

దేహము నిండ గాయములు దీప్తములై చెలువారు నీ నిరా
రోహకసైంధవమ్ము కడ రోదన జేయుచు నుండి, రిక్క డ
వ్యాహతశత్రువీరదహనాహుతి యయ్యెను వీరి నేత యం
చూహ యొనర్తు, వీరలు సుయోధను జాడనెరుంగరే కదా! **143**

అన్నిచోటుల నందరును దుర్భాగ్యవశమున వ్యసనపర్యాకులులై యున్నారు. వీరినెవరినడిగినను బ్రయోజనముండదు. కనుక నేనే వెదకెదను. **(అటు నిటు దిరిగి)** ఆహా! విధి వైపరీత్యము! ఏకాదశాక్షౌహిణీనాథుడై, శతసోదరాగ్రజుడై, యొక వెలుగు వెలిగిన సుయోధనమహారాజును గూడ వెదుకవలసి వచ్చుట, వెదకినను గానరాకుండుట!(**నిట్టూర్చి)** విధి నేల నిందింపవలయునులే! ఆబాల్యము పాండవులయెడబూనిన యీర్ష్యాసూయలే నేటికీరీతిగ బరిణమించినవి. **(ఎదుట జూచి)** అదిగో! నానారత్నవిశ్లేషితసూర్యకాంతిసముత్పాదితశక్రచాప బాహుళ్యవిరాజితంబును, గేతనదండరహితంబును నగు రథంబు గనిపించుచున్నది. మహారాజిక్కడనే విశ్రమించుచుండ బోలును! **(పరిక్రమించి)** వారే సుయోధనసార్వభౌములు! ఎంతటి మహావైభవాన్వితునకు నేకాకియై నేల గూర్చుండ వలసిన దుస్థితి యేర్పడినది! స్వయంకృతము! **(సమీపించి, సారథికి సైగ జేయును.)**

సార: **(చూచి)** మహారాజ! సంగ్రామరంగము నుండి సుందరకుడు వచ్చినాడు.

సుంద: **(సమీపించి)** మహారాజులకు జయము.

దుర్యో: సుందరకా! అంగరాజునకు గుశలమే కదా!

సుంద: దేవా! శరీరమాత్రమున గుశలమే.

దుర్యో: **(ఉద్విగ్నుడై)** ఏమి? కిరీటి యతని తేరు విరచెనా, సారథిని ద్రుంచెనా. తురంగముల గూల్చెనా?

సుంద: దేవా! రథమేమియు గాలేదు గాని, మనోరథము మాత్రము భగ్నమైనది.

దుర్యో: **(అసహనముగ)** మొదటనే యాకులమై యున్న నా మనసును నీ సందిగ్ధ వాక్కులచే నింకను బర్యాకులపరచెదవేల? స్పష్టముగ జెప్పుము.

సుంద: దేవా! చిత్తము. దేవర కిరీటపు మణులకాంతులచే నా ప్రహారవేదన గూడ శమించినది. **(ముందునకు వచ్చి)** అవధరింపుడు. నేడు కుమారదుశ్శాసనవధా...

సార: దైవమే వినిపించినదిలే సుందరకా కానిమ్ము.

దుర్యో: వింటిమిలే, చెప్పుము.

సుంద: చిత్తమవధరింపుడు . కుమారదుశ్శాసనవధామర్షితుడై యంగరాజు భ్రుకుటీభంగదుర్నిరీక్ష్యముఖుడై యనిరూప్యమాణశరగ్రహణసంధానాకర్షణమోక్షణవ్యాపారుడై శిలీముఖాసారము తోరముగా గురియించుచు భీమసేనుని మార్కొనెను.

దుర్యో: తరువాత?

సుంద: దేవా! అంత వారికి బాసటగా గవిసిన యుభయపక్షసేనాంగమ్ముల పదఘట్టనలచే నెగసిన ధూళియు, మహాధనుష్కధనుర్విముక్తనారాచసమూహంబును, వైహాయసవీథీవిహరమాణ నానాయుధ వ్రాతంబును గలసి గగనంబు గనబడకుండ జేసినవి.

దుర్యో: తరువాత?

సుంద: దేవా! అంతట, నా యోధద్వితయమ్మును బరస్పరశరతాడిత కవచోద్గమత్స్ఫులింగవిద్యుల్లతాకంబును, జ్యాలతాధీరనినాదభాసురచాపజలదంబును, నంతరాళనిరంతరప్రసర చ్ఛర వర్షంబును నైన సమరదుర్దినంబును గల్పించెను.

దుర్యో: పిమ్మట?

సుంద: స్వామీ! ఆ సమయంబున నగ్రజపరాజయశంకచే గాబోలును గాండీవి రథనేమిధ్వానంబు విషమతల సంచరణంబుచే వజ్రనిర్ఘోషతౌల్యమ్ము వహింప హనుమత్కేతుకంబును, గృష్ణసారథికంబును నగు తన రథమును దేవదత్తగాండీవజ్యానిక్వాణములతో సమముగ నచ్చటికి బరపించెను.

దుర్యో: తరువాత?

సుంద: తరువాత దేవా! భీమార్జునులిరువురితో బోరుచున్న తన తండ్రిని జూచి, జారిపోవుచున్న రత్న కిరీటమెగద్రోసికొనుచు, శరపుంఖవిఘట్టనలచే సారథిని పదపదమని యదలించుచు, శ్రవణబధిరీ కరణముగ శంఖమొత్తుచు బిడుగువలె నచ్చటికి వృషసేనుడు వచ్చి చేరెను.

దుర్యో: ఐన సమరభూమిలో నిరువురు కర్ణులున్నట్లే. పిమ్మట?

సుంద: అంతట దేవా! వచ్చియు వచ్చుచునే నిశితశ్యామల స్నిగ్ధ శల్యములైన కంకపత్రముల నెడపెడ గుప్పించి ఫల్గునుని రథమును గప్పివైచెను.

దుర్యో: **(సంతోషముతో)** భళీ వృషసేనా! తరువాత!

సుంద: పిమ్మట దేవా! శ్రావణమేఘము జల్లులు గురియునట్లు నిశితసాయకములు నిగిడించుచు గాండీవి యించుక నవ్వి వృషసేనునితో 'ఓరి వృషసేనా! క్రుద్ధుడైన గాండీవిముందు నిలువ నీ తండ్రికే శక్యముగాదు నీవెంత? పోయి యితరకుమారులతో బెనగు ' మని పలికెను.

దుర్యో: వృషసేనుడేమనియెను?

సుంద: దేవా! మాటలేమియు ననలేదు గాని పిత్రధిక్షేపజనితక్రోధుడై, పరుషవిషములును, కలితశ్రుతి సంగములును, మర్మభేదకములు నైన వాడితూపులనే ప్రత్యుత్తరముగా నొసగెను.

దుర్యో: సాధు కర్ణాత్మజ! సాధు! తరువాత!

సుంద: దేవా! అప్పుడు శరాభిఘాత వేదనా జాతమన్యుడైన కిరీటి ప్రచండజ్యానాదనిర్జితవర్షాకాలమేఘ గర్జారవుండై, చూపుజొరరానట్లు తూపుల గుములు గుములుగా గురిపించెను. వృషసేన

కుమారుడును బ్రత్యర్థికి దగినట్లు శిక్షాబలముపెలయ, ధనుర్విద్యావైదగ్ధ్యము వెల్లివిరియ జేసెను. అది గాంచి కురుపాండవబలము లాత్మవైరముల మరచి కుమారుని సాధువాదముల నగ్గించినవి.

దుర్యో: తరువాత?

సుంద: అంతట దేవా! అట్లు స్వపరబలధానుష్క ప్రశంసితుండైన తన తనయుని విక్రమంబును, బ్రతిక్షణ వివర్ధమానవిజ్రంభణదుర్నివారుడైన గాండీవిని బరికించి, యంగరాజు హర్షరోషకరుణామిశ్రిత భావాకులుడై చూపులకాత్మజుని, తూపులకు భీముని లక్ష్యముగ గావించెను.

దుర్యో: అనంతరము?

సుంద: అప్పుడు సవ్యసాచియు, శత్రుప్రశంసాసహనబుద్ధితో, జాతామర్షుడై వృషసేనకుమారుని రథమున, సారథిపై, ధనుస్సుపై, కేతనముపై, తురంగములపై, ఛత్రములపై నేకకాలమున దెరపిలేకుండ బ్రదరముల గుదులుగుదులుగా వదలెను.

దుర్యో: అంత?

సుంద: తరువాత నిరాయుధుండును విరథుండును నగు కుమారుడు పరిభ్రమణైకప్రతిషిద్ధ వైరిశర పాతుడయ్యెను.

దుర్యో: **(శంకతో)** తరువాత?

సుంద: ఆసమయమున దేవా ! అంగరాజు భీముని సరకు సేయక, సుతత్రాణార్థియై కిరీటి నెదుర్కొనియె నంతలో గుమారుడును బరివారసామర్థ్యమున నొండు తేరి గల్పించుకొని మరలనర్జునుని పైకి గవిసెను.

దుర్యో: మేలు మేలు వృషసేనా! తరువాత1

సుంద: తరువాత స్వామీ! కుమారు డంతకుమునుపు కిరీటి దననన్న మాటలుగ్గడించి, 'నా శరములు నీరక్తమునేకోరుచున్నవి, కాచుకొమ్మ ' ని యంపతుంపర గురిపించెను.

దుర్యో: ఆహా! బాలుని యమాయికత్వము, బరాక్రమాతిశయమును! తరువాత?

సుంద: తరువాత దేవా! క్రోధోన్మత్తుడైన కిరీటి యా శరజాలమునంతటిని దూలించి, కనత్కనకకింకిణీ మాలికారాజితంబును, నైకరత్నప్రభాచారుభీషణదర్శనమ్మును నగు శక్తిని గైకొని కటికినవ్వుతో గుమారాభిముఖముగా విసరెను. నాల్కలు గ్రోయుచున్న యగ్ని వలె నున్న యా శక్తిని గాంచి చేతి విల్లు జార నిరుత్సాహుడై యంగరాజు గావించిన హాహాకారముతో నర్జును నట్టహాసము, భీముని సింహనాదము, మనబలముల యాక్రందనములు నొక్క పెట్టున యెగసినవి.

దుర్యో: **(వ్యగ్రతతో)** అప్పుడు?

సుంద: దేవా! అప్పుడు వృషసేనకుమారుడు జడియక నిశ్చలుడై కర్ణ స్పర్శిగా లాగి విడచిన యంబ కమ్ముల నా శక్తిని , ముక్కంటి గంగను వలె, మూడు ముక్కలు గావించెను.

దుర్యో: సాధు కుమారా! సాధు! తరువాత!

సుంద: అయ్యెడ దేవా! అంగరాజది గని భీమునితో, 'ఓయీ భీమసేనా! మన యిరువుర సమరమింకను ముగియలేదు. కాని క్షణకాలము నన్ననుమతింపుము. నా తనుజుడు నీ యనుజుడును బోరుతీరుల నాలోకింత మది నీకుని బ్రేక్షణీయమే' యని పలుక నాతడొడంబడుడు . వారిరువురు తమ పెనగుట జాలించి వీరి పోరాటము జూడ నిలచిరి.

దుర్యో: తనయవిక్రమదిదృక్ష యెవరికైన సహజమే. పిమ్మట?

సుంద: దేవా! అప్పుడు శక్తివైఫల్యామర్షితుడై గాండీవి యుచ్చైస్స్వరంబున 'ఓరీ దుర్యోధనప్రముఖ...' **(అని భయముతో మానును).**

దుర్యో: కానిమ్ము . పరులన్న మాటగదా!

సుంద: చిత్తము. కౌరవయోధులారా! దుర్నీతినౌకర్ణధారా! కర్ణా! మీరందరు నా పరోక్షమున బెక్కురు గలసి నా సుతు నసహాయు నిరాయుధుని వధించితిరి గదా! నేనిట, మీరెల్లరు జూడ, నేడీ వృషసేనుని నిర్గతప్రాణుని జేసెద' నని పలికి గాండీవము నారి సారించెను. అంగవిభుడును దన కాలపృష్ఠమును సజ్జీకరించుకొనియెను.

దుర్యో: అది కాదగ్గదే. తరువాత!

సుంద: అనంతరము దేవా! తనకు దోడ్పడ గడగు భీముని వారించి , సవ్యసాచి గురిపించిన బాణములు, రెండు పాయల నది వలె గర్ణవృషసేనుల రథముల వైపుగా బ్రవహించినవి. వీరును బరస్పరస్పృహ ప్రదర్శితనిజశిక్షాబలానురూపవిక్రములై మార్కొనిరి.

దుర్యో: తరువాత?

సుంద: అప్పుడు గాండీవి , తాను సవ్యసాచినని తెలుపుటకుంబోలె, మౌర్వి రింగుమని నిరంతరముగ మ్రోయుచుండ, జాపము గుడుసువిడువక యుండ, గురిపించిన సాంద్రశరపరంపరచే వృష సేనుడుగాని, రాధేయుడుగాని, వారి రథములుగాని, సారథులుగాని, చుట్టుప్రక్కల సేనలు గాని, కనబడవయ్యెను. అంత నా శరవర్షము వెలసిన మరు క్షణముననే యుభయబలమ్ముల నుండి యు, వృషసేనుడు పడియె నను కేకలు పెల్లు రేగినవి.

దుర్యో: **(కన్నీటినాపుకొనుచు)** ఆ పైన?

సుంద: దేవా! హతసారథితురంగమంబును, లూనాతపత్రకేతుదండంబును నైన రథమున నెకైకమర్మభి దాశుగ ప్రగాఢవిద్ధ హృదయుడై, స్వర్గభ్రష్టుడైన సురకుమారునివలె బడి యున్న కుమారుడు గానబడియెను.

దుర్యో: **(కన్నీరు గార్చుచు)** ఇక వినజాలను. కుమారా! వృషసేనా! హతబంధుడనైన నాకు నీవుగూడ దూరమైతివా! వత్సా!

అభినవయౌవనశోభం,

బభిరామవిశాలనయన, మబ్జోపమముస్,

శుభమగు నీ మోము నిజ

ప్రభ సెడి పడఁ గర్ణుడెట్లు భరియించెనొకో! 144

సార: మహారాజా! సకలమోహన కరపరాక్రమమున గాండీవినే వెగడు పరచిన కుమారుడు నిక్కపు ధన్యజీవి గదా! ఆ బాలుని గూర్చి యింతగా దుఃఖింప నేల?

దుర్యో: సారథీ! దుఃఖమా! అది పుణ్యశాలులకు గలుగును. మనకు-

కనుల ముందర బంధువర్గమ్ము గూలెఁ,

దరిగె మనసేన నానాటఁ, బరుల బలము

పెరుగు చున్న దీ యవమాన భీకరాగ్ని

కాల్చుచున్నదింకేమి దుఃఖమ్ము చెపుమ! 145

(మూర్ఛిల్లును)

సార: మహారాజా! **(ఉపచారములొనర్చును)**

దుర్యో: **(తెలిసి)** సుందరకా! అప్పుడంగరాజేమి చేసెను?

సుంద: దేవా! అట్లైన కుమారుని జూచి కన్నీటితో , పుత్రశోకక్రోధమ్ము లుమ్మడిగ బెరుగ, శత్రుప్రహరణాభిఘాతమ్ముల లెక్క గొనక, గాండీవిపై నడరినంత, భీమనకులసాత్యకిధృష్టద్యుమ్నాది మహారథులందరు ధనంజయున కెడజొచ్చిరి. శల్యు డంగరాజుతో, 'కర్ణా! శ్రాంతవాహంబును , భగ్నకూబరంబును నైన రథముతో క్షతదేహుడవగు నీ విప్పట్టున భీమార్జునులతో బోరదగద' ని చెప్పి యూరార్చి రథము మరల్చెను.

దుర్యో: తరువాత?

సుంద: ఆయన మిక్కిలి విలపించి, పరిజనోపనీతమైన రథము నాలోకించి, నన్ను బిలచి, శరీరక్షత స్రవద్రుధిరబిందులిప్తశిలీముఖముఖమ్మున శీర్షపట్టికపై నీ సందేశమును లిఖించి నాకిచ్చి దేవర సన్నిధి కంపెను. **(ఇచ్చును)**

దుర్యో: **(అందుకొని చదువును)** . 'దుర్యోధనసార్వభౌమునకు, దమ బహిఃప్రాణమగు కర్ణుడు సమర భూమి నుండి , యపునస్సంభవముగా గౌగిలించి వ్రాసి పంపు వినతి.

వీడు మహాస్త్రవేత్త, భుజవిక్రమశాలియు, నీడు లేని మ

న్నీడు, సహోదరాధికుడు, నిక్కము పార్థులఁ గెల్చు నంచు, నన్

బోడిమి గౌరవించితివి, ముఖ్యుల నొక్కనిఁ గూల్ప నైతి, నీ

వాడిమిఁ జూపియో, నయన బాష్పము రాల్చియొ, దుఃఖ మీగుమీ! 146

నా యావచ్ఛక్తిని వినియోగించితిని గాని, కాలము ప్రతికూలమగుటచే నంతయు వ్యర్థమయ్యెను. క్షమింతువుగాక. '

(నిర్విణ్ణుడై) కర్ణా! భ్రాతృవధదుఃఖితుని నన్ను మరొక వచనశల్యముతో గారింతువా! సుందరకా! ఇపుడు కర్ణుని ప్రయత్నమేమి?

సుంద: దేవా! త్యక్తకవచుడై యాత్మపరిత్యాగమునకు సిద్ధపడి మరల ఫల్గుననితో బోరికాయత్త పడు చున్నాడు.

దుర్యో: **(ఉద్వేగముతో లేచి)** సారథీ! సత్వరముగ రథము నాయితము జేయుము. సుందరకా! నీవేగి కర్ణునకు నా మాటగా నిట్లు జెప్పుము. 'మిత్రమా! ఇంత దుస్సాహసము వలదు. శరీరపరిత్యాగా కాంక్షివి నీవొకడవే కాదు. మన యిరువురి యుద్దేశమొక్కటే. బంధుమిత్రభ్రాతృరహితమైన రాజ్య సుఖము లెవరికి రుచించును? కాని,

పాండవులన్ వధించి, హత బంధులకింత జలమ్మొసంగి, య
ష్టుండెడు వారితో మనము నూరడుచున్, దుది గౌగిలింత నీ
మొండి శరీరముల్ విడచి పుచ్చకపోదుమె! మోదఖేదముల్
మెండుకొనంగ , నేల యనిమిత్తపుఁ జా వరిఁ జంపకుండనే? **147**

ఇక పుత్రశోకమును గూర్చి నేనేమి చెప్పజాలుదును? వృషసేనుడు తనకంటె ముందరిగిన లక్ష్మణకుమారునితో గ్రీడించుట కరిగె ననుకొనుము.

అరయ దుశ్శాసనుండు నా కవరజుండు
గాడు, వృషసేనుడు సుతుండు గాడు నీకు,
అయిన నుభయుల కుభయులు నగుదురేమొ!
(అట్లు గాకిర్వురకు రెండు నగుదురేమొ!)
యెట్లు మనమొండొరులఁ దేర్చు టిపుడు చెపుమ! ' **148**

అని తెలుపుము. శీఘ్రముగ బొమ్ము.

సుంద: చిత్తము. దేవర యానతి. **(నిష్క్రమించును)**

దుర్యో: సారథీ! త్వరగా రథము దెమ్ము.

సార: ఆజ్ఞ. **(పోబోవుచు నాలించి)** దేవా! హయహేషామిశ్రితమై రథనేమిధ్వానము వినబడుచున్నది. పరిజనోపనీయమాన మగు రథమనుకొందును.

దుర్యో: నీవేగి సన్నాహపరపుము.

సార: చిత్తము.**(నిష్క్రమించి వెంటనే ప్రవేశించును)**

దుర్యో: రథమేది?

సార: దేవా! వృద్ధమహారాజుగారును, దల్లిగారు గాంధారీదేవియు సంజయునితో గలసి వచ్చినారు.

దుర్యో: **(ఉలికిపడి)** ఏమీ! తల్లిదండ్రులా! ఎంత పని జేసిరి? సారథీ! నీవేగి త్వరగా మనరథమును దెమ్ము. నేనీ లోపల దండ్రిగారికగపడక యిందే యుందును.

సార: దేవా! త్వదేకబంధువులగు వీరి నోదార్పక పోవుట ధర్మమా!

దుర్యో: సారథీ! ఓదార్చుట మాట యటుంచుము. తొలుత వారికడఁగేగుటకు మొగము జెల్లిన గదా! ఐనను నేమని యోదార్తును?

తమ్ముఁడు నేను నేడు తలిదండ్రులపాలికి బోయి మ్రొక్కగం,
బమ్మిన ప్రేమ మూర్కొనుచు వారలు బంపగఁ బోరికేగి యా
తమ్ముని వైరి చేత నిడి దారుణమృత్యువుపాలుసేసి, యి
ప్డమ్మనుఁ దండ్రినిం గని దయారహితాత్ముఁడ నేమి పల్కెదన్? **149**

అయినను, నీ వన్నట్లు, వచ్చిన తల్లిదండ్రులను దర్శింపకపోవరాదు గనుక పోదము పద.

(నిట్టూర్చును.)

(నిష్క్రమింతురు.)

(తెర పడును)

భట్టనారాయణుని సంస్కృతవేణీసంహారనాటకమునకు
ఋక్శాఖాధ్యాయి, ఆశ్వలాయనసూత్రుడు, కుత్సనగోత్రుడు,
నందవరశాఖాబ్రాహ్మణుడు,
బొడ్డుచెర్ల సుబ్బారావు జోగాంబల పుత్రుడు,
మార్కండేయప్రసాద్ చేసిన ఆంధ్రానువాదము నందు

ఇది చతుర్థాంకము.

వేణీసంహారము

పంచమాంకము

(పిదప రథస్థులైన గాంధారీధృతరాష్ట్రులును సంజయుడును బ్రవేశింతురు)

ధృత: సంజయా! కురువంశమహాభూరుహావశిష్టప్రవాళమైన నా కొడుకు సుయోధనుడెక్కడనాయనా! ఇంతకు సజీవుడై యుండెనా?

గాంధా: జీవించియె యున్నచో యాతడున్న యెడకు గొనిపోయి మా యారాటమునణపుము నాయనా!

సంజ: దేవా! ఇదే మహారాజీ న్యగ్రోధచ్ఛాయయం దొంటరిగ గూర్చుండి యున్నాడు.

గాంధా: ఒంటరిగా నునుచున్నావు, తన సోదరులెవ్వరు బరివేష్టించి లేరా సంజయా!

సంజ: **(విననట్లు నటించి)** తండ్రీ! మెల్లగా దిగుడు.

(ఇరువురు రథావతరణము నటింతురు)

(అంతట మొగమువాల్చుకొని కూర్చుండియున్న సుయోధనుడు బ్రవేశించును)

సంజ: **(సమీపించి)** జయము మహారాజా! తమ జననీ జనకులు విచ్చేసినారు చూడుడు.

దుర్యో: **(లజ్జించుచు గన్నీటితో మొగము ద్రిప్పుకొనును)**

ధృత: నాయనా! సుయోధనా!

కంకటమూడ్చి, శల్యములఁ గంకముఖమ్ములఁ దీసి, శస్త్రఘా
తాంకములందు నౌషధములద్దుచు , వైద్యులు కట్లు గట్టఁ, గ
ర్ణాంకతలంబు దిండుగ జితావనినాథుల దేర్చుచుండు నిన్,
బంకిల చిత్తుడన్, గుశలమా యని యారయ నైతి పుత్రకా! 150

(ఇరువురును దడవికొనుచు సమీపించి కౌగిలింతురు.)

గాంధా: తనయా! చెంతకు జేరిన గూడ మాతో మాటలాడుటలేదు, శరప్రహారవేదన యెక్కువగా నున్నదా తండ్రీ!

ధృత: ఇతః పూర్వము లేని యీ మౌనమేటికి వత్సా!

దుర్యో: **(గద్గదస్వరముతో)** తల్లీ! తండ్రీ!

తమ్ముల బంధులన్, రిపులు దారుణభంగి వధింప, మారు సే
యమ్మొనకట్టనేరని వృథాగ్రజు, మీకిటువంటి పుత్రశో
కమ్మున కాద్యహేతువు, నగణ్యపవిత్రము భారతాన్వవా
యమ్మునఁ జీడపుర్వుఁ, గొడుకా యని పిల్చెద రేల యింకనున్? 151

గాంధా: నాయనా! ఈ పరివేదనము మానుము. మా దురదృష్టమువలన నెందరు సుతులు బోయినను నీవొకడవైన జేయూతగా మిగిలి యుండుటయే యీ వృద్ధాంధదంపతులకు జాలును. జయమును రాజ్యమును నేల? కనుక వారితో నిపుడైన సంధి గావించుకొని, నీవైనను బదికాలములపాటు వర్ధిల్లి మమ్మానందింప జేయుము.

దుర్యో: తల్లీ! నీవనవలసిన మాటలేనా యివి?

క్షత్రియవంశ్య కీ పగిది జాలియు దైన్యముఁ బూన నొప్పునే?
పుత్రుల నూర్వురన్ దలపఁ బోవు, నిరర్థకు నన్నుఁ గావగా
మాత్రము తల్లడిల్లెదవు, మాతరొ! ప్రేమమొ! శోకమౌఢ్యమో!
శత్రుభయంబొ! నే నెరుగ; జాలు వృథాననురూపవాక్యముల్. 152

ఇప్పటిదాక యైనది గాక యవమానకరమగు సంధి గావించుకొని యింకను నపయశస్సును మూటగట్టుకొందునా!

సంజ: మహారాజా! అట్లననేల? కుండ బావిలో బడినదని త్రాటిని గూడ యందే బారవేయరుగదా!

దుర్యో: ఇదంతయు వ్యర్థము. అనుభవాధికారులే లేనప్పు డనుభవోపకరణములతో బనియేమి?

(దీర్ఘముగా నిట్టూర్చును)

ధృత: **(కౌగిలించుకొని)** వత్సా! దిగులు పడకుము. మమ్మును, ముఖ్యముగా, యతిదీనముగా విలపించుచున్న నీ తల్లి ని యొక్కింత యోదార్పుము.

దుర్యో: తండ్రీ! ఇప్పుడు మిమ్మోదార్పగల యదృష్టము నాకు లేదు గాని, కొద్దికాలములోనే,

మన్నిహతపంచపుత్రకం బాండుపత్నిఁ
గూడి మీరును మీ కొడుకులనుఁ గూర్చి
పనవుకొందురుగాక, దుర్భరతనూజ ,
శోకమునఁ గూడ మీ యొప్పు బోక యుండ. 153

గాంధా: ఇట్టిదశలో నీ వొక్కడవు మిగులుటయే మా పాలికి బదివేలు. నీకిది సమరానుకూల సమయము గాదు. కనుక యుద్ధము మానుము. నీకొక నమస్కారము నా మాట వినుము తండ్రీ!

ధృత: దుర్యోధనా! మీ తల్లి మాటయైన వినుము. పిలచిన బలుకు చుట్టము లేని దీనుడనైన నా మతము గూడ యిదియే. మరియు,

నమ్మిన తాత, యొజ్జయు, రణమ్మునఁ గూలిర కారె, వారిచే,
సమ్ముఖమందు కర్ణసుతుఁ జంపిన ఫల్గును పేరువిన్న లో
కమ్ము వడంకు, భ్రాతృశతకమ్ము నశించెఁ, ద్వదేకనిష్ఠశే
షమ్ము రిపుప్రతిజ్ఞ, యికఁ జాలభిమానము, ప్రోవు మంధులన్. 154

ఇప్పుడు పోరుట నీకు సర్వథా ప్రతికూలము గనుక యావహము మానిపించుటకే మా యీ రాక.

దుర్యో: సమరము మాని నన్నేమి జేయుమందురు?

గాంధా: మీ తండ్రిగాని విదురుడు గాని యుపదేశించినట్లు జేయుము.

సంజ: మహారాజా! ప్రకృతానురూపమైన మార్గ మిది యొక్కటియే.

దుర్యో: సంజయా! ఏమి నీ వెర్రి! ఇంకను నుపదేశములకు గాలమేనా!

సంజ: ఎంతమాట మహారాజా! విజిగీషువులైనవారు యావజ్జీవము బ్రజ్ఞావంతుల యుపదేశములను వినవలసినదేగదా!

దుర్యో: **(రోషముతో)** అట్లయిన మాకు బ్రకృతానురూపమైన యుపదేశమును బ్రజ్ఞాశాలివైన నీవే చేయరాదా!

ధృత: నాయనా! యథార్థవాది యైన సంజయుని పైననా కోపము! నీ వించుక నెమ్మదించిన నీకు నేనే బోధింతును గదా!

దుర్యో: సరే, కానిండు.

ధృత: పలుమాటలేల! నీ కోరినరీతిగా ధర్మజునితో సంధి గావించుకొనుము. చాలును.

దుర్యో: తండ్రీ! మూఢత్వమున సంజయుండును, బుత్రమోహకాతరత్వమ్మున దల్లియు నిట్లాడిన నాడుదురుగాక! మీకు గూడ యీ వ్యామోహమేమి? పోర నించుక క్రింది చేయి నంతమాత్రమున సంధియా! దానికి మాత్రము సమయాసమయములుండవా!

ప్రాపై నిల్చినవారిఁ జూచుకొని ధైర్యంబొప్ప, శ్రీకృష్ణు సా
మోపన్యాసము ధిక్కరించితిని యుద్ధోద్యోగవేళన్; రిపుల్
జాపాచార్యునిఁ, దాతఁ, దమ్ములను రాజన్యాళిఁ, గూల్పన్, శరీ
రాపేక్షంబడి సిగ్గుమాలి యిపుడభ్యర్థింతునే సంధికై? **155**

అంతేకాక, నీతివేదీ సంజయా!

అరుల కంటెఁ దక్కు వైనప్పుడే కదా
సంధి సమ్మతంబు జనపతులకు,
దుస్ససేనుఁ ద్రుంచి, తురగలించెడి యేవు
రొకని తోడి సంధి కొప్పుటెట్లు? **156**

(నేవు రక్షతులయి, యేకాకినైన నా
తోడ సంధి జేయ దొడగుటెట్లు ?)

ధృత: నాయనా! నీకా సందియమే యక్కరలేదు. ఇంత జరిగినను, ధర్మజుడు వినయశీలి యగుట నా మాట కెదురు జెప్పడు. పైగా నే జెప్పుటయే తడవుగా సంధికి గూడ తప్పక యంగీకరించును.

దుర్యో: ఎట్లు చెప్పగలరు?

ధృత: (సంతోషముతో) విను, చెప్పెదను. ఆతనికొక నియమమున్నది.

తన తమ్ముం డొకడేని గూలినఁ, దనుత్యాగమ్ముఁ గావింపఁ బూ
నెను ధర్మాత్మజు; డందుచే పెరచెడిన్, నిత్యానుజప్రాణనా
శనశంకావహమైన యుద్ధమనినన్; సంసిద్ధుడైయుండు, నీ

కనురూపంబని తోచినప్పుడె రణంబాపంగ, సంధింపగన్. 157

సంజ: అవును మహారాజా! మన కవకాశమదే.

గాంధా: నాయనా! యుక్తిసహమైన యీ మాటనైన బాటింపుము.

దుర్యో: తండ్రీ! ఇదియే నిజమైన నిక సంధి మాటయే లేదు. ఏలందురా,

ఉన్నసహోదరుల్ నలుగు, రొక్కడు జచ్చిన, జచ్చునేని యా
యన్న, శతానుజుల్ నిహతులైన సుయోధను డుండనెట్లు గో
రున్? నిజభ్రాతృ రక్తమును గ్రోలిన భీము, గదాప్రహార సం
ఛిన్న శరీరు జేసి యెగ జిమ్మక , సంధికి దేబెరింతునే? 158

దుశ్శాసన రక్తము వెలగా నా భీమాగ్రజుడిచ్చు తుచ్ఛరాజ్యమునకు గక్కురితివడి నన్ను నగుబాట్లపాలు గమ్మందురా!

గాంధా: ఏమీ! కుమారా! దుశ్శాసనా! ఇందరుండియు నీకా నికృష్టవధమును దప్పింపలేకపోయిరా! హా గాంధారీ! వీరపుత్రశతమును గాదు, దుఃఖశతమును గంటివి గదా! **(రోదించును)**

సంజ: అమ్మా! మహారాజు నోదార్ప వచ్చిన మీరే యిట్లయిన నిక నెవరి నెవరోదార్తురు? నిగ్రహించు కొనుడు.

ధృత: నాయనా! విధివైపరీత్య మిట్లున్నను, నీవు నీ యభిమానమును వీడకున్న, నీవుదక్క మరి దిక్కులేని యీ చీకుటాలుమగల కేది దిక్కు? మేమేమి జేయుదుము?

దుర్యో: తండ్రీ! ఇప్పటికి జేయదగిన దిది యొక్కటియే. వినుడు .

సకలోర్వీతలజేతలున్ బహుతరైశ్వర్యానుభోక్తల్ , నృప
ప్రకరానమ్ర శిరఃకిరీటమణిరుగ్రాజత్పదుల్, వీరపు
త్రకు లుగ్రాజి, రిపుఘ్ను లౌచు, దదరివ్రాత మ్ముచే గూలి; రూ
రక దుఃఖింపక, పూనుడీ సగరుమర్యాదన్ ధరాభారమున్. 159

కాదేని క్షాత్రధర్మము నుల్లంఘించిన వారగుదురు.

(తెరలో బెద్ద కలకలము)

గాంధా: (విని బెదరి) తూర్యధ్వనులు , హాహాకారములు వినబడుచున్నవి. ఏమైనదో కదా!

సంజ: తల్లీ! స్వభావభీరువుల నింకను వెరపించు నిట్టి వాటి కీ చోటు కాణాచి గదా!

ధృత: అట్లు కాదు సంజయా! విను మా కోలాహలమెంత యుపద్రవముగ నున్నదో! దీనికేదో పెద్దకారణముండకపోదు.

దుర్యో: తండ్రీ! ఇక నన్ననుమతింపుడు. మొదటినుండియు దైవము వ్యతిరేకముగానే యున్నది. మరొక యప్రియవార్తనేదో జెవిని వేయక మునుపే రణావతరణమున కనుజ్ఞ యిండు.

గాంధా: ఈ దీనురాలియొద్ద గొంచెము సేపుండుము నాయనా!

ధృత: కుమారా! నీ వంతగా యుద్ధమునకే నిశ్చయించుకొన్నచో, జాటుమాటుగా శత్రువధోపాయ మన్వేషింపుము.

దుర్యో: రహస్యప్రతీఘాతమా? అది భీరువులకు దగును గాని దుర్యోధనునకు గాదు. అంతియ కాక,

ఎల్లరుజూడ బంధుల ననేకుల జంపిన వారు చాటుగాఁ

ద్రెళ్ళగనేల? వారివలెఁ దెల్లముసేయని సేతలేల?

గాంధా: వత్సా! ఏకాకినని నీవే యంటివే! ఎవరు తోడుండిరని నీకీ మొండి పట్టుదల?

దుర్యో: **నీ**

పిల్లల గూల్చి నే నొకడ వెంగలి జిక్కితి, వైరులెంద? రో

తల్లి! యపాండవంబ మహి, దైవము నేడు సమత్వ మూనినన్. **160**

(తెరలో మరల గోలాహలము. పిమ్మట)

ఓ యోధులారా! ఈ నహాసంగ్రామఫలమును గౌరవేశ్వరునకెరిగింపుడు. అప్రియవార్తా శ్రావణమని జంకదగదు. తగిన ప్రతిక్రియ జేసితీర వలసిన సమయము గదా!

(అందరును వ్యగ్రులై వినుచుందురు.)

(తెరలో)

అంగము ఫల్గునాశుగమయమ్ముగఁ, బ్రగ్గపుద్రాళ్ళు జారి పో

వంగఁ, దురంగమంబు లలవడ్డ పథంబున వట్టితేరి నీ

డ్వంగ, జనాళి కంగపతి వార్తను జెప్పుచుఁ గండ్లనీటితో,

సంగరభూమినుండి యిదె శల్యుడు వచ్చె స్వపక్షశల్యమై **161**

దుర్యో: **(అనుమానముతో)** ఎవడది సందిగ్ధముగా నశనిపాతములవంటి మాటలనుచున్నాడు? ఎవరక్కడ?

సార: **(ఏడ్చుచు బ్రవేశించి)** మహారాజ! ఘోరము జరిగిపోయినది!

అందరు: ఏమైనది?

సార: దేవా! ఇప్పటివరకు దారుణమగు రణము జరిగినది.

కలనఁ గలసి యెదిరి కర్ణుండుఁ గవ్వడి

పోరి రంట సురలు బొగడ మింట.

దుర్యో: మరి యా దారుణోద్ఘోషణ మేమి?

సార: మహారాజా! చెప్పుటకింకేమున్నది?

రథిక శూన్యరథము రాధేయసారథి

దెచ్చె మనబలమ్ము రిచ్చ వడియె. **162**

దుర్యో: హా వయస్యా! కర్ణా! **(మూర్ఛిల్లును)**

(సారథి యుపచరించును)

ధృత: సంజయా! ఏమి యీ విపత్తు?

పడియె భీష్ముండు, పడియెఁ గుంభజుడుఁ, దుదకు
సమర వారిధి దాటింప శక్తు డనుచుఁ
గొడుకు విజయాశలను నిల్పుకొన్న కూర్మి
సఖుడు, మేటి, రాధేయుడున్ సమసె నకట! 163

ఛీ! పాడు దైవమా! ఇంత జేసినను నీకు మా పై గరుణరాలేదా!

బంధువులెల్లఁ గూలి రరివర్గము చే, శతపుత్రనాశకు
క్సింధువు లోన గూలి దరిఁ జేరని మా కిక పుత్రమోహసం
బంధపు టల్పశేషమును, వార్ధక మందుఁ గరావలంబ మీ
యంధుల కీ తనూజు నొకనైననుఁ జేతికి దక్కనీయవా! 164

దుర్యో: **(తెలిసి)** కర్ణా! నీవును నన్ను వదలిపోయితివా?

పాయవు మున్ను నన్ను, నెడఁ బాయను నేనును నిన్ను, నిప్పు డ
న్యాయముగా వయస్యు, నకృతాప్రియునిన్, బ్రియు వీడిపోవఁ జ
న్నే! యికఁ గర్ణపేయములు నీ నుడులన్ వినలేనిరీతిగాఁ
బోయితె నన్ ద్యజించి? సుతమోహము మత్ప్రణయాధికంబుగన్. 165

(దుఃఖించును)

ధృత: నాయనా! ధైర్యమూనుము. ఊరడిల్లుము.

దుర్యో: తండ్రీ! నా బహిఃప్రాణము కర్ణుడు గతించెనని వినియు బ్రదుకుటయే లజ్జాకరము. ఇక నూరడిల్లుటయా! మేనంతయు మండుచున్నట్లున్నది.

అనుజుల దారుణమ్ముగ రణావనిఁ జంపిరి, శోచ్యులయ్యు నేఁ
బనవను వారికై; సకలబంధులుఁ జచ్చిరి, దానినైన నా
మనసు సహించు గాని; యిటు మత్ప్రియమిత్రునిఁ గర్ణు నాకు బా
పిన రిపు వంశమున్ మునుము బెట్టి వధింపక తాపమారునే? 166

గాంధా: వత్సా! క్షణకాలము కన్నీరాపుకొనుము.

సంజ: మహారాజా! సహజధీరులు మీరే విలపించిన నిక వృద్ధులా నిబ్బరమూనువారు?

దుర్యో: ప్రియసఖా! రాధేయా!

నా కొరకుఁ బూని, యుగ్రరణమ్మునందు
నసువులను బాయ నెవడు నీకడ్డపడడు,
నిన్ దలంచుచు రెండు కన్నీటి బొట్లు

రాల్చు నన్ను వారింత్రు వీరంద రకట! 167

(నిట్టూర్చి గద్గదముగ) సారథీ! అనూహ్యము నసంభవనీయము నగు నీ ఘోరము జరుగునంతటి సంకటమేమి వచ్చిపడినది?

సార: మహారాజా! జనులిట్లు చెప్పుకొనుచున్నారు.

మనబలముబ్బ నర్జునుని మార్కొని పోరొనరించుచున్న క
ర్ణునిరథచక్రమొండు ధరఁ గ్రుంగెఁ, దదుద్ధరణప్రయయత్నుడై,
యనిపని మానియున్న తఱి, యాదవు ప్రేరణఁ జేసి యింద్రనం
దనుడడరించినట్టి నిశితప్రదరంబులఁ జేరె స్వర్గమున్. 168

దుర్యో: (కోపముతో లేచి)

కర్ణముఖేందుసంస్మరణకారణఘూర్ణితమైన తీవ్రశో
కార్ణవమింకుచున్నది క్రుధౌర్వమహాదహనోగ్రకీల...

తండ్రీ! తడయక నన్నునుజ్ఞాపింపుడు.

ని ష్కర్ణజగత్తునన్ బ్రదుకఁజాల, నవశ్యభవిష్యమైన య
భ్యర్ణవిపత్తుపట్ల రణమర్త్వతరంబని నిర్ణయించితిన్.

ధృత: (కౌగిలించుకొని దుఃఖముతో) కుమారా! ఇంకను నీ పట్టుదల మానవా! ఇంచుక శాంతించి నా మాట జెవిన బెట్టుము.

తొలుతపితామహున్, బిదప ద్రోణునిఁ , బిమ్మటఁ గర్ణునిన్ సమ
ర్థులని జయాశఁ గొల్చితివి; దోర్బలశాలులు వారె కూలి; రి
వ్వలన నికెవ్వ రా తరము వారలు నిన్ గెలిపించు జోదు? లీ
కలనిక నేలనయ్య కొరగానిది , మానుము సంధి సేయుమీ. 169

కేవలము ధైర్యమే సర్వకార్యకారి గాదు వత్సా!

జయమొనఁగూర్చు నీ విధపు సాహసమే పతి కెప్డుఁ, గాని, దు
ర్జయుని వృకోదరున్ దలచి ప్రయ్యలు వారు నెడంద, వంచనా
మయమరి సంగరమ్ము, ఛలమన్నదెరుంగనివాడ, వేది యే
మయినను వీడదీ దురభిమానపిశాచ మికేమి చెప్పెదన్! 170

గాంధా: (భయముతో) సుయోధనా! సకలారాతికృతాంతుడైన వృకోదరునితోనేనా మరలబోర గోరుచున్నావు?

దుర్యో: అమ్మా! వృకోదరునిమాట యటుంచుము. వాడెక్కడకు బోగలడు?

మన్మనోరథైకావలంబనము, మీకు
రెండవ సుయోధనునివోలెఁ బ్రియుడు నైన

కర్ణు నంతముసేసిన ఖలుడు గలడు.

వాని తలఁ గోయు దాక నా వగపు దిగదు. 171

సారథీ! ఆలసింపక రథము సిద్ధపరపుము. పాండవులకు వెరచితివేని నిలువుము. ఒంటరిగనే గదామాత్రసహాయుడనై పోవుదును.

సార: **(సంభ్రమముతో)** లేదు మహారాజా! ఇదె తెచ్చుచున్నాడను.

(నిష్క్రమించును)

ధృత: దుర్యోధనా! మమ్ము నట్టేట ముంచుటయే నీ పూనికైనచో, యీ మిగిలిన మహారథులలో నొక్కనిని సేనాపతిగ నైన నభిషేకింపుము.

దుర్యో: అభిషిక్తుడే గదా!

ధృత: **(ఆస్థతో)** ఎవరు? అశ్వత్థామయా! లేక శల్యుడా?

సంజ: మహరాజ! ఎంత యమాయికత్వము! ఎంత శోచ్యత!

శాంతనవుడు, ద్రోణుం, డ

త్యంతాప్తుడుఁ గర్ణుడును, రణావనిఁ గూలన్,

గౌంతేయుల శల్యుండటె

యంతము గావించు! నాశ కంతము గలదే! 172

దుర్యో: తండ్రీ! అశ్వత్థామ యేల? శల్యునితో మాత్ర మేమి?

అయిన నర్జునప్రాణాపహారి నగుదుఁ,

జాలనేని, కర్ణుని పరిష్వంగ మందఁ

జాలుదునటంచు నెంచి, యశ్రాంతవిగళ

దశ్రుధారాభిషిక్తుండనయితి నేన. 173

(తెరలో గొడవ, పిదప)

ఓ కౌరవయోధులారా! పారిపోకుడు. భయమక్కరలేదు. మాకు సుయోధను డెక్కడ నున్నాడో తెలుపుడు .

(అందరు సంభ్రమముతో వినుచుందురు. సారథి తత్తరపాటుతో బ్రవేశించును.)

సార: మహారాజా!

అచ్చటచ్చట నీ జాడ నరసికొనుచు

దాపురించినా రేకరథస్థు లగుచు

అందరు: ఎవరెవరు?

సార: **కర్ణ హంత ఫల్గునుడు, ని ష్కరుణబుద్ధి**

క్రూర విక్రముడైన వృకోదరుండు . 174

గాంధా: (భయముతో) ఇప్పుడేది దారి?

దుర్యో: తల్లీ! రానిమ్ము. ఇదిగో గద చేతనేయున్నది గా!

గాంధా: అయ్యో! ఏల యపాయము కొనితెచ్చుకొందువు!

దుర్యో: తల్లీ! ఇది ధైర్యమున కదను గాని దైన్యమున కదను గాదు. సంజయా! వీరిని రథముపై శిబిరమునకు గొనిపొమ్ము. మనశోకమును బోగొట్టువాడు స్వయముగా రానే వచ్చినాడు.

ధృత: సుయోధనా! ఇంచుక తాళుము. వారి రాకలోని యాంతర్యమేమో కనుగొందము.

దుర్యో: దానితో మనకేమి?

(అంత రథస్థులైన భీమార్జునులు బ్రవేశింతురు)

భీము: ఓ సుయోధనానుచరులారా! మా వలన భయము లేదు. ఏల బెదరి చెదరి పరువులు దీయుచున్నారు?

జతుగృహదాహి యుస్, ద్రుపదజావసనవ్యపనోదవాయువుస్,
శతసహజాగ్ర్యుడుస్, గపటశాలియుఁ, గర్ణసఖుండుఁ, దాతస
మ్మతుడును దాసపాండవుడు , మానధనుండు సుయోధనాఖ్య భూ
పతి యెట నున్నవాడరయ వచ్చితి మాతని జూడఁ దెల్పరే. **175**

ధృత: సంజయా! వినుము, దుష్టుని యెత్తిపొడుపులెంత దారుణము గా నున్నవో !

సంజ: తండ్రీ! క్రియారూపప్రతీకారమొనర్చినపిమ్మట నిప్పుడు వాగ్రూపముగా జేయుచున్నారు.

దుర్యో: సారథీ! నీవేగి నే నిక్కడనున్నట్లు జెప్పుము.

సార: చిత్తము. **(వారిని జేరి)** భీమార్జునులారా! సుయోధనమహారాజు తన తల్లిదండ్రులతో గూడి యిదె యీ న్యగ్రోధచ్ఛాయ యందు గూర్చుండి యున్నాడు .

అర్జు: **(భీమునితో)** అగ్రజా! మొదలే పుత్రశోకముతో గ్రుంగియున్నవారిని మనమగపడి మరింత కలవరపరచుటేల?రమ్ము పోదము.

భీము: మూఢా! పుత్రశోకమో! మిత్రశోకమో! పెద్దలకు నమస్కరింపక పోవచ్చునా! సముదాచార మెందుల కుల్లంఘింపవలయును? (సమీపించి) సంజయా! పెదతండ్రికి నా నమస్కృతిని దెలుపుము. కాదు కాదు నీవాగుము. పెద్దలకు స్వయముగానే నామగ్రాహముగ నమస్కరింపవలయును.

(ఇరువురు రథము దిగుట నటింతురు)

అర్జు: **(సమీపించి)** పెదతండ్రీ! తల్లీ!

ఎవ్వనిపై జయాశలు వహించిరి నీ సుతు , లెల్లవేళలస్
గవ్వగ నెంచ కెవ్వడు జగమ్ము సమస్తము ధిక్కరించె, నా
చివ్వలమారి కర్ణుని గ్రసించిన గాండివముస్ ధరించు మీ

కవ్వడి వీడు మీ పదయుగంబులకున్ బ్రణమిల్లు భక్తితో. 176

(నమస్కరించును)

భీము: **కౌరవులనెల్లఁ గ్రోధాగ్నిఁ గాల్చి పైచి,**

దుస్ససేనుని రక్తము దోయిలించి

త్రావి , దుర్యోధనుని తొడల్ వ్రక్కలింపఁ

దలచు భీముడు ప్రణమిల్లు తండ్రి మీకు. 177

ధృత: ఛీ! నీచుడా! నీవొక్కడవేనా శత్రువుల బరిమార్చినవాడవు? క్షాత్ర మున్నంతకాలము సమరము జయాపజయము లుండును, విజేతలు విజితులు నుందురు. స్వోత్కర్షమున నొడలు మరచి దుర్గర్వాలాపములతో మమ్ముడికింతువేల?

భీము: తండ్రీ! కోపింపకుము. ఇది దర్పము గాదు, స్వోత్కర్షము గాదు.

నీవును లేవె నాటిసభ నీ కొడుకుల్ దలబట్టి యీడ్వగా

ద్రోవది? నప్డు నీ కలుక దోపక మిన్నక యుండి వారలన్

బావనిరోషవహ్నిశలభమ్ములఁ జేసితి విప్పు, డందుకే

యీ విధి నంటి; దొల్లి యెవరేమియొనర్చిరో నీవెరుంగవే? 178

దుర్యో: ఓరీ దుర్మదాంధ! వాయుపుత్ర! క్షత్రియానుచితమైన నీచపు బని జేసినది చాలక వృద్ధ మహారాజు ముందీ దురాలాపములాడుదువా! పాంచాలీ పరాభవమున దండ్రిగారికేమి ప్రసక్తి కలదు?

అంచితమౌ మదాజ్ఞ మెయి నందరు జూడగఁ జుట్టుఁబట్టి యీ

డ్పించితి , ద్యూతదాసి యని పిల్చితి మీ సతి, నిందులోన నొ

క్కించుకయైన సేయని నరేంద్రులఁ జంపిన యంత నేల ద

ర్పించెద వుగ్రబాహుబలభీకరు నన్ను జయింపకుండనే! 179

భీము: **(కోపమును నటించును)**

అర్జు: **(వారించుచు)** అగ్రజా! కోపింపకుము.

ఏమి చేయుటకును శక్తి హీనుడగుట,

సోదరవినాశనమున నున్మాది యగుట ,

వాక్యశూరతఁ జూపుచు వదరు వీని

ప్రల్లదంబుల కేల కోపమ్ము నీకు? 180

భీము: **(కోపముతో)** ఓరీ చంద్రవంశ కళంకమా!

ఇచట గనుక తండ్రియే లేనిచో నిస్ గ

దోగ్రఘాత చూర్ణితోరుఁ జేసి,

తోడు లేక చన్న దుశ్శాసనుని వెంటఁ
బంపకుందు నొక్కొ వదరుబోత! **181**

అంతే కాక వీరంమన్యా!

నీ యెదుటస్ వధించెదను నీ యనుజుస్, రుధిరమ్ము ద్రావుదుస్
జు యని యన్న పూనికల చొప్పున సాక్షిగ నుంచఁ గోరి ని
న్నీయెడ దాక నే బ్రదుక నిచ్చితిఁ గాని, యథార్థ మెప్పుడో
మాయక యున్నె నీ బ్రదుకు, మారుతికుంభికరాబ్జనాళమై. **182**

దుర్యో: అరే ద్యూతదాసా! పాండవపశువా! నేను నీ వలె వికత్థనాశూరుడనుగాను గాని,

చేరువయ్యెను, నిన్ను మీవారలెల్ల
మద్గదాభిన్న వక్షోస్థిమాలికాతి
భీమ భూషణ బీభత్సవేషుడవయి
కదన రంగానఁ బడియుండఁ గాంచు తరియు, **183**

భీము: **(నవ్వి)** ఓహో! అట్లయిన నిన్నుపేక్షింపదగదు. కాని నీవన్న దానిలోగూడ కొంత సత్యము లేకపోలేదు. రేపు జరుగబోవునది గూడ యదియేలే!

బలవన్మద్బాహుదండభ్రమితగురుగదాపాతసంచూర్ణితోరు
స్థలునిం గావించి తత్రస్థ నృపతులు గనస్ ద్వచ్ఛిరంబందు పాదం
బవలీలస్ మెట్టి, కౌరవ్యహతకశతరక్తాక్తమై యానఖాగ్రం
బెలరారస్ దేహ మెట్లుస్ వెలయుదు ననిలో భీమ భూషానుషక్తిస్. **184**

(తెరలో)

ఓ భీమార్జునులారా! విజితసమస్తవిరోధిచక్రుడు, ప్రతాపసంతాపితదిఙ్మండలస్థాపిత స్వజనుడు , విడంబితభార్గవరామయశుండును నైన శ్రీమదజాతశత్రుయుధిష్ఠిర సార్వభౌములవారియాన.

ఇరువురు: ఏమని యగ్రజాజ్ఞ!

(మరలఁ దెరలో)

ఇట్లు.

బలములఁ ద్రిప్పు, డర్కుడును వైరులతోనదె యస్తమించెఁ; బు
ల్గులు చెడఁదిన్న జ్ఞాతితనుకోటి, నిభాశ్వనరాదిదేహసం
కులసమరక్షితిస్ వెదకుకొందురుగాక తదాప్తు, లగ్ని సం
కలనజలప్రదానముఖకార్యము లెట్టెటొ నిర్వహింపగస్. **185**

ఇరువురు: అగ్రజాజ్ఞ. **(నిష్క్రమింతురు)**

(తెరలో)

ఓయీ! గాండీవాకర్షణబాహుశాలీ ఇప్పుడెందు బోగలవు?

నినునిర్జించు మదీయచాపమును నేనిన్నాళ్ళు, గర్ణాగ్రహ
మ్మున, జేపట్టమి, శూరశూన్యమగునీ పోరాట లో పెద్ద యో
ధుని చందమ్మున విర్రవీగితె? గురు ద్రోహాగ్రహంబేర్ప , ద్రౌ
ణి నిదే వచ్చితి, ద్వచ్చమూవన దవాగ్నిన్, దుర్నివారుండనై. 186

ధృత: **(విని సంతోషముతో)** సుయోధనా! అడుగో, పితృవధపరిభవోద్దీపిత క్రోధమున, దండ్రిని మించిన ధానుష్కుడు మహాస్త్రవేత్తయు నైన యశ్వత్థామ వచ్చుచున్నాడు.

శరగురుడన్న నెట్లెడద జల్లుమనున్ రిపురాజి, కట్ల నీ
గురుసుతుడన్ననున్, రిపుల గుండెలు నీరగు, నీతనిన్, ధురం
ధరుని బ్రసన్ను జేసికొను , తండ్రివిధమ్ముదలంచి యుగ్రుడై,
యరులనురూపుమాపు, విజయంబు కరస్థము నీకు నమ్ముమీ. 187

కనుక నీవేగి యీ మహావీరుని బూజించి తోడ్కొని రమ్ము.

గాంధా: అవును నాయనా! ఎదురేగి తోడ్కొని రమ్ము.

దుర్యో: అహరహము కర్ణునిచావు దప్ప వేరొకటి బలుకని యీ వృథా యౌవనశస్త్ర బలభరునితో నేమగును?

ధృత: ఎమైనను సరియే. ఇట్టి విపత్సమయమున నిట్టి పరాక్రమసంపన్నులకు **మాటమా** త్రముగనైన యప్రియము జేయరాదు. కార్యకౌశలము జూపవేమి?

(అశ్వత్థామ ప్రవేశించును)

అశ్వ: కౌరవేశ్వరునకు జయము.

దుర్యో: **(లేచి)** గురుపుత్రా! రార మ్మిటు గూర్చుండుము.

అశ్వ: మిత్రమా!

కర్ణసుఖంబుగా బహువికత్థనవాక్కులు గుమ్మరించి, నీ
కర్ణుడు జేసిచన్నపని గంటివి నీవ, యిదే ధనుఃకళా
పూర్ణుడు ద్రౌణి వచ్చె నిక, బోరగ, నిన్ బ్రతికారసాగరో
త్తీర్ణుని, జేసి యీ దినమ తీర్చు భవద్వ్యథ, శత్రుశేషమున్. 188

దుర్యో: **(అసూయారోషములతో)** ఆచార్య నందనా! నీ శక్తిసామర్థ్యములు బ్రఖ్యాతములగుటయే కదా నీకు గావలసినది!

అంగవిభుండు గూలిన యనంతరమే కద వచ్చితీవు బో

రం, గురురాజెవండు, కురురాజసఖుండగు కర్ణుడెవ్వ? డిం
కంగనుచుండు నేనుఁ బడు కాలము దాక, త్వదీయవిక్రమం
బుం గొనియాడు లోకము, రిపుప్రకరంబులఁ ద్రుంపు మప్పుడే! 189

అశ్వ: **(తనలో)** ఓహో! వీని కిప్పటికి గూడ గర్ణుని యెడ నదే పక్షపాతము, మా యెడ నదే యనాదరమును! **(ప్రకాశముగా)** రాజా! నీ కోరినట్లే యగును లెమ్ము!

(నిష్క్రమించును)

ధృత: కుమారా! ఏమి యీ వెర్రితనము! ఇంతపెనుకీడులోగూడ గురుపుత్రుని వంటి పరాక్రమవంతుని, శక్తిశాలిని, నీకు దోడుపడగోరువానిని, దురుక్తులాడి నీయెడ నపరక్తుం గావించుకొంటివి గదా!

దుర్యో: ఇతని కప్రియమే యైనను గానిమ్ముగాని, నేనన్నదానిలో నేమైన కానిది గలదా!

ఈ నృప జాతి మెప్పు లభియింపని మేటి, త్వదీయభాగ్యదో
షాన రణమ్మునం బడిన శౌర్యసముద్రుడు, నాకు మిత్రుడౌ
వానిని గర్ణునిన్, బరుష వాక్కుల నెప్పుడు ధిక్కరించు దు
ర్మాని యితండు , నాకరయ మారట కవ్వడి గాక యేమగున్? 190

ధృత: ఐనను, నీకింత నిర్లక్ష్యము దగదు. **(నిట్టూర్చి)** భరతకులనాశనము తప్పదు గాబోలు. నిర్భాగ్యుడనిప్పుడు నేనేమి జేయుదును? **(చింతించి)** ఇది మంచిపని. సంజయా! నీవేగి, భారద్వాజపుత్రునితో నా మాటలుగా నిట్లు చెప్పుము. "గురుపుత్రా! సుయోధనునిమీదనా నీ కోపము?

పిన్నతనంబునుండిగల పేర్మి, సహాసనభోజనాది ని
ష్పన్నసఖిత్వబంధ మది బాసెనె నీమది? వత్స! యీ దశన్,
నన్నయినం దలంచి , ప్రియనాశనదుఃఖితుడైనవీని యా
పన్నవచోవికారములఁ బాటిగ పట్టక వీనిఁ గావవే." 191

సంజ: చిత్తము **(లేచును)**

ధృత: ఈ మాట గూడ యనుము.

"జగదాచార్యుడు, శౌర్యశాలి, కురురాజన్యప్రణామార్చితుం
డగు నీ తండ్రిని, వారు బొంకి, యని సంన్యస్తాస్త్రు గావించియున్,

దెగగోయింపరె శీర్ష! మా యవమతిన్, నీ శక్తియున్ జూచి, నీ
పగ నీకున్ దగినట్లు దీర్పు, సఖివాక్పారుష్యమున్ సైపుమీ." 192

అని చెప్పి మెల్లన యొడంబరచి రమ్ము.

సంజ: ఆజ్ఞ. ఇదే పోవుచున్నాను . **(నిష్క్రమించును)**

దుర్యో: తండ్రీ! ఇంత చెడిన వెనుక నీ బతిమాలుటలు భంగపడుటలునా! తొలుతనుండియు, దైవాను కూల్యమే యందనిప్రాణిపండయ్యె నిక మానుషానుకూల్యమునకై యేల వ్యథ పడియెదవు? దురదృష్టమే కాకున్నచో-

సమరవిశారదుండు భుజశౌర్యసమగ్రుడు రాజు, వాహినీ
రమణులటన్ననో, పరశురాముని శిష్యులు! గెల్వఁ జాలరే
యమునెదిరించి యైన? యొక యైదుగురన్ బరిమార్పలేక, స
ర్వము జెడి పోయి యీగతి పరాభవమందుట గల్గనేర్చునే! 193

ధృత: వత్సా! గడచినదానికి జింతింపకుము.

నయమర్యాద నతిక్రమింపని గతిన్, గాలానుకూలప్రతి
క్రియఁ గావించుచుఁ , గూర్చుపోటరుల కంగీకార్యమౌ నట్లుఁ జే
సి, యరిన్ రూపడగించి పైచి విజయశ్రీ గాంచు భూనాథు , డి
ట్టియెడన్ గార్యవిధానముల్ దెలిసి పాటింపన్ శుభంబయ్యెడిన్. 194

కనుక యికనైనను వృథా దురహంకారమున బోక, యీ మిగిలియున్న యోధులనైన నారాధించి నీ కార్యమును సాధించుకొనుము. అశ్వత్థామ తరువాత మనకు ముఖ్యుడు శల్యుడు. అతని బురికొల్పితిమా, మనపని సానుకూలము గాగలదు. పద, శల్యుని శిబిరమునకే పోవుదము.

సార: **(చేయి నందించి)** దేవా! ఇటు ఇటు రండు.

(అందరు బరిక్రమించి నిష్క్రమింతురు.)

(తెర పడును)

భట్టనారాయణుని సంస్కృతవేణీసంహారనాటకమునకు

ఋక్శాఖాధ్యాయి, ఆశ్వలాయనసూత్రుడు, కుత్ససగోత్రుడు,

నందవరశాఖాబ్రాహ్మణుడు,

బొడ్డుచెర్ల సుబ్బారావు జోగాంబల పుత్రుడు,

మార్కండేయప్రసాద్ చేసిన ఆంధ్రానువాదమునందు

ఇది పంచమాంకము.

వేణీసంహారము

షష్ఠాంకము

(అంత నాసీనులైయున్న ద్రౌపదీయుధిష్ఠిరులును,
జేటియు ద్వారపాలకుడును బ్రవేశింతురు.)

యుధి: (ఆలోచించుచు నిట్టూర్చి)

తీర్ణంబయ్యెను బాహువిక్రమరసోదీర్ణం, బగాధంబు , భీ
ష్మార్ణోరాశి; మహాస్త్రశస్త్రనిచయోచ్చైర్జ్వాలికామాలికా
కీర్ణద్రోణదవానలం బడగె; నక్షీణాశుగాభీల దృ
క్కర్ణాశీవిషరాజు దానుడిగె, వీకన్ వీడె శల్యో ద్ధతుల్. **195**

జయము చేరువైన సమయాన, సాహస
ప్రియుడు భీముడన్న బిరుదు బాస
వలనఁ గలిగె మాకుఁ బ్రాణసంశయ, మిది
బాయు భంగి నరయ వలయు నిపుడు. **196**

ద్రౌప: నాథా! పాంచాలి వలన నని యనలేదేమి?

యుధి: దేవీ! అట్లయిన నా వలన నని మాత్రము గదా యనవలసినది! **(ద్వారపాలకుని జూచి)** బుధకా!

ద్వార: దేవా! ఆజ్ఞ యిండు.

యుధి: సహదేవునితో యిట్లు జెప్పుము. “క్రుద్ధుడైన భీము డొనర్చిన సాయంకాలావధికమైన దారుణప్రతిజ్ఞ నెరిగి భీతుడై డాగిన సుయోధనుని జాడ నరయవలసి యున్నది. కనుక విశ్వాసపాత్రులు, నిపుణులు, స్థలకాలజ్ఞులు నైన చారులను ,సఫలత్వప్రతిశ్రుతభూరిబహుమాన ఘోషణపూర్వకముగ శమంతపంచకమున కన్ని దెసలను బంపుము. మరియు,

పంకస్థలములందు వాలుకాభూములఁ
బాదముద్రలఁ గనిపట్టువారి,
సడిలేక పొదలలో నడగిన జంతువుస్
దీవత్రొక్కిడిఁబట్టి తెలియు వారి,
వ్యాఘ్రనాగాకీర్ణవనసీమలందు రం
ధ్రాన్వేషణాభిజ్ఞులైన వారి,
మునివాటికలనుండి జనపదమ్ములదాక
ప్రచ్ఛన్నవేషులై వరలు వారి,
వేగరుల, వేగ చారుల వెదుకఁ బంపు;
వ్యాధవల్లవకైవర్తకాదిజనుల
నున్నచోట్లన కనుగల్గి యుండునట్లుఁ
దెలియ నియమింపు మీ కెలంకులఁ గుమార! ” **197**

ద్వార: చిత్తము.

యుధి: ఆగుము. ఇదియు జెప్పవలయును.

చాటునఁ జేరి మంతనము సల్పెడివారలు, గాఢసుప్తులుస్,
బాటియెరుంగనట్టి మధుపాయులు, మూఢులు, రోగపీడితుల్,
బోటులు గూడియున్న నెలవుల్ . మృగ పక్షికులాకులధ్వనుల్,
జోటులు గూఢభేదనకుఁ , జొన్పుము చారులఁ , బర్యవేక్షకై. 198

ద్వార: చిత్తము. దేవర యానతి. **(నిష్క్రమించి మరల బ్రవేశించి , సంతసముతో)** జయము దేవా! పాంచాలకుడు వాకిట నిలచి యున్నాడు.

యుధి: త్వరగా రప్పింపుము.

ద్వార: **(పోయి పాంచాలకునితో వచ్చి)** వీరే మహారాజులు, రమ్ము.

పాంచా: జయము మహారాజా! దేవరకును , దేవేరికిని బ్రియవార్తను దెచ్చితిని.

యుధి: భద్రా! ఆ కౌరవాధముని జాడ దొరకినదా!

పాంచా: దేవా! జాడయే కాదు, రాజ్ఞీపరాభవకారయిత యగు నాతడే దొరకినాడు.

యుధి: మేలు మేలు. నిజముగ ప్రియవార్తనే తెచ్చితివి. కంటబడి నాడన్న మాట!

పాంచా: మహారాజా! కంటబడినాడు , పోరికి దింపబడినాడు గూడ!

ద్రౌప: **(భయముతో)** ఏమీ! నా ప్రాణేశ్వరుడు సమరమొనరించుచున్నాడా?

యుధి: **(సాశంకముగా)** నిక్కముగా సమరగోచరుడైయుండెనా మారుతి?

పాంచా: నిజము దేవా! తమకన్యథా నివేదింతునా!

యుధి: దీనిచే నొక గండము గడచినట్లే! ఇక తమ్ముడా నీచుని బడగొట్టగలిగినగాని నిశ్చింతుడను గాను. సర్వము శ్రీకృష్ణకృప.

భీము గదాయుధంబు రిపుభీమము, దోర్యుగవిక్రమంబరి
స్తోమబలక్షయావహము, శూరుల వీనికి సాటిలేడు సం
గ్రామములం, దెరుంగుదును, కాని యిదేమొ, యకారణంబుగా
నా మది నేడు సందియమునం బడుచున్న దనూహ్యమూఢతస్. 199

(ద్రౌపదితో) పాంచాలీ! చిరనిరీక్షితమైన దినము రానే వచ్చినది.

కురుసభలోన, ద్యూతపరికోపితులైన వృకోదరార్జునుల్ ,
గురువులు, బంధువుల్, నృపతికోటియుఁ జూడగఁ, బ్రాప్తమైన యా
పరిభవభార మీ దినమె పాయు మనస్ ద్వివిధావకాశమై;
కురుపతియో పృథాత్మజులో కూలుటచేత నసంశయమ్ముగస్. 200

(తలయూచి) నిస్సందేహముగా,

ప్రతినఁ జెల్లించుకొన నలవాటు పడిన
యనుజు డీనాడు కృతకార్యు డగును జూడు;
చారు భవదీయకేశపాశమ్ము దాన
సంహరించి తత్కార్షణక్షమునితోడ. **201**

పాంచాలక! ఆ నికృష్టుని జాడ యెట్లు దెలిసినది యెక్కడ గానిపించినది యిప్పుడేమగు చున్నదియు సవిస్తరముగ జెప్పుము.

పాంచా: చిత్తమవధరింపుడు. దేవా! మద్రరాజు మహారాజుల శక్తిచే శక్తిహీనుడై కూలి గాంధారపతియు కుమారసహదేవ శస్త్రానలశలభీకృతుండైన పిదప ననాథంబు విరళంబు నైన కౌరవబలము సాక్రందంబుగ బెదరి చెదరి పారె. అనివారణీయవిజృంభణులైన ధృష్టద్యుమ్నా ద్యస్మత్సేనాపతుల ఢాక కాగలేక, వెరచి కృపకృతవర్మాశ్వత్థామలెటకో యరిగిరి. అత్తరి , దినాంతావధికమ్మగు భీమసేనుని దారుణప్రతిజ్ఞ నెరిగి తిరోహితుడైన కౌరవరాజెచట డాగెనో తెలియరాలేదు.

యుధి: తరువాత?

పాంచా: తరువాత దేవా! కృష్ణసారథికులై భీమార్జునులు శమంతపంచకము జుట్టిరా వెదకినను నాతని జాడ దెలియలేదు. అప్పట్టున వాసుదేవుడు దైవకృతికి వగచుచుండ, భీముడు నిశాకాలతడి చ్చటుల పింగళకటాక్షమ్ముల నెలయించుచుండ, బీభత్సుడు విచారనినిఃసృతనిఃశ్వసితుండై యుండ, మాదృశపరివారజనము కర్తవ్యమూఢమై యుండ,

ద్రౌప: ఏమైనది?

పాంచా: స్కంధన్యస్తమృగమాంసభారుండును, నూత్నవిశసితమృగరక్తలోహితదేహవసనుండును, పూర్వ సంవిదితుండును నగు నొక్క కిరాతుడు భీమసేనకుమారుని జేరి యవతీర్ణభారుండై, గమనశ్రమపరుషీభవచ్ఛ్వాసగ్రస్తార్థజ్ఞాతోచ్చరితపదమ్ములతో నిట్లనియెను.

యుధి: ఏమని?

పాంచా: 'కుమారా! ఈ చెంగట కృష్ణద్వైపాయనహ్రదము కడ రెండు కాలిజాడలు నీటిలోనికి బోయి నట్లును, నొక్కటి మాత్రమే తిరిగి గట్టెక్కినట్లును గనబడినవి. పిమ్మట గుమారుడు బ్రమాణము.' అని విన్నవించెను.

యుధి: **(తలయూచి)** తరువాత?

పాంచా: అపుడు దేవా ! మేమందర మాతడు దారిజూప నా సరస్తీరమున కరిగితిమి. సర్వశుభ లక్షణయుక్తములైన తత్పదముద్రలం గని వాసుదేవుడు భీమునితో,' 'బావా! ఈ పాద చిహ్నము లు సుయోధనునివే కాదగు. అతడు జలస్తంభనవిద్యావేది యగుట నీ సరస్సులో దాగి యుండెనేమో!' యనియెను.

యుధి: లెస్సగా నూహించెను. తరువాత?

పాంచా: అంతట భీమసేనుడా మాటలు విని సరస్సులోనికి దుమికి సర్వజలచరశకుంత సంతాన భయా స్పదంబుగ కలంచి, గట్టెక్కి నిలచి, దిక్కుహరపూరణంబుగ గర్జించి యాతని నుద్దేశించి యుచ్చై స్స్వర మున నిట్లనియెను. "ఓయీ! వృథాభిమానఖ్యాపన! వధూకేశాంబరాకర్షణమహాపాతకీ!

జననంబందితి విందువంశమున, నిచ్చల్ బెన్గదస్ దాల్చుచుస్,
నను, దుశ్శాసనకోష్ణరక్తమధుపానక్షీబునిస్ శత్రువం
చు, నిరస్తాఖిలదుష్టరాక్షసుని గృష్ణుస్ సుంత లెక్కింప, కి
ష్టనిలో నుండక, నాకు జంకి , హ్రదమధ్యంబందునస్ డాగితే? 202

ఓ దురభిమానాంధా! నేటికి నీకు నభిమానముమీద కంటె దేహము మీద ప్రేమమెక్కువైనదా!"

జడలముడుల్ విడస్, మగలు సచ్చిన కౌరవకాంతలేడ్చిన
ప్పుడ, చిరమన్యుపావకసముద్భవదుర్వ్యథ తీరెఁ గృకృష్ణకుస్,
వడముడి దుస్ససేను నెద వ్రచ్చుచు రక్తము ద్రావఁ జూచియుస్
మడువున డాగితే! దురభిమాన మకాలమునస్ దృజించుచుస్. 203

ఇంతకంటె, పాంచాలీపతిని శరణు వేడిన మేలుగదా' యని యధిక్షేపించెను.

ద్రౌప: తదీయదురభిమానభిత్తికాశనిపాతములైన యీ మాటలే నా మనోవ్యథను సగము బోగొట్టినవి. ఇక నా నాథుని క్షేమముగా జూడగలిగిన జాలును.

యుధి: దేవీ! ఇట్టి సమయమున సందిగ్ధాలాపములాడకుము. పాంచాలకా! తరువాత!

పాంచా: దేవా! అంత గురురాజెంతకును రాకుండుటచే విసివి గదాపాణియై యా విశాలసరస్సులోనికి మరల దుమికి జలచరమ్ములెగిరిపడ, జలపక్షు లెగిరి పార, జలమ్ములొడ్డుదాటిపొరల సర్వ జంతూపద్రవమ్ముగ నుద్ధతమ్ముగ గలగుండు వెట్టెను.

యుధి: ఐనను వెలువడలేదా?

పాంచా: దేవా! వెలువడకెట్లుండగలడు!

రోధోమధ్యచరన్మరుత్ప్లుతముహుర్ధోర్మందరోన్మంథనస్,
గ్రోధాగ్నిస్ఫుటవిస్ఫులింగసముదృగ్ఘోరాకృతిస్, క్షీర పా
థోధిప్రోత్థ హలాహలాగ్ని శిఖకుస్ దోడై సరోమూల మా
యోధుండంతట వీడివచ్చె మనవారుత్సాహులై యార్వగస్. 204

యుధి: సాధు! క్షత్రియుడనిపించుకొనినాడు. తరువాత!

పాంచా: అట్లు వెలువడి గదసారించుచు మారుతితో "నోయీ! మీకు బెదరి దాగితి ననుకొంటివా? మిమ్మింకను బరిమార్పకునికికి లజ్జించుచు నిట విశ్రమించితిని గాని నాకు మీవలననే కాదు మరి యెవరివలననైనను వెరపేమి ? " యని పలికెను.

యుధి: అదిగో! అభిమానమింకను చేవతోనే యున్నది. తరువాత.

పాంచా: దేవా! అంతటఁ బరస్పరాధిక్షేపవాక్యములతో నచటనే యుద్ధసంనద్ధులైన వారిరువురను కృష్ణార్జునులు వారించి యొడ్డునకు దెచ్చిరి.

యుధి: తరువాత!

పాంచా: అంత గురుప్రభువు నానాపక్షిసమూహభక్ష్యమాణనిహతనరవాజిగజశరీరసమ్మర్దంబును, విశీర్ణరథసహస్రభరితమ్మును, అపగతస్వబంధుమిత్రమ్మును, నిష్కారవమ్మును, సముద్ధత ప్రతిబలయోధమ్మును నైన రణరంగమ్ము నొకసారి బరికించి దీర్ఘముగ వెచ్చనూర్చెను.

యుధి: అప్పుడైన విదురగాంగేయకృష్ణాదుల బోధనలు జ్ఞప్తికి వచ్చి యుండును. తరువాత?

పాంచా: అట్లు విషణ్ణుడై యున్న యాతనితో భీమసేనుడు , "దుర్యోధనమహారాజ! పూర్వపరిజ్ఞాతమే యైన బంధునాశమునకు నేడు వగవనేల? పాండవులు ససహాయులనియు, నీ వేకాకి వనియు జింతింపకుము.

కొనుము కవచమ్ము, నివిగొ, కైకొనుము నీకు
వలయు శస్త్రముల్; మా భ్రాతృపంచకమున
నెవరితోఁ బోర సులువని యెంతు వీవు,
వాని తో సమసమరపర్వమ్ము నీకు." **205**

అని చెప్పెను.

యుధి: క్రోధవశుడయ్యును తమ్ముడు ధర్మము నేమరలేదు. తరువాత?

పాంచా: దేవా! ఆ మాటలు విని ధార్తరాష్ట్రాగ్రజుడు సాసూయముగ భీమార్జునులను మార్చి మార్చి చూచుచు-

అనుజ హంత యొక్కడు మిత్ర హంత యొక్క
డగుట, మీ యిర్వురందెవ్వడైన నొకటె,
కాని సాహసప్రియుడవు గాన నాకు
నప్రియుడవయ్యుఁ, బ్రియుడవీ వాజి సలుప.' **206**

అని తన నిశ్చయమును బ్రకటించెను.

యుధి: అది తమ్ముని ప్రతిన కనుకూలమే. తరువాత?

పాంచా: అంతట వారిరువురు గృతపరికరులై పరస్పరోపాలంభవాక్యపూర్వకమ్ముగ గడగి, బహువిధ పరిభ్రమితగదాదండులగుచు, నానావిధ సంచారమ్ముల, వివిధచంక్రమణమ్ముల బరస్పరజిగీషతో దిదృక్షుచక్షుర్భీకరమ్ముగ బోరసాగిరి. శ్రీకృష్ణులంతట నన్ను దేవరకడకు సందేశహరునిగా బంపిరి.

యుధి: ఏమని భగవానుని సందేశము?

పాంచా: యుధిష్ఠిరమహారాజా! ఆసన్నావధికమైన మనభీమసేనుని దారుణప్రతిజ్ఞయు, దిరోహితుడైన సుయోధనుడును మనకు నిక్కముగ జింతాహేతువులే యైనవి. కాని, యిప్పటికా దుష్టుడు భీమబాహుపంజరగ్రస్తుండగుట మన మనఃఖేదంబు వాసె. నీవిక సకలమహీచక్రంబు నిర్వైరి చక్రంబుగ నెంచుము. మంగళారంభముల బ్రవర్తింపజేసి నిశ్చింతముగా నుండుము.

తరియయ్యెఁ సమకూర్ప వస్తువులఁ ద్వద్రాజ్యాభిషేకార్థమై,
చిరకాలోజ్ఝితకేశబంధమమరుఁ సింగారమై కృష్ణకుఁ,
ధరణీశద్రుమభంక్తు శాతపరశూద్దండుండు రాముండు, దు
ర్భరకోపాంధుడు భీముడుఁ రిపులఁ ద్రుంపఁ సందియంబుండునే? **207**

అని మీకు విన్నవింపుమనియెను.

ద్రౌప: త్రిజగన్నాథుడే యిట్లు పలుకగా నన్యథా యగునా!

పాంచా: అమ్మా! ఇది కేవలము భగవానుని సందేశమే కా దాదేశము గూడ.

యుధి: భగవద్వాక్యము నెవడు మాత్రము వికల్పించును? ఎవరక్కడ?

(కంచుకి ప్రవేశించును)

కంచు: జయము మహారాజా! ఏమి యానతి?

యుధి: దేవకీనందనప్రసాదమున మన భీమసేనుడు విజయియై రానున్నాడు. తదుచితమంగళా చరణముల సిద్ధము జేయింపుము.

కంచు: **(ఉత్సాహముతో పరిక్రమించి)** ఓహో! పురోహితప్రధానులారా! అంతఃపురనియుక్తులారా! తూర్య వాదకులారా! భుజబలప్లవోత్తీర్ణధార్తరాష్ట్ర కల్పితపరాభవసాగరుడును, దుర్వహప్రతిజ్ఞాభార నిర్వ హణవిరాజితుండును, ధార్తరాష్ట్రశతతరూన్మూలనప్రభంజనుడును, దుశ్శాసనవక్షోవిదారణ నర సింహుడును, దుర్యోధనోరుభంగ నిర్ధారితపరిపూర్ణవిజయుండును, నగు చిరంజీవి భీమసేనునకు సమ్మాన మంగళాచరణములకై యుధిష్ఠిరమహారాజులవారు సాదరముగా నానతి యిచ్చినారు. కనుక నాయా కృత్యములను గావించుకొని సిద్ధముగా నుండుడు.**(చెవియొగ్గి)** ఏమంటివి? అంత టను సర్వసంసిద్ధముగా జేయించియే యున్నాము చూడలేదా యనియా! మంచిది, నాయన లారా! చెప్పకమునుపే సరియైనపనులుజేసియుండుటయే నిక్కపు రాజభక్తి గదా!**(మరలివచ్చి)** దేవా! అంతయు సిద్ధముగా నే యున్నది.

యుధి: మంచిది.జయంధర!

కంచు: దేవ! ఆజ్ఞాపింపుడు..

యుధి: ప్రియవార్తాశ్రావకునీ పాంచాలకుని బారితోషికమున బరితుష్టుని గావింపుము.

కంచు: చిత్తము. దేవర యానతి. **(ఇరువురును కంచుకితో నిష్క్రమింతురు.)**

ద్రౌప: మహారాజా! ఆ దుష్టకౌరవునకు మీలో నొక్కరితో మాత్రమే పోరిన జాలని యవకాశమిచ్చుటలో

భీమసేనుని యాంతర్యమేమై యుండును! ఆతడొకవేళ కవలలో నొకరిని గోరుకొని యున్నచో గీడు గదా!

యుధి: స్వపక్షము రథికత్రయావశిష్టమగుట జేసి శరీరమాత్రవిభవుడై మిగిలిన ధార్తరాష్ట్రుడు రణమ్ముకనే వీడినను, బిత్రుముఖమున సంధినే వేడినను, సర్వరిపువధప్రతిజ్ఞ వ్యర్థమై మిగులును గనుక ను, మా యేవురలో నొక్కనియెదుటనైన సుయోధనుడొక్కనిముసమైన నిలచి పోరలేమి ధ్రువం బని దెలిసియుంటచేతను, వాని కీ జయలోభమును గల్పించుటకై జరాసంధవైరి యిట్లు నియ మించియుండును. ఐనను జచ్చువరకు దురభిమానముడుగనేరని సుయోధనుడు తప్పక భీమునే, యందును గదారణమునకే కోరుకొనును. నాకిట్లనిపించుచున్నది.

మారుతి కీడు లేరు నరమాత్రులలోన గదారణమ్మునన్,
సీరిని బోలు కౌశలము చేత సుయోధనుడుస్ బ్రశస్తుడే!
వీరిక యుద్ధమంచుఁ దలపించుచునున్నది యంతరాత్మ, త
త్కౌరవపద్మమత్తకరికల్పునకున్, శుభమౌను గావుతన్. 208

(తెరలో)

అయ్యా! దాహార్తుడను. అలసితిని. ఎవరైన నీరిప్పించి నీడకు జేర్చి కాపాడుడు.

యుధి: (విని) ఎవరక్కడ?

(కంచుకి ప్రవేశించును)

కంచు: దేవా! ఏమి యానతి?

యుధి: ఎవరో చూచిరమ్ము.

కంచు: చిత్తము. **(పోయి మరలి వచ్చి)** దేవా! శ్రాంతుడైన యతిథి వాకిట నున్నాడు.

యుధి: త్వరగా గొనిరమ్ము.

కంచు: చిత్తము. **(నిష్క్రమించును)**

(పిదప మునివేషములో నున్న చార్వాకుడను రాక్షసుడు ప్రవేశించును.)

రాక్ష: **(తనలో)** సుయోధనస్నేహము వలన బాండవులకు గీడు జేయగోరి చూచుచున్న నాకు నేటికీ యవకాశమొదవినది. ఈ చార్వాక రాక్షసుని మాయాకల్పన కీ పాండవులెట్లు నిలచెదరో చూచెద గాక. **(పరిక్రమించి, ప్రకాశముగా)** అయ్యా! దప్పిగతో నున్నాను. ఎవరైన పానీయ మిప్పించి సేద దీర్పగలరా! **(సమీపించును)**

(అందరు లేచి నిలచి యుందురు).

యుధి: మునీ! నమస్కారము.

రాక్ష: రాజా! ఇది శిష్టాచారములకు సమయము గాదు. ముందు నాకు కొంచెము నీరు దెప్పింపుము.

యుధి: అట్లే.ఇదె యాసనము. కూర్చుండుడు.

రాక్ష: **(కూర్చుండి)** మీరును గూర్చుండుడు.

(అందరు గూర్చుందురు)

యుధి: ఎవరక్కడ? మహర్షికి మంచినీరు దెచ్చి యిమ్ము.

కంచు: **(కలశముతో బ్రవేశించి)** మహారాజా! ఇదిగో సురభిశీతలజలకలశమును పానపాత్రమును.

యుధి: ఆర్యా! దాహము దీర్చుకొనుడు.

రాక్ష: **(ఆచమింపబోవుచు)** అయ్యా! నీ తీరు జూడ క్షత్రియుని వలె నున్నావు!

యుధి: సరిగాఅ యూహించితిరి. క్షత్రియుడనే.

రాక్ష: అట్లయిన, నిత్యసంగ్రామప్రవర్తులగు మీకు స్వజనమరణాశౌచమత్యంతసులభము. కనుక మీ చేతి నీరు ద్రావరాదు. సరియే, యీ నదీపరిప్రసారశీతలవాయువులే మా శ్రమను దీర్చును లెమ్ము.

ద్రౌప: బుద్ధిమతికా! మహర్షికి దాలవృంతముతో వీచుము.

(చేటి విసరును)

రాక్ష: అమ్మా, మునిజనులకు మా కీ రాజోపచారములు దగునా?

యుధి: మహర్షీ! ఏ కారణమున మీ రింతటి శ్రమ గలిగించుకొంటిరి?

రాక్ష: కౌతుకాధీనమానసుడనై, యీ శమంతపంచకమున జరుగుచున్న క్షత్రియవీరుల ద్వంద్వ యుద్ధముల నాలోకించుచు టెక్కుదినములనుండి తిరుగుచుండుటచేత మిగుల నలసితిని. అందు చేతనే నేడీ శరదాతపమున కోర్వలేక తుదివరకు జూడక సగములోనే సుయోధనార్జునుల గదాయుద్ధమును వీడి వచ్చితిని.

(అందరు ఖిన్నులై యులికిపడుదురు.)

కంచు: మహర్షీ! కాదు కాదు. సుయోధనభీమసేనులకు గదా!

రాక్ష: ఏమీ ! చూడకయే మాటలాడుచుంటివి? అట నుండి వచ్చినవాడను నేనా, నీవా?

యుధి: మహర్షీ! చెప్పుడు చెప్పుడు.

రాక్ష: ఒక్క క్షణకాలము విశ్రమించి యంతయు నీకు దెలుపుదును గాని యీ ముదుసలికి జెప్పను.

యుధి: ఏమంటిరి? సుయోధనార్జునులకనియా?

రాక్ష: వారికనియే కదా ఇంతకు మునుపు జెప్పితిని?

యుధి: కాని, భీమునితో గాదన్న మాట!

రాక్ష: అది ముందే జరిగిపోయినది.

(రాజును ద్రౌపదియు మూర్ఛిల్లుదురు. కంచుకియు, జేటి యు దేర్చుదురు)

యుధి: **(తేరుకొని)** మునివరా! ఏమంటిరి? భీమసుయోధనుల యుద్ధ మింతకు ముందే జరిగినదనియా?

ద్రౌప: **(దుఃఖముతో)** స్వామీ , ఎమి జరిగినదో పూర్తిగా దెలుపుడు.

రాక్ష: కంచుకీ! ఏల వీరిట్లు గలవరపడుచున్నారు? ఎవరయ్యా వీరు?

కంచు: వీరు యుధిష్ఠిరసార్వభౌములును వారి దేవేరి పాంచాలరాజ దుహితయు.

రాక్ష: అయ్యో! ఛీ ఛీ! క్రూరుడను. తెలియక దారుణమైన పని జేసితినే!

ద్రౌప: హా నాథా! భీమసేనా! **(మూర్ఛిల్లును. చేటి మరల దేర్చును.)**

కంచు: దేవా! ఈ వార్త యేమి?

యుధి: **(కన్నీటితో)** విధి ప్రతాపము!

మునివర! సందిగ్ధార్థము విననప్పుడ దుఃభరము పెల్లయ్యె, ధ్రువం
బని యే తెలిసిన నాక్షణమునఁ బ్రాణత్యాగసుఖముఁ బొందుదు సుమ్మీ! 209

రాక్ష: **(సంతోషముతో దనలో)** నా యత్నము గూడ దానికేలే! **(ప్రకాశముగా)** ఇది జెప్పినందుకే నేను జింతించుచుంటిని. మీరంతగా జెప్పుమన్న సంక్షేపముగా జెప్పెదను. బంధువ్యసనవార్తను విస్తరింపరాదుగదా!

యుధి: **(డగ్గుత్తికతో)** మహర్షీ!

విస్తరంబొ, సంక్షేపమో, విశదపరపు,
మిచ్చ మెయి, వానిఁగూర్చి యేదేని వినగ
సిద్ధపడినాడఁ బాషాణ చిత్తుడను ని
తాంత పీడితానుజుడఁ గర్తవ్య జడుడ. 210

రాక్ష: అయిన వినుడు.

కురుపతియుస్ వృకోదరుడు ఘోరవిధమ్మునఁ బోరుచుండ,

ద్రౌప: **(సంభ్రమముతో)** ఏమి జరిగెను?

రాక్ష: .... **సత్వరుడయి వచ్చె .**

యుధి: ఎవరు?

రాక్ష: **సీరి.**

యుధి: **(సాలోచనముగా)** సీరియా! వచ్చి?

రాక్ష: .... **యటు వచ్చి కనుంగొనుచుండియుండి, త**
త్కురుపతి మీది కూర్మి మెయి గూఢపు సంజ్ఞ యొనర్ప, నాత డ
వ్వైరవున భ్రాతృహంత యగు భీమునిపైఁ బగనీగె భూవరా! 211

యుధి: వత్సా! వృకోదరా! **(మూర్ఛిల్లును)**

ద్రౌప: నాథా భీమసేనా! సౌగంధికాహరణప్రియకారణా! నాపరాభవమునకు ప్రతీకారమొనర్చు నేకైకాధారమవు నీవు గూడ లేకపోయితివా! **(మూర్ఛిల్లును)**

కంచు: హా కుమారా! నీ విజయవార్త లప్పుడే విపర్యయములైనవా! మహారాజా! శోకింపకుడు . మహర్షీ! వీరినించుక యోదార్పుడు.

రాక్ష: **(తనలో)** ఓదార్తును, పిదప నుసురును బాపుదును. **(ప్రకాశముగా)** భీమాగ్రజా! వృత్తాంతశేష మున్నది. ఒక్క క్షణము సహింపుము.

యుధి: **(తెప్పరిల్లి)** ఏమా శేషము?

ద్రౌప: **(తెలిసి, యాశతో)** స్వామీ యేమది?

రాక్ష: **అమ్మెయి జన్మయోగ్యమగు నంతము నందిన యన్నఁ గాంచి, దుః**
ఖమ్మున నర్జునుండు దన గాండివ మవ్వల వైచి, రక్తసి
క్తమ్మగు భీమసేను గదఁ గైకొని కౌరవుఁ దాకెఁ, గృష్ణు డ
డ్డమ్మయి యేమొ చెప్పగ నొడంబడకుండఁ బ్రచండవేగియై. 212

సుయోధనుండును విజయసంభ్రమమహోద్ధతగదాభ్రమణపద్ధతుల సముద్ధురాహ్వానమ్మున నాతని మార్కొనియెను. అంత గదాయుద్ధమున వారల తారతమ్యమునెరింగిన బలరాముడు కిరీటి యోటమి నూహించి, స్నేహవశమున గదలలేకున్న కృష్ణుని బలవంతముగా రథమెక్కించుకొని ద్వారకకు బోయెను.

యుధి: అర్జునా మేలు మేలు. గాండీవమును విడచినప్పుడే భీమానుసారివైతివి. మరి నేనే రీతి నీ పాడు ప్రాణముల ద్యజింతును?

ద్రౌప: **(దుఃఖించుచు)** నాథా! గదాపరిశ్రమమెరుగని నీ తమ్ముని దారుణుడైన రిపుని ముందు డించి పోవుట నీకు దగునా? **(మూర్ఛిల్లును)**

రాక్ష: రాజా! అంతట నేను ....

యుధి: చాలు చాలు, ఇంకను వినవలయునా! వత్సా, భీమసేనా! నాడు కాంతారవాసమున నిన్ను జూచు కొని కదా మేమన్ని యాపదల గడచితిమి! ఇక యీ కష్టకాలమున నీవులేని మా కెవ్వరు దిక్కు? ఏ యపరాధమునకు గినిసి నన్ను వీడి పోయితివి తండ్రీ!

అపుడు దురోదరవ్యసనినొచు గజాయుతసత్త్వ, నిన్, గత
త్రపుడఁ, బణీకరించితిని, దాసత సైచితి వీవు భక్తి మై;
యపకృతి సేసినానె యిపు డంతకుమించి? యిటుల్ ద్యజించి న
న్నపగతబంధుఁ జేసితివె? యంతటి భక్తియు నేడు బోయెనే? 213

ద్రౌప: **(తెలిసి)** మహారాజా! ఏమైనది?

యుధి: ద్రుపదపుత్రీ! ఏమైనదేమి!

బకకిమ్మీరహిడింబసారసలతావన్యేభముస్, దుష్టకీ
చకదావానలకీలికావళిఘనాసారంబు, లోకైక బా
ధక బార్హద్రథి భూరిభూధరభిదాదంభోళి, త్వద్వాంఛితా
ర్థకృతిస్థేముడు భీముడే మనకు దూరంబయ్యె సాధ్వీమణీ! 214

ద్రౌప: హా నాథా! నీవుగదా నా వియుక్త కేశములను ముడువవలసినవాడవు! ఈ రీతి బ్రతిజ్ఞ నిర్వ ర్తింపకుండుట నీ వంటి సుక్షత్రియునకు దగునా! అట్లయిన నిదే నేనును నీ వెంట వచ్చెదను. **(మరల మూర్ఛిల్లును)**

యుధి: తల్లీ, కుంతిభోజపుత్రీ! నీ సుతుని చేతల వింటివా? నన్ను నాథుని జేసి తా నొంటరిగా నేగెనట! నాయనా జరాసంధఘాతీ! నీ వింత యల్పాయుష్కుడ వని తెలుపు విపరీత నిమిత్తము నొక్క టైనను జూచినవాడెవ్వడును లేడే! కాదు కాదు. నేనే చూచితిని. కాని మూఢుడనై గురుతింపక పోతిని. వత్సా!

కరదీభూతనృపాఖిలావనిని నా కర్పించియుస్ బొంగి పో,
వరికిస్ గింకరుగా నొనర్చుతరి నా యందుస్ గ్రుధస్ బూన, వ
వ్విరటుస్ గొల్చితి వయ్య! పాచకత దుర్భేద్యమ్ముగా శాంతిమై,
యెరుగస్ ద్వద్విపరీతలక్షణములం చివ్వెల్ల నే మూఢతస్. 215

మహర్షీ! ఏమంటిరి? బలరాముడు రహస్యముగ జేసినసన్న నెరిగి సుయోధనుడు భీముని గూల్చె ననియా!

రాక్ష: అవు నంతే.

యుధి: కృష్ణాగ్రజుడేమి! ఇట్లొనరించుట యేమి! ఇంతకును మా కర్మమిట్లున్నది గాబోలును! దేవా! కామపాల! సుభద్రాభ్రాత! సర్వధర్మజ్ఞుడవు నీవేనా యిట్లు జేయవలసినది?

జ్ఞాతిప్రీతి గణింపవించుకయు; మా కౌంతేయులుస్ గృష్ణుడుస్
జేతోమోదదసఖ్యబద్ధులగుటస్ జింతింప వింతేని; యీ
రీతిస్ క్షత్రియధర్మముస్ విడచి, దుర్నీతిస్, భవచ్ఛిష్యునం
దే తప్పుల్ బొనరింప, నే మునుపు నీ కే కీడు గావించితిస్? 216

(ద్రౌపదిని జూచి) దేవీ! యూరడుము. అతిమాత్రదుఃఖితుడనైన నన్నింకను గ్రుంగదీయకుము.

ద్రౌప: **(తెలిసి)** నాథా భీమసేనా! దుశ్శాసనదుర్యోధన రుధిరార్ద్ర హస్తములతో నా వేణి ముడువుము. చేటీ! నీ యెదుటనీ గదా నాథుడు ప్రతిజ్ఞ చేసియుండెను? **(కంచుకితో)** ఆర్యా! ఇంతకు మునుపే కదా వాసుదేవుడు కేశబంధమహోత్సవమునకాయితము గమ్మని తెలిపెను? అది మిథ్యయేనా! కానిమ్ము, ఆలసింపక నా నాథునే యనుసరింతును. మహారాజా! దయదలచి నాకు జితి బేర్పింపుము. నీవు క్షత్రియోచితవృత్తిని భ్రాతృహంత పైకేగుము. లేదా, నీ యిష్టమైన రీతిని జేయుము.

యుధి: దేవీ! నిజము జెప్పితివి. కంచుకీ! ఈమెకు జితారోహణము తాపోపశాంతినే కలిగించుగాక. నా ధనుర్బాణములందిమ్ము. **(కొంచెమాగి)** ధనుర్బాణములెందుకు ? జయించి యేమి యొరిగించు కొందును?

పాతితపూర్వజక్షతజపాటలఘోరగదాజిఘృక్షుపై
చేతి ధనుస్సు వీడి , తన చేతలఁ గ్రీడియ దారిఁ జూపె నా,
కా తెరగొప్పు, భ్రాతృయుగ మట్లయినప్పుడు గెల్చి, కొన్న యీ
భూతలమేల , కాల్పనె? రిపుస్ బొరిగొందునొ లేక చత్తునో ! 217

రాక్ష: రాజా! నీ కంత జయేచ్ఛయే లేనిచో నటకేగుట వృథాశ్రమము. ఎచటనో ప్రాణత్యాగము జేయుము.

కంచు: ఛీ! ఛీ! మహర్షీ! మీ మనసు రాక్షససదృశము.

రాక్ష: **(ఉలికిపడి)** ఈ ముదుసలి నన్ను గురుతింపలేదు కదా! **(ప్రకాశముగా)** ఓయీ కంచుకీ ! అది కాదు. సుయోధనార్జునుల గదాయుద్ధమును బ్రత్యక్షముగా జూచితినిగదా! దాన వారి భుజసార తారతమ్యమెరింగినవాడను గనుక నీ రాజర్షికి మరొక దుర్వార్తాశ్రవణవ్యసనము గలుగరాదని యిట్లు చెప్పుచుంటిని.

యుధి: మహర్షీ! అప్రియమైనను, సుస్నిగ్ధముగ బలికితిరి. అదియే మేలనిపించుచున్నది.

కంచు: మహారాజా! దేవకల్పులు తమరు గూడ శోకాంధ్యమున క్షత్రధర్మము నుజ్జగింతురా?

యుధి: జయంధరా! ఇతడు చెప్పినది మాత్రము సత్యము గాదందువా! నిజ మారసినను,

ఉన్నత బాహుయుగ్మకుల, నుత్తరపూర్వదిశావిజేతలస్,
సన్నుతశీలురస్, ధనదశక్రపురప్రతిదృష్టశౌర్యసం
పన్నులఁ, జూడఁజాల నటు కష్టదశస్ బడియున్న తమ్ములం,
బన్నిదమాడి వారిఁ బరిమార్చి చెలంగు నరాతి నేనియుస్. 218

కావున బ్రాణత్యాగమే సర్వోత్కృష్టమార్గము. దేవీ! చితి రగులునంతలో నిరువురము గలసియే బంధుజనుల వీడుకొందము.

ద్రౌప: ఆర్యా! దారుసంచయము గావించి యగ్ని రగిలింపుము. నా నాథుని జేర నా మది తొందరపడు చున్నది. **(పరికించి)** ఇదేమి? ఎవ్వరును మా యాజ్ఞ బాలింపకున్నారు? నాథా భీమసేనా! నీవు లేని యీ కురువంశము నేడు పరిజనులకు గూడ జులుకన యైనది గదా1

యుధి: అయ్యా! తాపసా! ఎవరును మా మాట వినుట లేదు. తమరైన ననుగ్రహింపరా?

రాక్ష: రాజా! ఇది మునిజనులకు దగని పని. **(తనలో)** ఇప్పటికి నా యత్నము ఫలింపబోవుచున్నది. ఇక కనుచాటుగా నుండి కథ నడపెదను.**(ప్రకాశముగా)** రాజా! నే నిక్కడ నిలువలేకున్నాను.

(నిష్క్రమించును)

యుధి: దేవీ! ఒక్కడును విధేయుడుగా లేడు . సరే, నేనే స్వయముగా చితి బేర్చెదను.

ద్రౌప: త్వరపడుడు మహారాజా!

(నేపథ్యమున గలకలము)

ద్రౌప: **(విని భయముతో)** మహారాజ! ఎవనిదో విషమభీషణమగు శంఖారావము వినవచ్చుచున్నది. మరియే పాడు వార్త వినవలసియుండుటచే నాలస్యమగుచున్నదో కదా?

యుధి: జాగేమియును లేదు లెమ్ము.

(పరిక్రమింతురు)

యుధి: పాంచాలీ! శ్వశ్రూసపత్నీ జనముల కేదైన సందేశము బంపి యీ పరిజనమును వీడ్కొలుపుము.

ద్రౌప: బుద్ధిమతికా! అత్తగారితో నిట్లు జెప్పుము. "బకజటకిమ్మీరహిడింబసింహబలజరాసంధాది యోధ విజయమల్లుడు నీ మధ్యమసుతుడు దుర్భాగ్యవతినైన నాకారణముగ బరలోకగతుడయ్యెను, దద్వియోగభీతనై నేను ననుగమించుచున్నాను. " అని.

యుధి: మాతల్లితో నా మాటగా యిట్లు జెప్పుము.

"తగులఁబడు లక్కయింటిలోఁ దగులఁబడక,
పుత్రసహితవై యే పుత్రు భుజబలమునఁ,
బ్రదికితివో, వానిఁ గూర్చి దుర్వార్తఁ జెప్ప
వలసె నా, కిట్టివాడింకఁ గలడె తల్లి!" 219

జయంధరా! నీవు సహదేవుని కడకేగి యా యపరబృహస్పతితో , సకలకురుకులలలితవన దవానలుడైన యుధిష్ఠిరుడు నీకిట్లు జెప్పుమనియె నుము. 'సహదేవా! ఒక్కమాట.

అనుజుడ వయ్యుఁ, దుల్యుడవె యౌదువు జ్ఞానమునందు, బుద్ధి లో
న నరయ నీవ జ్యేష్ఠుడవు నాకు, మనీషిత చే గురుండవుస్,
గనుక నినుస్, లలాటఫలకమ్మునఁ బాణియుగమ్ము మోడ్చి ప్రా
ర్థనమొనరింతు నన్నె! పితృతర్పణముల్ నెరవేర్చుచుండుమీ!' 220

జయంధరా! మరియు నకులునితో నిట్లు జెప్పుము. "తమ్ముడా! హృదయసారమున మాకంటె నెక్కుడు వాడవు. మా మార్గము నీ కనుసరణీయము గాదు.

ఇక విడనాడు మా యెడల నిప్పటి దాకఁ గలట్టి కూర్మిఁ, దం
డ్రికి నుదకప్రదాన మొనరించుటకై సహదేవుఁగూడి కా
చికొనుడు మిమ్ము మీరు , వనసీమల కేగియొ, యాదవాళి చెం
తకుఁ జనియో, పరస్పరకృత ప్రణయాపగతాత్మఖేదులై. " 221

అని తెలుపుము పొమ్ము, నా పై యాన.

ద్రౌప: బుద్ధిమతికా! సుభద్రకిట్లు జెప్పెదవా! 'అంతర్వత్ని యైన ఉత్తర కిప్పుడు నాల్గవ నెల. ఆ గర్భస్థుడే యుత్తరత్ర నిరువంశములవారికిని జలప్రదాత కానున్నాడు. కనుక సర్వధా నామెను సంరక్షించుకొనుము ' అని.

యుధి: **(నిట్టూర్చి)** ఔరా! ఎంత దైన్యము! దగ్ధవృక్షమును నీడకై యాశ్రయించినట్లున్నదీమె యవస్థ!

బహుధా విస్తృత భూరిశాఖల, ధరాప్రచ్ఛాదనచ్ఛత్రమై ,
సహితస్కంధమహాలవాలతలవైశద్యమ్ము్మనం బొల్చు భూ
రుహముస్ బోలు మహాన్వయంబు, విధి పౌరుష్యమ్ము్మనస్ నష్ట మ
య్యె; హతాశస్ బునరుద్ధరించునొకొ యింకీ యంకురంబీమెకుస్? 222

ఇక పూర్వనిశ్చితవిధిం బ్రవర్తింతును గాక. జయంధరా! ఇంకను నీవు బోనే లేదా! శపథ పూర్వకముగా జెప్పినను గదలవా!

కంచు: **(దుఃఖముతో)** దేవా! పాండుమహారాజా! నీ పుత్రులకా యీ దురవస్థ! అమ్మా, కుంతిభోజకుల పతాకా! పృథాదేవీ! నేటికిని నీ కష్టములు ముగియలేదా!

సకలమహీతలమ్ము్మ౯, దన చల్లని నీడ సుఖింప౯జేయు తా
వకసుతకాననమ్ము్మ , బలభద్రుడు త్వత్ప్రియసోదరాత్మజుం
డకరుణుడో, దురాత్ము్మడొ, వెడంగొ, గదారణమందు భీము దే
శికుడ౯, గిరీటి బావనని, చింత యొనర్పక,యిట్లు గాల్చెనే! 223

(రోదించుచు పోబోవును.)

యుధి: **(స్మృతి నభినయించి)** జయంధరా!

కంచు: దేవా!

యుధి: **(నిర్వేదముతో)** మనకంతపాటి యదృష్టము లేదు గాని, చెప్పవలసినది గనుక చెప్పుచున్నాను. ఒక వేళ యర్జునుడే విజయియై వచ్చినచో నా మాటలుగా నిట్లు జెప్పుము.

'హలియే హేతువు భీముడిట్లగుట, కట్లైనస్ సరే వానిపై
నలుగంబోకు, మతండుజూడ మన కత్యంతాప్తుడుస్ బావయుస్
జెలి యౌ కృష్ణున కన్నయే కనుక; మన్నింతేని నన్నీవు, కా
నలకైనం జను, గాని, నిష్కరుణ మూనం బోకు మీ క్షాత్రముస్. ' 224

కంచు: దేవా అట్లే. **(నిష్క్రమించును)**

యుధి: పాంచాలీ! ప్రజ్వలితపావకదేవు డడుగో కీలికా కరములతో మనల నాహ్వానించుచున్నాడు. ఇదే ప్రవేశింతును.

ద్రౌప: మహారాజా! మన్నింపుడు. ముందు నేనే చొరగా ననుజ్ఞ యిండు.

యుధి: అటులైన గలసియే చొత్తము రమ్ము్మ.

చేటి: అయ్యో! సకలదేవతలారా! సోమవంశరాజర్షి యుధిష్ఠిరుడును, యజ్ఞవేదీసంజాత ద్రుపదపుత్రియు బంధువ్యసనార్తులయి యగ్నిలో బడుచున్నారు. కాపాడరా! (వారిపాదములపై బడి) దేవా! ఏమి యీ దారుణనిర్ణయము!

యుధి: ప్రియసహజుడు గతించినప్పుడు జేయవలసినదే. **(స్మృతినభినయించి)** భద్రా! జలమిటుదెమ్ము్మ.

చేటి: **(జలపాత్రదెచ్చి యిచ్చును)**

యుధి: **(ఆచమించి, నీటిని దోసిలితో వదలుచు)** ఇది ప్రపితామహుడు శంతనునకు . ఇది పితామహుడు విచిత్రవీర్యునకు. ఇది **(గద్గదముగా)** జనకుడు పాండు రాజునకు. **(వదలి)**

సలిపినాడ నీ కిన్నాళ్ళు సలిల కర్మ,
కలుగఁ బోదింక నేనిచ్చు జలము నీకు,
తుట్టతుదిగ, మాద్రీమాతతోడఁ గూడఁ
గలసి కైకొను మీ జలాంజలిని తండ్రి! 225

ఇక తమ్మునకు. **(కన్నీటిని దుడిచికొని, నీటిని దోసిట బట్టి)**

నీరమిదే లసజ్జలజనీలవిలోచనసుందరాస్య , యో
మారుతి, నీకు! నొక్క క్షణమాగు, పిపాస యడంపుమయ్య, నిస్
జేరుచునుంటి సత్వరమ నేనునిదే, మన మిర్వురం బొకే
సారిగఁ ద్రావవచ్చు ననుజా! తుదికోరిక దీనిఁ దీర్పవే! 226

ఐనను, సుక్షత్రియగతినందిన తమ్ముని గతులకు , నికృష్టుడను నేనెట్లు పోజాలుదును? అనుజా! నేటికి నీ యన్న యెడ గౌరవము దప్పించితివా!

జననీస్తన్యము ముందు గ్రోలితిని వత్సా, వెన్కనే త్రావి తీ;
వనుభుక్తమ్ములు నీకు నా పిదపనే యాహారపానీయముల్;
మనకీ చందమె చెల్లె యజ్ఞముల సోమప్రాప్తిలోఁ గూడ; కా
ని, నివాపాంజలి కీవు ముందయితివే, నీ కిట్లు రాఁ బాడియే? 227

దేవీ! నీవును జలాంజలి విడువుము.

ద్రౌప: చేటీ! నీరందిమ్ము.

(చేటి తెచ్చి యిచ్చును)

ద్రౌప: **(అంజలి నింపి)** మహారాజా! ఎవరికని దీనినిత్తును!

యుధి:
తనయశతకార్తిఁ గుంగు గాంధారితోడ
సరిగఁ దనతల్లిఁ గూడ వందురగఁ జేసి,
కాని కాలాన స్వర్లోకగామి యైన
ప్రాణ నాథున కిమ్ము నివాప జలము. 228

ద్రౌప: **(వదలి, డగ్గుత్తికతో)** నాథా భీమసేనా! నీ పాదదాసి నీ కొసగు నీ జలము స్వర్గగామి వగు నీకు పాదోదక మగు గాక!

యుధి: నాయనా! ఫల్గునాగ్రజ!

ప్రతినఁ జెల్లించుకొనెడి లోపలనె నిన్నుఁ

బాడు దైవమ్ము మాకెడఁ బాపఁ బట్టి,

కృష్ణ జూడు మసంవృత కేశ యగుచు

నే యొసంగు జలమ్ములు నీకు వత్స! 229

ద్రౌప: నాథా! ఆలసింపకుడు, మీ తమ్ము డెడ మగు నేమో!

యుధి: (అభినయించి) పాంచాలీ! కుడిక న్నదరుచున్నది! భీముని తప్పక కలసికొందుమని తోచు చున్నది.

ద్రౌప: సర్వథా యట్లే యగు గాక!

(కంచుకి భయోద్విగ్నుడై ప్రవేశించును)

కంచు: మహారాజా! రక్షింపుడు. ఆ కౌరవాధముడు రక్తసిక్తశరీరాంబరుడై యుద్యతకాలదండుడైన యముని వలె నుద్ధృత భీషణగదాపాణియై యిటే వచ్చుచున్నాడు.

యుధి: దైవమా! నీ పంతమే నెగ్గెనా! **(మూర్ఛిల్లును)**

ద్రౌప: హా మత్స్యయంత్రభేదీ! నీవును నీ చిన్నన్ననే యనుసరించితివి గాని, మహారాజును గాని యీ దీనురాలిని గాని దలపవైతివా!

యుధి: (తెలిసి) వత్సా, సవ్యసాచీ! ముక్కంటి నెక్కటి కయ్యమ్మున స్రుక్కించితివే! నివాతకవచ కాలకేయాదిమహారక్షోగణ సంహారకుడవే! గంధర్వులబారినుండి నీవు విడిపించి బ్రదికించిన వాని చేతనే చిక్కితివా!.. కాదు కాదు ఈ నెపమున నీవే స్వేచ్ఛమై యిట్లు జేసి యుందువు.

కొడుకులఁ జూచు కోరికయొ, కూర్మిగురుం గను నిచ్ఛయో, యనిం

బడిన నిజాగ్రజున్ గలియు వాంఛయొ కల్గినదేమొ! లేనిచో,

నడలుచు నున్న నన్నును, స్వయంవర లబ్ధను వీర్యశుల్క నీ

పడతిని , మాతృమూర్తిఁ, బరిపాటిగ వీడ్కొనకే గమింతువా! 230

(మరల మూర్ఛితుడగును)

కంచు: అయ్యయ్యో! ఆ కౌరవాధముడు నిర్నివారుడయి యిటే వచ్చుచున్నాడు! దేవి గారికి జితాప్రవేశ కాలము, నేనీ పని గావింతును. **(చేటితో)** నీ వేగి యే ధృష్టద్యుమ్నునో యే కవలనో శరణు జొరుము. భీమార్జునులు లేమి, యీ మహారాజిట్లైన నిక యిక్కడ రక్షకు లెవరు?

(తెరలో మరల గలకలము, పిదప)

శమంతపంచకసంచారులారా! నష్టవీరరణరంగావశిష్టవిరళ సైనికులారా! నన్ను జూచి భయపడకుడు. యాజ్ఞసేని యెక్కడ?

"దాసివి రమ్మిటంచుఁ దొడఁ దట్టుచుఁ బిల్చెఁ బతుల్ గనంగ ము

న్నే సతినిన్ సగర్వముగ, నేసతి వల్వల నొల్వఁ జేసి , సో

త్ప్రాసముగా హసించెను సభాస్థలిఁ, దమ్ములతో సుయోధనుం,

డా సతి , పంచపాండవకులాంగన యెక్కడ నుండె దెల్పుడీ! ” 231

యుధి: (అవష్టంభముతో) పాంచాలీ! భయపడకుము. ఎవరక్కడ! ధనుర్బాణములు దెమ్ము. రమ్మురా దుర్యోధన హతకా! నీ గదారణకౌశలమును శిలీముఖాసారముచే నడగింతును. ఓరీ కురుకుల కళంకమా! నాకు భీమార్జునులపై బ్రేమ కలదు గాని నీ పై గరుణ యనుకొంటివా?

మగధక్ష్మాపమదేభయూథపతిసింహంబైన భీముండు, భూ
తగణాధీశభుజాబలప్రతినియుద్ధప్రౌఢుడౌ క్రీడి, దృ
గ్యుగతుల్యప్రియసోదరుల్ సనిన నే గ్రూరుండగా నుండ ,నీ
పగిదిస్, గాని మదాశుగప్రతతి నీ ప్రాణంబుఁ బోకార్చనే? 232

(అంత రక్తసిక్తశరీరముతో గదాపాణి యగు భీముడు ప్రవేశించును.)

భీము: (రౌద్రముగా బరిక్రమించుచు) ఓయీ! సైనికులారా! ఏల మీకీ యావేగము! భయపడవలదు.

ఓ సమరావశిష్ట నృపయోధసమూహములార! యేల యీ
త్రాసము నన్ను జూచి? నిహతద్విపవాజిశరీరరాశులం
దోసరనేల? రాక్షసుడనో! పెనుభూతమనో! విరోధ్యసృ
గ్వాసితసర్వగాత్రుడను క్షత్రియుడస్ గృతశత్రునాశుడస్. 233

యాజ్ఞసేని యెక్కడ? **(సమీపించును)**

ద్రౌప: (తేరుకొని) మహారాజా రక్షింపుము.

కంచు: అమ్మా! ఇక రక్షణము కేవల మలభ్యము. సత్వరచితాప్రవేశమే యేకైకరక్ష.

ద్రౌప: ఏమీ! నేనింకను జితి యొద్దకే పోలేదా! **(లేచును)**

యుధి: ఎవరక్కడ? ధనుస్సు దెమ్ము. ఓహో! పరిజనమే లేరా! కానిమ్ము. బాహుయుద్ధముననే యా నీచు నెత్తి యీ యగ్నికుండమునబడవైచెదను. **(పరికరము బంధించును)**

కంచు: అమ్మా! యాజ్ఞసేనీ! ఇక బ్రతీకారాశయే లేదు. కనుక చూపులకడ్డముబడుచున్న యీ కేశముల నిక ముడిచివేయుము. సత్వరముగ జితి జేరుము.

యుధి: ద్రౌపదీ! ఆ యధముడు చావకుండగనే కేశముల ముడిచెదవా!

భీము: (సమీపించి) నేనుండగా దుశ్శాసనకరాకృష్టములైన యీ కేశములను ముడువగా నీవేల? నేనే సంహరింతు నాగుము.

(ద్రౌపది భయముతో దూరముగ జరుగును.)

భీము: నిలువుము నిలువుము. ఆ భయమెందుకు? ఇప్పు డెచ్చటకు బోయెదవు? **(కేశములను బట్టుకొనబోవును)**

యుధి: (అడ్డుపడి వేగముగ భీముని బాహువులలో బంధించుచు) ఓరీ! భీమార్జునహంతా! దుర్యోధన హతకా! ఇప్పుడు నీవెచ్చటకు బోయెదవు రా!

ఆది నుండియు మాకు నిత్యాపకారి,

విప్పు డనుజయుగ్మము సమయించి, మిడిసి

పడుచుఁ, బడితివస్మద్బాహు పంజరమున,

ఒక్క యడుగైనఁ బోఁజాల వుసురు తోడ! 234

భీము: ఏమిది! అగ్రజుడు నన్ను జూచి సుయోధనుడనుకొని భ్రమించి దండింపబోవుచున్నాడు!

కంచు: **(పరిశీలించి, సంతోషముతో)** దేవా! మోసపోయితిమి! ఇతడు ధార్తరాష్ట్రుడు గాడు. భీముడు. నీ తమ్ముడు. దుర్యోధనరక్తసిక్తారుణితశరీరాంబరుడగుట దెలియరాకున్నాడు. సందేహము లేదు.

చేటి: **(ద్రౌపదిని గౌగిలించుకొని)** దేవీ, మానుము మానుము. వీడె నీ పతి భీమసేనుడు కృతప్రతిజ్ఞాత కార్యుండై, వేణీసంహారము జేయుటకు నీకై వచ్చినాడు.

ద్రౌప: చేటీ! వట్టిమాటలతో నన్నోదార్చుచున్నావా!

యుధి: జయంధరా! ఏమందువు! ఇతడనుజద్వేషి సుయోధనుడు గాడా? మన భీముడేనా!

భీము: దేవా అజాతశత్రుమహారాజా! ఇకనెక్కడిసుయోధనుడు? నేడు నేనా పాండవపరిభావిని బట్టి ,

తనువుస్ జెండితి, నూరువుల్ విరిచితిస్, ధాత్రిం బడం గూల్చి; చం

దనపుం బూతవలెస్ మెయిస్ బులిమితిస్ దద్రక్తముస్, చండ భం

డనకుండమ్మున మండి మాడె రిపుతండంబెల్ల, నీవన్న దు

ష్టుని పేరే మిగిలెస్, యశోవిభవముల్ శోభిల్లు నీపై యికస్. 235

యుధి: **(నెమ్మదిగా భీముని వదలి కన్నీరొత్తుకొనును)**

భీము: **(నమస్కరించుచు)** అన్నగారికి జయమగుగాక!

యుధి: **(లేవనెత్తి)** వత్సా! బాష్పరోధముచే జూడలేకున్నాను. నీవును గిరీటియు సుఖులేకదా!

భీము: సర్వరిపుసంహారంబున జయశోభితులైన మీ కృపచే నేను నర్జునుడు నిరువురము గుశలులమే.

యుధి: **(భీముని గౌగిలించుకొని)**

వైరులకేమి, తన్నిధనవార్తలకేమి యటుండనిమ్ము, వే

మారు వచింపుమయ్య, నిజమా యిది! నీవు బకారివే కదా!

భీము: అవును.

యుధి: **దారుణవిక్రమాఢ్యమగధప్రభు దేహసరోంతరాళసం**

చారవినోదినక్రమవె సత్యముగా?

భీము: అవును, నేను నిక్కముగా భీముడనే.

యుధి: **ఇది చాలు నాకికస్.** 236

భీము: అగ్రజా! ఒక్క క్షణకాలమాగుడు.

యుధి: ఇంకేమి మిగిలియున్నది?

భీము: ముఖ్యకార్యమే మిగిలి యున్నది. సుయోధనరక్తసిక్తములైన యీ చేతులతో యాజ్ఞసేని వేణిని ముడువవలసి యున్నది.

యుధి: కానిమ్ము. పాపము! దీనురాలు చిరదీర్ఘనిరీక్షితమైన వేణీసంహారోత్సవానందము ననుభవించు గాక!

భీము: (ద్రౌపదితో) దేవీ! సకలరిపుక్షయమున శాశ్వతసౌభాగ్యవతి వైతివి.

ద్రౌప: సర్వకాలములందును తమకిట్లే విజయమగును గాక!

భీము: పాంచాలీ! బెదరకుము, ఇటుచూడుము.

నిండుసదస్సులోన నిను నీచత నీడ్చిన వాని గుండియల్
జెండుకత్రావఁ జిక్కె నిది చిక్కనిరక్తము హస్తసక్త; ము
ద్దండత మేనిపూత యనఁ దాల్చితి, నిస్ దన యూరుసీమఁ గూ
ర్చుండగ బిల్చి నవ్విన కురుప్రభు రక్తము తాపశాంతికై. 237

బుద్ధిమతికా!పాండవపత్ని నపహసించిన యా భానుమతీరాజ్ఞి యిపు డెక్కడ? దేవీ! యాజ్ఞసేనీ!

ద్రౌప: సెలవిండు.

భీము: నేనన్న మాటలు జ్ఞప్తిలో నున్నవా!

ఉద్దామప్రతియోధయూథహననోద్యోగప్రతాపాఢ్యభా
స్వద్దోర్దండసముద్ధృతభ్రమితవిస్ఫాయద్గదాఘాతపా
తౌద్దండ్యాసహచూర్ణదూరురిపురక్తక్లిన్నదుర్లక్ష్యమూ
ర్త్యుద్దీప్తుండగు భీముడీ కురుల సంయోజించు శీఘ్రమ్ముగస్. 238

ద్రౌప: ఆర్యపుత్రా! జ్ఞప్తిలోనుండుటయె కాదు, తమ దయచే ననుభవించుచున్నాను గూడ.

భీము: (కేశములు దూసి సవరించి) దేవీ! కౌరవుల పాలిటి కాలసర్పములం బోలిన నీ కేశములనిక సంహరింపుము.

ద్రౌప: నాథా! చిరకాలమగుట నీ ప్రక్రియను మరచితిని. తమ దయచే తమచేతులమీదుగా మరల నభ్యసింతును.

(భీముడు వేణీసంహార మొనర్చును. అందరు హర్షింతురు.)

(తెరలో)

యద్వేణీభరమోక్ష హేతువుగఁ, బ్రత్యాశాక్షమానాథయో
షిద్వేణీభరనాశనమ్మగుచుఁ, బొల్చెస్ గ్రుద్ధ కుంతీసుతో
ద్యద్విక్రాంతి , తదీయవేణి యిదె బద్ధంబయ్యె, నాగుస్, ధరా
భృద్వంశక్షయ మింక, లోకులకు మేల్ పెంపొందు గా కెల్లెడస్. 239

యుధి: దేవీ! నభస్సంచారులగు సిద్ధగణములు నీ వేణీసంహారము నభినందించుచున్నారు.

(అంత కృష్ణార్జునులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

కృష్ణు: నిహతసకలారాతికులుడు యుధిష్ఠిరచక్రవర్తికి జయము.

అర్జు: అగ్రజునకు జయము.

యుధి: **(చూచి)** ఓహో! కృష్ణార్జునులు! కృష్ణా! అభివాదము. వత్సా రమ్ము.

(అర్జునుని కౌగిలించును. అర్జునుడు నమస్కరించును.)

యుధి: **(లేవనెత్తుచు)** అర్జునా! ఇంత యలజడి దీరిన వెనుక నిన్ను జూచుటచేత నా మనస్సుకలక దేరినట్లున్నది. **(కృష్ణునితో)** వాసుదేవా! నీ యనుగ్రహము బడసినవారికి జయము గాక మరే మగును! లీలానరమూర్తీ!

అజునిస్ నిత్యు నచింత్యు నాదిభవు సర్వాధీశు నేతజ్జగ
త్ప్రజనిస్థానవినాశహేతువును నిస్, ధ్యానింప గాజాలు న
ట్టి జనుండే తరియించు దుఃఖముల , ని ట్లేవేళ సాక్షాత్కృతి
వ్రజనాథ్యుస్ ననుఁ జెప్ప నేల? యిది సర్వంబుస్ భవల్లీలయే. 240

కృష్ణు: మహారాజా!

అవధూతాఘులు వారె వచ్చిరట పూజ్యశ్రేష్ఠులౌ ధౌమ్యసా
త్యవతేయాదిమునుల్, విధేయులగుమిత్రక్షత్రియుల్, మత్స్య యా
దవపాంచాలముఖాత్మబంధువులు, త్వద్రాజ్యాభిషేకార్థ వి
ప్రవరానీత పవిత్రతీర్థజలకుంభశ్రేణితో భూవరా! 241

అంతట మీరు సుయోధనమిత్రుడైన చార్వాకరాక్షసునిచే వంచితులరైరని విని యర్జునునితో ద్వరితముగ నిటు వచ్చితిని.

భీము: **(కోపముతో)** ఏమీ! సుయోధనునకు ఇంకను మిత్రుడొ కడు మిగిలెనా! వీరికీ వ్యసనము గల్పించిన యా రాక్షసాధముడెక్కడ?

కృష్ణు: వాడు నకులుని చేత జిక్కినాడులే పోనిమ్ము. మహారాజా! ఇంకను నీ యభిమతమేమి?

యుధి: అనుగ్రహించిన భగవంతుడు దేనినిమాత్రమీయకుండును ? నేను మాత్రము పురుష సహజ బుద్ధి చేత సంతుష్టుడనగుచున్నాను. ఇంకను కోరదగినదేది?

దారపరాభవాంబుధిని దాటి, యజేయవిరోధులస్ భవ
త్కారుణికాత్మతస్ గెలువఁగంటిమి, కైవసమయ్యె భూమి, నా
వారికి సేమమయ్యె, భగవంతుడ వీవిటు లాదరింతు, వే
కోరిక దీరకుండు? మరి కోరెడిదేమి ప్రసన్ను నిన్నికస్? 242

అయినను, దేవర దయచేత నిట్లగుగాక,

ధరణీశుండు గుణజ్ఞుడై, సకల విద్వద్వంద్యుడై, విశ్వశం
కరుడౌనట్లు, సమస్తలోకులును నైకశ్రీవిరాజుల్, హృదం
తరసంచింత్యభవత్పదుల్, గతరుజుల్, దాంతాత్ము, లాయుష్యభా
సురు లౌనట్టు లనుగ్రహింపఁగదవే , సూరిప్రశస్తా హరీ! 243

అంతే కాక,

ధరణిన్ బుట్టుచు నుంద్రుగాకెపుడు కాంతామానసంరక్షకై
గురువిక్రాంతులు శుద్ధచిత్తులగు లోకుల్, భీమతుల్యుల్; నిరం
తర మీర్ష్యావశులైనవారు కురుభర్తన్ బోలి తామే నశిం
తురు గా, కీకథ గూర్చు కైత బుధసంతోషం బిడున్ గావుతన్. 244

కృష్ణు: తథాస్తు.

(అందరు బరిక్రమించి నిష్క్రమింతురు.) (తెర పడును)

భట్టనారాయణుని సంస్కృతవేణీసంహారనాటకమునకు

ఋక్శాఖాధ్యాయి, ఆశ్వలాయనసూత్రుడు, కుత్ససగోత్రుడు,

నందవరీయశాఖాబ్రాహ్మణుడు,

బొడ్డుచెర్ల సుబ్బారావు జోగాంబల పుత్రుడు,

మార్కండేయప్రసాద్ చేసిన ఆంధ్రానువాదమునందు

ఇది షష్ఠాంకము.

వేణీసంహారనాటకము సమాప్తము.

అల్పజ్ఞానాం ప్రథమగణనార్హస్య మందస్య, విజ్ఞాః !
విద్వద్యోగ్యే పథి మమపద న్యాస యత్నోయ మాద్యః .
మందా 22క్రాంతా మమ మతి రియం సాహసేన, క్షమధ్వమ్
గ్రంథోయం స్యాత్, బుధజనముదే, బాలభాషేవ పిత్రోః

ఇతి శమ్.